

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΥΡΚΙΛΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Διπλωματική Εργασία

**«ΑΞΙΟΛΟΓΕΙΣΤΕ ΚΡΙΤΙΚΑ ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΟΤΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΙΝΑΙ
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ»**

ΤΟΥ

ΚΥΦΩΝΙΔΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Δεκέμβριος 2019

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Κωνσταντίνος Κυφωνίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	3
2.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της παγκοσμιοποίησης.....	3
2.2 Ιστορική αναδρομή της παγκοσμιοποίησης	6
2.2.1 Πρώτη περίοδος: Παγκοσμιοποίηση έως το 1800.....	6
2.2.2 Δεύτερη περίοδος: 19 ^{ος} αιώνας	8
2.2.3 Τρίτη περίοδος: 20 ^{ος} αιώνας.....	10
2.2.4 Τέταρτη περίοδος: Η παγκοσμιοποίηση σήμερα-Η χρυσή εποχή	19
2.3 Δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης	21
2.4 Παγκοσμιοποίηση και οικονομική μεγέθυνση.....	30
2.4.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής μεγέθυνσης.....	30
2.4.2 Παγκοσμιοποίηση και οικονομική μεγέθυνση	34
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	46
3.1 Δευτερογενής έρευνα	46
3.2 Δεδομένα	46
4. ΑΝΑΛΥΣΗ	48
4.1 Δείκτης παγκοσμιοποίησης.....	48
4.2 The Bloomberg Innovation Index	49
4.3 KOF Globalization Index.....	52
4.4 ΑΞΕ.....	54
4.5 ΑΕΠ	63
4.6 Απασχόληση.....	64
4.7 Εμπόριο	66
4.8 Δραστηριότητα πολυεθνικών εταιρειών	67
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	70
5.1 Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	70
5.2 Συμπερασματικές προτάσεις	73
5.3 Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	79
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	A-1

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Στοιχεία δείκτη A.T. Kearney / Foreign Policy Index	23
Πίνακας 2. Στοιχεία δείκτη παγκοσμιοποίησης	25
Πίνακας 3. Δείκτης MGI.....	27
Πίνακας 4. Στοιχεία δείκτη CSGR	29
Πίνακας 5. Δείκτες ανάλυσης της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης.....	46

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. CSGR Globalisation Index, 1982-2004.....	49
Γράφημα 2. Bloomberg Innovation Index.....	50
Γράφημα 3. De facto και De jure δείκτης παγκοσμιοποίησης KOF	53
Γράφημα 4. The 2019 A.T. Kearney FDI Confidence Index, 2017-2019.....	55
Γράφημα 5. Παγκόσμιες εισροές ΑΞΕ σε δισ. δολάρια ΗΠΑ.....	58
Γράφημα 6. Εισροές ΑΞΕ ανά περιφέρεια.....	60
Γράφημα 7. Outward ροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2018	62
Γράφημα 8. Inward ροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2018.....	63
Γράφημα 9. Εξέλιξη ΑΕΠ παγκοσμίως (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), 1960-2018.....	64
Γράφημα 10. Εξέλιξη απασχόλησης, 1990-2019	65
Γράφημα 11. Ποσοστό γυναικών στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, 1990-2019.....	65
Γράφημα 12. Εξέλιξη παγκόσμιου εμπορίου, 1960-2018.....	66
Γράφημα 13. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1960-2018.....	67
Γράφημα 14. Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1960-2018.....	67
Γράφημα 15. Ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν θυγατρικών εταιρειών και μερίδιο αυτών, 2000-2014.....	68
Γράφημα 16. Μερίδιο περιφερειών στο συνολικό παραγόμενο προϊόν θυγατρικών 2000 και 2014	69

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη δεκαετία του 1990, η «παγκοσμιοποίηση» έχει καταστεί ένας ιδιαίτερα μοντέρνος τρόπος να αναλυθούν οι αλλαγές στη διεθνή οικονομία και στην παγκόσμια πολιτική. Ωστόσο, το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης δεν ήταν νέο (Woods, 1998; O' Rourke & Williamson, 2002). Αν και δεν υπάρχει συναίνεση, οι κοινωνικοί επιστήμονες και οι ιστορικοί έχουν προτείνει πολλά διαφορετικά σημεία εκκίνησης για την ιστορία της παγκοσμιοποίησης. Τα περισσότερα προτεινόμενα σημεία εκκίνησης επικεντρώνονται σε ένα από τα τρία ιστορικά γεγονότα: τη Βιομηχανική Επανάσταση γύρω στο 1800 (Northrup, χ.χ.), τη δυτική θαλάσσια επέκταση γύρω στο 1500 (Northrup, χ.χ.; O' Rourke & Williamson, 2002; Findlay & O'Rourke, 2003), την έναρξη της αποικιοκρατίας (Guttal, 2007). Ο Friedman σημειώνει ότι η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης επέστρεψε στο 1945, όταν ο κόσμος μπόρεσε να επαναλάβει τις οικονομικές και πολιτικές προσπάθειες ολοκλήρωσης που χρονολογούνται από τις αρχές του 1800 και οι οποίες είχαν διαταραχθεί από τους δύο παγκόσμιους πολέμους και τη Μεγάλη Ύφεση (Northrup, χ.χ.; Chiswick & Hatton, 2003).

Το φαινόμενο, ή αλλιώς η διαδικασία, της παγκοσμιοποίησης έχει τους υποστηρικτικές και τους επικριτές της. Οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης ισχυρίζονται ότι δημιουργεί συγκλίσεις εισοδήματος, παρέχει πρόσβαση στη γνώση και την τεχνολογία, την κατανάλωση ενέργειας, βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο και τα πολιτικά ιδανικά. Με την ενσωμάτωση των τοπικών και εθνικών οικονομιών σε μια παγκόσμια οικονομία απαλλαγμένη από τον προστατευτισμό, η οικονομική μεγέθυνση θα αυξηθεί, θα δημιουργηθεί πλούτος και περισσότεροι άνθρωποι στον κόσμο θα μπορέσουν να απολαύσουν τα πλεονεκτήματα και τους καρπούς του εκσυγχρονισμού, της τεχνολογικής προόδου και του πολιτισμού. Οι επικριτές του, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ηγεμονική, είναι ανταγωνιστική για τους φτωχούς και ευάλωτους και προκαλεί σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις τοπικές και εθνικές οικονομίες, τις κοινότητες και το περιβάλλον (Guttal, 2007).

Σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας έχει επικεντρωθεί στις επιπτώσεις διαφόρων διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης, αλλά περισσότερη έμφαση έχει δοθεί στις οικονομικές της επιπτώσεις και ειδικότερα στην οικονομική μεγέθυνση.

Αν και δεν υπάρχει ένας ομόφωνα αποδεκτός ορισμός, οι περισσότεροι θεωρητικοί θεωρούν την οικονομική μεγέθυνση ως μια διαδικασία που δημιουργεί οικονομικές και κοινωνικές, ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές που προκαλούν τη διαχρονική αύξηση του εθνικού προϊόντος και του εθνικού πλούτου (συνολικού προϊόντος) μίας χώρας (Haller, 2012; Ivic, 2015). Η οικονομική μεγέθυνση είναι ένα πολύπλοκο, μακροχρόνιο φαινόμενο που υπόκειται σε περιορισμούς όπως υπερβολική άνοδος του πληθυσμού, περιορισμένοι πόροι, ανεπαρκής υποδομή, αναποτελεσματική χρήση των πόρων, υπερβολική κυβερνητική παρέμβαση, θεσμικά και πολιτιστικά μοντέλα που δυσχεραίνουν την αύξηση, ενώ επιτυγχάνεται με την αποτελεσματική χρήση των διαθέσιμων πόρων και με την αύξηση της παραγωγικής ικανότητας μιας χώρας (Haller, 2012). Η τεχνολογία, η παραγωγικότητα της εργασίας και η συσσώρευση κεφαλαίου / επενδύσεις, είναι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης (Ivic, 2015).

Τα αποτελέσματα από τη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με το κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει την οικονομική μεγέθυνση είναι διφορούμενα. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί το κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τον κύριο παράγοντα της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης. Για να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα, θα γίνει χρήση της δευτερογενούς έρευνας, με στοιχεία που θα αντληθούν από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. OECD, Παγκόσμια Τράπεζα). Τα αποτελέσματα από την έρευνα αυτή θα συμβάλουν στον εμπλουτισμό της υφιστάμενης βιβλιογραφίας σχετικά με το κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση πράγματι οδηγεί σε οικονομική μεγέθυνση σε διεθνές επίπεδο, χρησιμοποιώντας ποικίλους δείκτες μέτρησης της οικονομικής μεγέθυνσης και της παγκοσμιοποίησης.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της παγκοσμιοποίησης

Η έννοια της «παγκοσμιοποίησης» είναι εξαιρετικά περίπλοκη. Αποτελεί μια ιδέα που σπάνια χρησιμοποιήθηκε μέχρι τη δεκαετία του 1990, αλλά οι διεργασίες της παγκοσμιοποίησης και η χρήση της στην αγγλική γλώσσα με διάφορους τρόπους χρονολογείται ήδη από το 1930 (James & Steger, 2014). Μάλιστα, οι Bordo et al. (2003) αναφέρουν πως η παγκοσμιοποίηση μπορεί να εξηγήσει γεγονότα που συνέβησαν ήδη κατά την περίοδο 1820-1914, ακόμη και κατά τη διάρκεια των τριών αιώνων που ακολούθησαν το ταξίδι του Columbus και του da Gama από τη Μεσόγειο.

Σε λεξικό ο όρος 'παγκοσμιοποίηση' εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1961 στο Merriam-Webster Third New International Dictionary (James & Steger, 2014). Η αίσθηση του κόσμου για το κοινωνικό σύνολο άλλαξε σημαντικά κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Οι ισχυρές διαδικασίες του (μετα-)εκσυγχρονισμού, της αποκεντροποίησης και της παγκοσμιοποίησης αναδιαμόρφωσαν τον κόσμο πολύ πριν την ύπαρξη μίας συλλογικής αντίληψης ονομασίας αυτών των διαδικασιών. Πιο συγκεκριμένα, οι έννοιες και οι εικόνες του «παγκόσμιου» έγιναν πολύ δημοφιλείς από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, καθώς οι σύγχρονες βιομηχανίες μέσω και επικοινωνιών (π.χ. εφημερίδες, αεροπορικές εταιρείες, λογότυπα κινηματογραφικών στούντιο) είχαν επίγνωση των δικών τους παγκοσμιοποιημένων δικτύων. Βασικό επιχείρημα των James και Steger (2014) είναι ότι η «παγκοσμιοποίηση» ξεκίνησε επειδή ενσωματώθηκε στη διαμόρφωση του νοήματος στα εξής τέσσερα επίπεδα:

- i. **Ιδέες:** είναι στοιχεία σκέψεων και πεπτοιθήσεων και αποτελούν το πιο άμεσο και ιδιαίτερο επίπεδο σχηματισμού νοήματος.
- ii. **Ιδεολογίες:** είναι μορφοποιημένες ομάδες συνηθισμένων ιδεών και πεπτοιθήσεων, συμπεριλαμβανομένων των ιδιαίτερων αναπαραστάσεων σχέσεων εξουσίας. Βοηθούν τα άτομα να περιηγούνται στην πολυπλοκότητα του πολιτικού σύμπαντος και να διεκδικούν αποκλειστικούς ισχυρισμούς για την κοινωνική αλήθεια.

- iii. Φαντασιακό: είναι διαμορφωμένες εικόνες του κοινωνικού συνόλου. Είναι τρόποι να φανταστούν τα άτομα την κοινωνική τους ύπαρξη και το πώς συνδέονται μεταξύ τους σε συγκεκριμένες κοινότητες.
- iv. Οντολογίες: είναι το πιο γενικευμένο επίπεδο σχηματισμού νοημάτων. Είναι διαμορφωμένοι τρόποι ερμηνείας του χρόνου και του χώρου.

Οι Bordo et al. (2003) επιχειρούν να προσδιορίσουν τον όρο 'παγκοσμιοποίηση' και στην προσπάθειά τους αυτή τονίζουν ότι προσδιορίζεται από την ενσωμάτωση των χωρών σε τρεις αγορές: α) τις αγορές βασικών προϊόντων (εμπόριο), β) την αγορά εργασίας, γ) την αγορά κεφαλαίου. Σε σχετικά παρόμοιο πλαίσιο κινείται και η άποψη του Birol (2012). Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η παγκοσμιοποίηση περιλαμβάνει κυρίως τον εξωτερικό προσανατολισμό από μέρους των χωρών. Ο προσανατολισμός αυτός περιλαμβάνει το ελεύθερο εμπόριο, δηλαδή την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, καθώς και την ελεύθερη κυκλοφορία των DPIs. Η παγκοσμιοποίηση περιλαμβάνει επίσης την ελεύθερη ροή χρηματοοικονομικών κεφαλαίων βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, με κεφάλαια δανειζόμενα - στην πλειοψηφία των χωρών - από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα.

Αντίθετα, η ελεύθερη ροή εργατικού δυναμικού απουσιάζει από την παγκοσμιοποίηση καθώς και από την οικονομία της αγοράς, σύμφωνα με την άποψη του Birol (2012), σε αντίθεση με τα όσα υποστηρίζονται από τους Bordo et al. (2003). Η διαφορά αυτή οφείλεται στο ότι σύμφωνα με τον Birol (2012), η νόμιμη μετανάστευση είναι γενικά περιορισμένη σε πολλές χώρες, κυρίως στις ΗΠΑ. Για την κάλυψη του κενού, ωστόσο, η παράνομη μετανάστευση πραγματοποιείται εκτεταμένα από τις φτωχές χώρες στις πλουσιότερες. Αυτό περιλαμβάνει την παράνομη μετανάστευση προς τις ΗΠΑ κυρίως από τη Λατινική Αμερική, την παράνομη μετανάστευση στο Ηνωμένο Βασίλειο, τις ηπειρωτικές χώρες της ΕΕ, ιδιαίτερα στη Γαλλία και τη Γερμανία, και τη μετανάστευση ακόμη και στην Τουρκία από τη Μολδαβία, τη Βουλγαρία, την Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία (Birol, 2012).

Σύμφωνα με τον Northrup (χ.χ.) ο όρος 'παγκοσμιοποίηση' χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη φαινομενικά ταχεία επέκταση πολλών ειδών παγκόσμιας αλληλεπίδρασης. Οι περισσότερες αναλύσεις σχετικά με την παγκοσμιοποίηση

επικεντρώνονται σε οικονομικής παράγοντες: ελεύθερη ροή αγαθών και κεφαλαίου για την προώθηση και διατήρηση της παγκόσμιας ολοκλήρωσης. Ωστόσο, υπάρχουν πολλοί άλλοι παράγοντες που αποτελούν μέρος της παγκοσμιοποίησης και έχουν διαμορφώσει την ιστορική της εξέλιξη (Northrup, χ.χ.; Keohane & Nye, 2000; Dreher, 2006). Ο πρώτος είναι ο πολιτικός και αναφέρεται στην ανάπτυξη των θεσμών, των νομικών συστημάτων και των ρυθμιστικών φορέων που εξυπηρετούν (ή εμποδίζουν) την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και την επίλυση των διαφορών μεταξύ των εθνικών κρατών. Ο δεύτερος είναι ο πολιτιστικός – κοινωνικός, που αναφέρεται στην παγκόσμια επιχειρηματική κουλτούρα, στην παγκόσμια ακαδημαϊκή κουλτούρα, στον λαϊκό πολιτισμό και στον λαϊκό θρησκευτικό πολιτισμό. Ο Northrup (χ.χ.) προσθέτει έναν ακόμα παράγοντα, τον βιολογικό, που περιλαμβάνει τη μετακίνηση και ανάμειξη ανθρώπων, ζώων, φυτών και μικροοργανισμών (όπως εκείνων που προκαλούν επιδημίες). Επίσης, υποστηρίζει πως, όλες οι μορφές παγκοσμιοποίησης διέπονται από βασικές τεχνολογίες, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων μεταφοράς και επικοινωνίας και των συστημάτων γνώσης που τις στηρίζουν.

Ο Woods (1998) επίσης διακρίνει τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης. Η πρώτη επικεντρώνεται στην αγορά και συγκεκριμένα στον τρόπο με τον οποίο πολλαπλασιάζονται οι συναλλαγές στην παγκόσμια οικονομία και με τον οποίο η παραγωγή και η διανομή μεταβάλλονται. Η προοπτική αυτή καταδεικνύει ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις και η μεγιστοποίηση της απόδοσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων μπορούν να οδηγήσουν σε αποδοτικότερη κατανομή πόρων σε ολόκληρο τον κόσμο, δεδομένου ότι το κεφάλαιο θα μετακινηθεί εκεί όπου ανταμείβεται καλύτερα. Με τον ίδιο τρόπο, ο μηχανισμός τιμών θα διασφαλίσει μια πιο αποτελεσματική οργάνωση της παραγωγής σε ολόκληρο τον κόσμο και μια αποδοτικότερη διανομή αγαθών και υπηρεσιών. Η πρόγνωση της παγκοσμιοποίησης είναι επομένως αρκετά θετική. Η παγκοσμιοποίηση έχει μακροπρόθεσμα οφέλη για τους επενδυτές, τους παραγωγούς και τους καταναλωτές.

Η δεύτερη διάσταση επικεντρώνεται στο κράτος, προτείνοντας ότι ορισμένα στοιχεία της παγκοσμιοποίησης ενισχύουν τον ρόλο της κυβέρνησης. Η αυξανόμενη ένταξη στις αγορές του παγκόσμιου εμπορίου έχει πραγματοποιηθεί παράλληλα με ένα ολοένα και πιο γραφειοκρατικό κράτος. Τα κράτη πρόνοιας επέτρεψαν την

παγκόσμια ολοκλήρωση (στο εμπόριο), αποτρέποντας μια πολιτική αντίδραση κατά της παγκόσμιας οικονομίας, όπως αυτή που συνέβη στη δεκαετία του 1930. Αυτή η διαδικασία παγκοσμιοποίησης και κράτους πρόνοιας (welfarism) έχει ονομαστεί "ενσωματωμένος φιλελευθερισμός" (embedded liberalism).

Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση δεν επηρεάζει μόνο τις αγορές και τα κράτη, αλλά και τη ζωή των ατόμων, μεταβάλλοντας το βιοτικό τους επίπεδο, τον πολιτισμό και τις αξίες τους. Έτσι, η τρίτη διάσταση της παγκοσμιοποίησης επικεντρώνεται στα άτομα. Η παγκοσμιοποίηση εξαπολύει δυνάμεις που μετασχηματίζουν την παγκόσμια κοινωνία αλλά όχι με τρόπους που μπορούν εύκολα να ελεγχθούν ή να διαχειριστούν από τις ευημερούσες ζώνες των βιομηχανικών χωρών. Στις πλούσιες βιομηχανικές χώρες, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να παράγει μια «πλουραλιστική κοινότητα ασφάλειας» και μια συνεκτική δημοκρατική τάξη, που επικεντρώνεται στην οικονομική ανάπτυξη, τη δημοκρατική διακυβέρνηση και τη φιλελεύθερη ανοχή.

Ωστόσο, σε οικονομίες κρίσεων, οι μη κρατικοί φορείς εντείνουν τα κενά που έχουν αφήσει οι κυβερνήσεις μετά από πολιτικές για ελευθέρωση και απορρύθμιση. Για παράδειγμα, όταν οι κρατικές επιδοτήσεις και υπηρεσίες μειώθηκαν σε χώρες της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου (από την Τουρκία στο Μαρόκο), οι ισλαμικές ομάδες ανέλαβαν να υποκαταστήσουν την κυβέρνηση. Σε πολλές περιπτώσεις αυτές οι ομάδες παρέχουν πλέον υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες, αλλά εξαλείφουν επίσης τη νομιμότητα των υφιστάμενων κυβερνήσεων και κρατικών δομών. Το αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι μόνο η αποδυνάμωση του κράτους, αλλά και η αποδυνάμωση της δημοκρατίας και η άνοδος της αναταραχής και της φτώχειας.

2.2 Ιστορική αναδρομή της παγκοσμιοποίησης

2.2.1 Πρώτη περίοδος: Παγκοσμιοποίηση έως το 1800

Η «παγκοσμιοποίηση» της παγκόσμιας οικονομίας με την έννοια της σύνδεσης των αγορών στον Παλαιό και τον Νέο Κόσμο ξεκινάει το 1500, ακόμη και αν δεν υπήρχε η σύγκλιση των παγκόσμιων τιμών των προϊόντων και των συντελεστών παραγωγής. Οι Findlay και O'Rourke (2003) δίνουν έμφαση στο εμπόριο, το οποίο σημειώνουν ότι διακρίνει τη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης

από τις προγενέστερες εποχές. Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς αναφέρονται στο έτος 1571 όπου και χρονολογείται η έναρξη του παγκόσμιου εμπορίου, όταν ιδρύθηκε η πόλη της Μανίλα, συνδέοντας άμεσα το εμπόριο της Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής και της Αμερικής.

Ωστόσο, με το κόστος μεταφοράς που εξακολουθεί να είναι υψηλό σε σχέση με το κόστος παραγωγής, το εμπόριο σε μεγάλες αποστάσεις περιοριζόταν σε μεγάλο βαθμό σε εμπορεύματα με υψηλή αναλογία αξίας προς βάρος και όγκο, όπως τα μπαχαρικά, το μετάξι, το ασήμι και, τέλος, οι σκλάβοι. Παρ' όλα αυτά, τα κανάλια τοποθετήθηκαν κατά μήκος διαδρόμων των οποίων ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου θα είχε τη δυνατότητα να αναπτυχθεί αργότερα υπό την επίδραση της τεχνολογικής αλλαγής, της συσσώρευσης κεφαλαίου και της αύξησης του πληθυσμού.

Παρομοίως, ο Amin (1996) σημειώνει πως το νέο παγκόσμιο μερκαντιλιστικό σύστημα δημιουργήθηκε στη βάση του παλαιού συστήματος, αναδιοργανώνοντας τη ροή των ανταλλαγών προς όφελος του ευρωπαϊκού πυρήνα. Με αυτή την έννοια το έτος 1500 αντιπροσωπεύει σαφώς ένα σημαντικό ιστορικό σημείο καμπής στην ιστορία της παγκοσμιοποίησης. Η μερκαντιλιστική περίοδος (1500-1800) φαίνεται να είναι μια στιγμή μετάβασης σε μία προηγμένη μορφή καπιταλισμού, που απορρέει από την εμφάνιση της σύγχρονης βιομηχανίας, όταν το βιομηχανικό κεφάλαιο επέβαλε τη λογική της συσσώρευσης στο υπάρχον εμπορικό κεφάλαιο (Amin, 1996).

Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου της παγκοσμιοποίησης, ωστόσο, ήταν η αλλαγή της θέσης του πυρήνα της οικονομικής δραστηριότητας, που συνδέθηκε με την μεταβαλλόμενη φύση του διεθνούς εμπορίου. Στην περίπτωση της Δυτικής Ευρώπης οι ανακαλύψεις προκάλεσαν μια μετατόπιση του κύριου τόπου οικονομικής δραστηριότητας από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό, όπως φαίνεται από την άνοδο της Αμβέρσας, του Άμστερνταμ, της Σεβίλλης, της Λισαβόνας και του Λονδίνου σε σχέση με τη Βενετία και τη Γένοβα. Αυτό μπορεί να εκληφθεί ως ότι το διηπειρωτικό εμπόριο εκτόπισε το ενδοευρωπαϊκό και ως εκ τούτου απεικονίζει μια πρώιμη παρουσία της σημασίας της «παγκοσμιοποίησης». Όμως, θα πρέπει να αναφερθεί και η αμφισβήτηση αυτού του ισχυρισμού, καθώς υποστηρίζεται πως, ήταν η παραγωγή και οι εμπορικές

καινοτομίες στα αγγλικά υφαντά, οι ολλανδικές βελτιώσεις στη ναυτιλία και η αυξανόμενη εξάρτηση της Νότιας Ευρώπης από τις βόρειες εισαγωγές σιτηρών σημαντικοί παράγοντες μετατόπισης της οικονομικής υπεροχής από το νότο στην Ολλανδία και την Αγγλία προτού το εμπόριο με την Ασία και τον Νέο Κόσμο αυξηθεί αρκετά. Στη δεκαετία του 1660, σχεδόν οι μισές από τις συνολικές εξαγωγές του Λονδίνου ήταν στη Μεσόγειο, σε σύγκριση με μόλις 9% στην Αμερική και 6% στην Ασία (Findlay & O'Rourke, 2003).

2.2.2 Δεύτερη περίοδος: 19^{ος} αιώνας

Σύμφωνα με τους DeLong και Dowrick (2003), ο 19^{ος} αιώνας χαρακτηρίστηκε από την πτώση του κόστους μεταφοράς εμπορευμάτων δια θαλάσσης, κάτι το οποίο επέτρεψε την ανάπτυξη του διηπειρωτικού εμπορίου σε μεγάλη κλίμακα για βασικά αγαθά και όχι μόνο για πολυτελή, όπως γινόταν έως τότε. Στις αρχές του 19ου αιώνα παρατηρείται άνοδος του εμπορίου βασικών ανταγωνιστικών αγαθών, όπως είναι το σιτάρι και τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα. Ο αιώνας αυτός καταγράφει τις σημαντικές μειώσεις του κόστους των μεταφορών και τη σύγκλιση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων. Είναι ένας αιώνας όταν οι διαφορές τιμών μεταξύ των εμπορικών εταίρων μειώθηκαν δραματικά και όταν οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης είχαν μεγάλες επιπτώσεις στη διανομή του εισοδήματος στους εμπορικούς εταίρους μεγάλων αποστάσεων. Τον 19ο αιώνα, τα διεθνή ναύλα μειώθηκαν δραματικά, καθώς τα ατμόπλοια και η διώρυγα του Σουέζ συνδέονταν με ηπείρους και οι σιδηρόδρομοι διευκόλυναν τις εσωτερικές μεταφορές. Η επανάσταση των μεταφορών του 19ου αιώνα δεν περιοριζόταν μόνο στην οικονομία του Ατλαντικού: η μείωση των ναύλων ήταν εξίσου σημαντική στις διαδρομές που αφορούσαν το λιμάνι της Μαύρης Θάλασσας και της Αιγύπτου, καθώς και εκείνες που αφορούσαν λιμάνια της Ασίας (O' Rourke & Williamson, 2002).

Αυτόν τον αιώνα, επίσης, διαπιστώθηκαν επίσης μαζικές ροές κεφαλαίου και μαζικής μετανάστευσης σε επίσης μεγάλη κλίμακα (DeLong & Dowrick, 2003). Η μεταναστευτική πολιτική ανταποκρίθηκε στις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης από τότε που άρχισε η μαζική μετανάστευση στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Στα πρώτα χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η μείωση της κατανομής εισοδήματος και η ταχεία αύξηση των μισθών παρείχαν ανεκτικές συνθήκες για την επιστροφή σε μια πιο ανοιχτή μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη και τον Νέο Κόσμο. Κατά το

τέλος του 19^{ου} αιώνα, παρά την αυξανόμενη ζήτηση για μετανάστευση, τα εμπόδια κινητικότητας εργασίας αυξήθηκαν, καθώς η εργασία γινόταν πιο άφθονη στον Νέο Κόσμο, η πραγματική αύξηση των μισθών επιβραδύνθηκε, η κατανομή του εισοδήματος διευρύνθηκε, και κυριάρχησε περισσότερο το πνεύμα του έθνους-κράτους. Το συναίσθημα κατά της μετανάστευσης αυξήθηκε με ταχείς ρυθμούς και, σε ορισμένες χώρες, αυτό αντικατοπτρίστηκε σε αυστηρότερη πολιτική για τους εργαζόμενους μετανάστες.

Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα - μία τάση που συνεχίστηκε και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα - οι αποικιακές αυτοκρατορίες των ευρωπαϊκών δυνάμεων προωθούσαν μια νέα διάσταση της παγκοσμιοποίησης: οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι (π.χ. μηχανικοί, γιατροί) μεταφέρθηκαν στις αποικίες, αλλά πολύ μεγαλύτερος αριθμός ανειδίκευτων εργαζομένων από την Ασία, κυρίως από την Ινδία και την Κίνα, μεταφέρθηκε σε άλλες λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές (π.χ. στις φυτείες και στα μεταλλεία). Αυτή η διάσταση της παγκοσμιοποίησης των αγορών εργασίας είχε σε μεγάλο βαθμό τερματιστεί από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Μεγάλος Πόλεμος ανέκοψε αυτή τη ροή, ενώ η ανεξαρτησία πολλών χωρών στην Ασία και την Αφρική εμπόδισε την επανάληψη του φαινομένου (Chiswick & Hatton, 2003).

Συνολικά, η περίοδος από το 1870 έως το 1914 ήταν η εποχή του *laissez faire*. Η κυκλοφορία εμπορευμάτων, κεφαλαίων και εργασίας πέρα από τα εθνικά σύνορα ήταν σχεδόν ανεμπόδιστη. Η κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομική δραστηριότητα ήταν ελάχιστη. Υπήρχαν, φυσικά, διαφορές μεταξύ των χωρών. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν πιο ξεκάθαρα διακριτά στο τρίτο κόσμο από ότι στις οικονομίες του Ατλαντικού. Το άνοιγμα των οικονομιών συνδέεται με την ταχεία επέκταση του εμπορίου, των επενδύσεων και της χρηματοδότησης πέρα από τα σύνορα. Υπήρξε ταχεία ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου από το 1870 έως το 1913. Εκτιμάται ότι κατά την περίοδο αυτή η αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου (3,9% ετησίως) ήταν πολύ ταχύτερη από την αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής (2,5% ετησίως). Αυτή η επέκταση στο διεθνές εμπόριο οφειλόταν στην ελευθέρωση του εμπορίου, αλλά και των ιμπεριαλιστικών τάσεων, μέσω διπλωματίας, στρατιωτικών επιθέσεων ή αποικιοκρατίας.

Επίσης, κατά την περίοδο 1870-1914 υπήρξε επέκταση των διεθνών επενδύσεων, ενοποίηση των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών για την παροχή

ενός καναλιού για ροές επενδύσεων χαρτοφυλακίου, καθώς και αύξηση διακρατικής ιδιοκτησίας τίτλων, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών ομολόγων (Nayyar, 2006).

2.2.3 Τρίτη περίοδος: 20^{ος} αιώνας

Ο 20^{ος} αιώνας αντιπροσωπεύει μία σημαντική τομή με το παρελθόν, όταν το βάρος του εμπορίου στην παγκόσμια οικονομία κλιμακώθηκε και οι τιμές άρχισαν να συγκλίνουν, με τη διαδικασία αυτή να φτάνει στο υψηλότερο επίπεδο γύρω στο 1913. Σε αυτή τη βάση οι Findlay και O'Rourke (2003) αναγνωρίζουν την παγκοσμιοποίηση του εμπορίου ως σύγχρονο φαινόμενο του προηγούμενου αιώνα. Οι DeLong και Dowrick (2003) προσθέτουν ακόμα ότι, το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα χαρακτηρίστηκε από περαιτέρω πρόοδο στη διεθνή οικονομική ολοκλήρωση. Σύμφωνα με τον Nayyar (2006), το δεύτερο μισό αυτού του αιώνα χαρακτηρίστηκε από μία σημαντική επέκταση των διεθνών εμπορικών ροών. Η ιστορία είναι σχεδόν η ίδια για τις διεθνείς ροές επενδύσεων. Το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια ραγδαία αύξηση των διεθνών οικονομικών. Η κίνηση των χρηματοπιστωτικών πόρων πέρα από τα εθνικά σύνορα είναι τεράστια - τόσο πολύ ώστε, από την άποψη των μεγεθών, το εμπόριο και οι επενδύσεις είναι πλέον σε χαμηλότερα επίπεδα από τη χρηματοδότηση. Αυτή η διεθνοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών έχει τέσσερις διαστάσεις: συνάλλαγμα, τραπεζικά δάνεια, χρηματοπιστωτικά περιουσιακά στοιχεία και κρατικά ομόλογα. Η διεθνής αγορά χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων παρουσίασε παρόμοια αύξηση (Nayyar, 2006).

Οι σύγχρονες θεωρίες της παγκοσμιοποίησης συνδέουν τυπικά τον όρο με την πολιτική και οικονομική τάξη μετά το 1945. Η δημιουργία πολυεθνικών ιδρυμάτων όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα, τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών και ένα δεσμευτικό δίκτυο πολυμερών συνθηκών και συμφωνιών επέτρεψαν τη διαρκή ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, των επενδύσεων και της μετακίνησης του εργατικού δυναμικού, τουλάχιστον έως την εμφάνιση των πετρελαϊκών και οικονομικών κρίσεων της δεκαετίας του '70 (Flew, 2018). Ο Amin (1996) αναφέρει δύο χαρακτηριστικά που κυριαρχούσαν τη μεταπολεμική περίοδο αναφορικά με την παγκοσμιοποίηση:

1. Η εμβάθυνση της αλληλεξάρτησης - πέραν των εμπορικών ανταλλαγών - όχι μόνο στην οργάνωση των παραγωγικών διαδικασιών, αλλά περισσότερο στην επέκτασή της σε τομείς που δεν επηρεάστηκαν προηγουμένως, όπως η βιομηχανία υπηρεσιών. Εντούτοις, αν η τάση ήταν να καταργηθεί η συνοχή των εθνικών παραγωγικών συστημάτων στα οποία βασίστηκε ιστορικά ο καπιταλισμός, υπήρξε μικρή πρόοδος στην υποκατάσταση ενός συνεπούς παγκοσμιοποιημένου παραγωγικού συστήματος. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η παγκοσμιοποίηση του δευτέρου μισού του 20^{ου} αιώνα παραμένει εύθραυστη και ευάλωτη και ότι εάν η εξέλιξή της δε συνοδευθεί από τη θέσπιση ενός προοδευτικού κοινωνικού πλαισίου ικανό να λειτουργεί αποτελεσματικά και συνεκτικά σε όλα τα επίπεδα από το εθνικό στο παγκόσμιο, τότε οι παλινδρομήσεις όλων των ειδών δεν είναι μόνο δυνατές αλλά πιθανές. Ως εκ τούτου, η παγκοσμιοποίηση όχι μόνο οδηγεί σε ένα είδος ολοκληρωμένου υπερ-ιμπεριαλισμού, αλλά παράλληλα δίνει έμφαση σε πιθανές συγκρούσεις, αποδόμηση και ανοικοδόμηση του εδάφους στο οποίο τα κράτη και οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλο. Αυτό συνιστούσε μία σημαντική πρόκληση για τον καπιταλισμό εκείνης της περιόδου.

2. Η εμφάνιση νέων οργανωσιακών μορφών για τις επιχειρήσεις και η σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ των επιχειρήσεων και του οικονομικού περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργούν: η υπεργολαβία στις πολυάριθμες μορφές της και η μίσθωση έχουν εμπλουτίσει το φάσμα των στρατηγικών που είναι διαθέσιμες στις επιχειρήσεις σε πρωτοφανή έκταση. Αργότερα στη μεταπολεμική περίοδο με την εμφάνιση των οικονομικών κρίσεων και της 'χρηματοποίησης' (financialization) αυτή η μετατροπή των δυνητικών στρατηγικών επιλογών των επιχειρήσεων μείωσε την μέχρι πρότινος καθιερωμένη διάκριση μεταξύ των χρηματοοικονομικών και των βιομηχανικών παραγόντων. Πλέον, οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν μικτές στρατηγικές: παραγωγικές και χρηματοοικονομικές.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, οι πωλήσεις, η χρηματοδότηση και η παραγωγή (τα τρία 'κυκλώματα' του κεφαλαίου), καθώς και η συγκέντρωση του κεφαλαίου, διεθνοποιήθηκαν σε βαθμό που δεν είχε παρατηρηθεί ποτέ στην ιστορία. Αυτή η πρωτοφανής οικονομική παγκοσμιοποίηση συνοδεύτηκε από την ενίσχυση των διεθνών οργανισμών και τη ρύθμιση για τη διευκόλυνση της διεθνοποίησης του εμπορίου, της χρηματοδότησης και της παραγωγής. Επιπρόσθετα, ο δυναμισμός των άμεσων επενδύσεων αντικατέστησε το εμπόριο

και με τη σειρά του το χρηματοοικονομικό κεφάλαιο, οδηγώντας στην αναδιάταξη του παραγωγικού κεφαλαίου. Η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σημαίνει ότι όλο και περισσότερο η δυναμική της χρησιμεύει ως κινητήριος δύναμη του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Αυτό συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι είναι πλέον πιο κερδοφόρο, υπό ορισμένες συνθήκες, να συσσωρεύονται χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία παρά να επενδύονται σε πραγματικά έργα (Went, 2004).

Η ηγεμονία των φιλελεύθερων ιδεών ενισχύθηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και της δεκαετίας του '80. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και ο μετασχηματισμός των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι βρισκόμασταν σε αυτό που ο Francis Fukuyama το 1992 ονόμασε ως «Τέλος της Ιστορίας», που χαρακτηρίστηκε από τον θρίαμβο της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του καπιταλισμού της αγοράς. Το γρήγορο άνοιγμα της Κίνας στις παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις κατά την περίοδο μετά το Μάο έδωσε ώθηση στα παγκόσμια δίκτυα παραγωγής καθώς και στις παγκόσμιες αγορές (Flew, 2018).

Ένα ακόμη κύριο χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης αυτήν την περίοδο είναι η κινητικότητα εργασίας, ή αλλιώς η μετανάστευση: η παγκοσμιοποίηση των κεφαλαιαγορών, με την άμβλυνση των μισθολογικών επιπτώσεων της μετανάστευσης, βοήθησε να υποστηριχθεί η ελευθέρωση των μεταναστευτικών πολιτικών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 (Chiswick & Hatton, 2003). Από τη δεκαετία του '70, η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου μείωσε τις μισθολογικές απολαβές χαμηλής ειδίκευσης εργαζομένων στον ανεπτυγμένο κόσμο, ενώ αντίστοιχα τις αύξησε σε αναπτυσσόμενες χώρες. Η μετανάστευση αφορούσε πλέον εργαζομένους με χαμηλή ειδίκευση στις ανεπτυγμένες οικονομίες εξαιτίας των εμπορικών και τεχνολογικών αλλαγών. οι εμπορικές και τεχνικές αλλαγές. Για τον λόγο αυτό οι προσπάθειες για τον περιορισμό της μετανάστευσης από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 στοχεύουν κυρίως στην εξάλειψη της εισροής χαμηλής ειδίκευσης εργαζομένων-οικογενειακής ενοποίησης.

Σε αυτήν την περίοδο θα πρέπει επίσης να αναφερθεί και η μετάβαση προς την οικονομία της αγοράς και την οικονομική ανάπτυξη μεταξύ των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και των νέων βιομηχανικών χωρών. Ο Birol (2012) προέβη

σε μία εμβριθή ανάλυση της μετάβασης στην παγκοσμιοποίηση αυτών των χωρών. Η προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης τους ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του '70, ενώ η κίνηση προς την παγκοσμιοποίηση ξεκίνησε από τη δεκαετία του '90. Η κατεύθυνση των οικονομικών εξελίξεων σε αυτές τις χώρες ήταν ο παρεμβατισμός, ο προστατευτισμός και ο κρατισμός (λόγω των ατελειών της αγοράς και των τιμών στις χώρες αυτές), αναθέτοντας ένα μεγάλο ρόλο στο κράτος από την άποψη τόσο των δημόσιων επενδύσεων, όσο και των μακροοικονομικών και μικροεπαγγελματικών παρεμβάσεων. Σε ορισμένες χώρες, οι δημόσιες επενδύσεις θεωρήθηκαν συμπληρωματικές των ιδιωτικών επενδύσεων και κατευθύνονταν σε εκείνες τις περιοχές που δεν ανέλαβαν οι ιδιωτικές. Σε ορισμένες χώρες, ωστόσο, ήταν περισσότερο προτιμητέα η ανάπτυξη και η εκβιομηχάνιση που βασίζονται στον δημόσιο τομέα.

Οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες που εντάχθηκαν στον Δυτικό Κόσμο έπρεπε να ακολουθήσουν «φιλελεύθερες» οικονομικές πολιτικές, που υποδηλώνουν την ενθάρρυνση ιδιωτικών επιχειρήσεων και ροής ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων, δηλαδή άμεσων ιδιωτικών επενδύσεων (DPIs). Οι ΗΠΑ προσπάθησαν να καλύψουν την έλλειψη εξωτερικής αποταμίευσης μέσω πρόσθετων προγραμμάτων βοήθειας, όπως τα Marshall Aid και Truman Point. Παρ' όλο που οι ελεύθερες συναλλαγές και οι φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές ήταν η πρόταση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), οι αγορές στις χώρες αυτές δεν ήταν ανταγωνιστικές. Ως εκ τούτου υποστηρίχθηκαν παρεμβάσεις διοχέτευσης επενδύσεων και μακροοικονομικές για να επιτευχθεί σταθερός ρυθμός ανάπτυξης και σχετική σταθερότητα των τιμών.

Οι κυβερνήσεις αυτών των χωρών ήταν επίσης πρόθυμες να εισαγάγουν μέτρα και παρεμβάσεις για τη βελτίωση της κατανομής του εισοδήματος μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα προέτρεψαν αυτές τις χώρες να προχωρήσουν προς την κατεύθυνση της οικονομίας της αγοράς και του εξωτερικού προσανατολισμού (ενθάρρυνση των εξαγωγικών βιομηχανιών και των ξένων συναλλαγών, την εξάρτηση από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και την ενθάρρυνση των DPIs). Εν τέλει, αναγνωρίστηκαν τα προβλήματα των πρώην αναπτυξιακών στρατηγικών αυτών των χωρών, που κινήθηκαν προς την κατεύθυνση που υποδήλωνε το ΔΝΤ (Birol, 2012).

Τη δεκαετία του 1990 οι χώρες αυτές κινήθηκαν προς την κατεύθυνση της παγκοσμιοποίησης. Η παγκοσμιοποίηση ήταν δυνατή εξαιτίας των τεχνολογικών εξελίξεων (υπολογιστές, διαδίκτυο), αλλά και της πολιτικής επιλογής κυβερνήσεων και επιχειρηματικών κύκλων αυτών των χωρών. Μια δεύτερη πολύ σημαντική εξέλιξη στη δεκαετία του '90 ήταν η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και η εμφάνιση ανεξάρτητων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Πολλές από αυτές τις χώρες επέλεξαν να γίνουν και έγιναν δεκτοί ως υποψήφιοι και αργότερα πολλοί ως πλήρη μέλη της ΕΕ. Σύμφωνα με τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, τα μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να εφαρμόσουν μια "λειτουργική" οικονομία της αγοράς. Και θα έπρεπε να εισέλθουν σε μια "τελωνειακή ένωση", που σημαίνει τελικά μηδενικό τελωνισμό στις εισαγωγές από άλλες χώρες της ΕΕ και εφαρμογή των κοινών δασμολογίων σε τρίτες χώρες.

Ένα ακόμη σημαντικό γεγονός ήταν η παγκόσμια οικονομική κρίση που προήλθε από τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας το 1997. Εκτός από τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας, η Ρωσία, η Αργεντινή και η Τουρκία αντιμετώπισαν σοβαρές οικονομικές κρίσεις. Πολλές από τις χώρες ανταπεξήλθαν με αυστηρή τήρηση των οδηγιών και των πιστώσεων του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ορισμένες, συμπεριλαμβανομένης της Μαλαισίας και της Ρωσίας, ωστόσο, προσπάθησαν να ξεπεράσουν την κρίση μεμονωμένα, αλλά με την εφαρμογή ισχυρών μέτρων λιτότητας. Αν και η κρίση έφτασε σε παγκόσμια κλίμακα, ήταν σχετικά βραχύβια για τις περισσότερες χώρες, χάρη στην ισχυρή οικονομία των ΗΠΑ και τις προσπάθειες του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Εξαιτίας της κρίσης του 1997, σημειώθηκε μείωση του όγκου των χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων που διατέθηκαν στις χώρες αυτές. Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση συνεχίστηκε, ουσιαστικά, με βραχυπρόθεσμες χρηματοοικονομικές ροές σε χαμηλότερο επίπεδο. Ωστόσο, οι χώρες αυτές χαρακτηρίζονταν από διαφθορά, κομματισμό, λανθασμένη διαχείριση των κονδυλίων.

Έτσι, η χρηστή διακυβέρνηση βρέθηκε στο προσκήνιο. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα τόνισαν τη διαφάνεια, ενώ ήταν περισσότερο προσεχτικοί στην ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής δομής του τραπεζικού συστήματος των χωρών αυτών. Έτσι, αυξήθηκαν τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών ως ποσοστό των πιστώσεων που δανείστηκαν. Μια ακόμα σημαντική εξέλιξη στη δεκαετία του '90 είναι η είσοδος της Κίνας στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς, ο εξωτερικός

προσανατολισμός, η ενθάρρυνση των ροών DPI και η ενθάρρυνση των εξαγωγών από ξένες κεφαλαιουχικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην Κίνα, εκμεταλλεόμενες τις χαμηλές αμοιβές εργατικού δυναμικού καθώς και την πολιτική σταθερότητα. Αυτό επέτρεψε στην Κίνα να καταγράψει για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα πολύ υψηλά ποσοστά αύξησης του ΑΕΠ και να καταστεί η χώρα η τρίτη μεγάλη παγκόσμια οικονομική δύναμη μετά τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Ομοίως, η Ινδία εισήλθε επίσης στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, ιδίως στον προγραμματισμό υπολογιστών με εκτεταμένη εξωτερική ανάθεση που έλαβε από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Η Ιρλανδία, μία από τις σχετικά φτωχές ευρωπαϊκές χώρες του πρόσφατου παρελθόντος, είχε προσαρμόσει την οικονομία της με επιτυχία στη νέα οικονομία που αφορούσε προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η Τουρκία εισήλθε επίσης στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης με τις διευρυμένες εξαγωγές της αυτοκινητοβιομηχανίας, των λευκών ειδών, των ηλεκτρικών συσκευών και των ηλεκτρονικών ειδών, καθώς και των κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων που προορίζονται κυρίως για την Ευρώπη, τη Ρωσία, τη Μέση Ανατολή και τις χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Πολλές κομμουνιστικές χώρες (π.χ. Κούβα, Βιετνάμ), ακολουθώντας το παράδειγμα της Κίνας, προσπαθούν επίσης να προσελκύσουν ιδιωτικά κεφάλαια από τη Δύση (Biroi, 2012).

Τέλος, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 παρατηρήθηκε μια ενδιαφέρουσα αντίστροφη κατάσταση σε ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής στη μάχη τους ενάντια στις πολύ μεγάλες διαφορές στην κατανομή του εισοδήματος. Αν και ήταν απογοητευμένοι με το μοντέλο κλειστής οικονομίας πριν από τη δεκαετία του '70 και είχαν μετατοπιστεί προς την οικονομία της αγοράς και τον εξωτερικό προσανατολισμό, τα κοινωνικά προβλήματα σε πολλές από αυτές τις χώρες δεν επιλύθηκαν με ικανοποιητικό τρόπο. Ως εκ τούτου, πολλές (π.χ. Βολιβία, Βενεζουέλα) απέρριψαν την οικονομία της αγοράς και τον εξωτερικό προσανατολισμό ως «συναίνεση της Ουάσιγκτον» και επέστρεψαν για μια ακόμη φορά στις σοσιαλιστικές στρατηγικές, τον αυξημένο ρόλο του κράτους, τον προστατευτισμό και τον παρεμβατισμό (Biroi, 2012).

Η δεκαετία του 1990 και οι αρχές της δεκαετίας του 2000 ήταν περίοδος της "υψηλής παγκοσμιοποίησης", που συνοδεύτηκε από την εξάπλωση των ψηφιακών

μέσων, την ανάπτυξη των πολυμερών θεσμών και συμφωνιών, τη δημιουργία υπερεθνικών οντοτήτων και την άνοδο των παγκόσμιων κοινωνικών κινημάτων και της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών ως σηματοδότησης μιας εποχής ισχυρής παγκοσμιοποίησης. Ουσιαστικά, η δεκαετία του 1990 και οι αρχές της δεκαετίας του 2000 ήταν μια περίοδος κατά την οποία η παγκόσμια οικονομία έγινε πιο ολοκληρωμένη και οι διεθνείς δραστηριότητες των μεγαλύτερων εταιρειών του κόσμου επεκτάθηκαν ταχύτερα από ότι οι επιχειρήσεις που λειτουργούσαν εντός εθνικών συνόρων. Σε αυτό το πλαίσιο, η παγκοσμιοποίηση σηματοδοτεί μια ποιοτική (όχι απλώς ποσοτική) μετατόπιση της οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής δυναμικής των σύγχρονων κοινωνιών προς την μειωμένη σημασία των εθνικών κρατών, προς μία κοινή παγκόσμια κουλτούρα, ολοένα και πιο υβριδικών πολιτιστικών ταυτοτήτων και μιας πλήρως ολοκληρωμένης παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας (Flew, 2018).

Μια εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη κατά το τελευταίο μέρος του 20^{ου} αιώνα ήταν η άνευ προηγουμένου αύξηση των οικονομικών δυνατοτήτων, της εξουσίας και της εμβέλειας των ιδιωτικών εταιρειών, πολλές από τις οποίες λειτουργούσαν ήδη σε διακρατικό επίπεδο. Η εποχή της Thatcher και του Reagan σηματοδότησε τον τερματισμό των κρατικών κανονισμών για την καταπολέμηση της εταιρικής εξουσίας. Η ευρεία υιοθέτηση του νεοφιλελευθερισμού σε πολλές χώρες οδήγησε σε αύξηση της κρατικής υποστήριξης για τον ιδιωτικό τομέα και επέτρεψε στις εταιρείες να συγκεντρώσουν πόρους μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών. Σύντομα, οι μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες ήταν συχνά μεγαλύτερες πηγές κεφαλαίου από το κράτος και τα χρηματοπιστωτικά του ιδρύματα. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, 51 από τις 100 πρώτες οικονομικές οντότητες του κόσμου ήταν πολυεθνικές, όπως η General Motors, η Wal-Mart, η Exxon Mobil, η Toyota Motor, η Royal Dutch Shell και η IBM (Guttal, 2007).

Οι κύριες τάσεις της διεργασίας της παγκοσμιοποίησης σε αυτήν την περίοδο, χωρίς να περιορίζονται στη στενή οικονομική διάστασή της, είναι οι εξής (Nunes, 1998):

1. Η ταχύτερη εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών, ιδίως των εξελίξεων στον τομέα της τεχνολογίας της πληροφορίας, των οπτικών ινών και της μικρογράφησης, ιδίως η μεγαλύτερη πρόσβαση και η ενσωμάτωση στο δίκτυο

πληροφοριών. Έγιναν εξίσου σημαντικές καινοτομίες στον τομέα της παραγωγής ενέργειας, ιδίως με την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας, της βιομάζας και των υπεραγωγών, αν και η εξάπλωση αυτών ήταν σχετικά αργή. Ο αντίκτυπος αυτών των καινοτομιών έγινε αισθητός μέσω της ταχείας μείωσης τόσο του γενικού κόστους όσο και του κόστους των συναλλαγών και των πληροφοριών, ειδικότερα

2. Η μετακίνηση προς τα μικρότερα και πιο ευέλικτα συστήματα παραγωγής, αφενός, και η μεγαλύτερη προσφυγή σε εξωτερικές εφοδιαστικές, αφετέρου. Τέτοιες καινοτομίες έχουν σχεδιαστεί για να συνδυάζουν τα πλεονεκτήματα της μαζικής παραγωγής, με βάση το λεγόμενο μοντέλο Taylorist-Fordist (ταχύτητα και χαμηλό κόστος μονάδας), με τα πλεονεκτήματα της χειροτεχνίας (ποιότητα και διαφοροποίηση των προϊόντων), μέσω της συνεχούς εισαγωγής καινοτομιών, της καλύτερης χρήσης της γνώσης και της δημιουργικότητας του παραγωγικού συστήματος και της μείωσης της γραφειοκρατίας υπέρ των μηχανισμών της αγοράς ως μέσου καθοδήγησης των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων μονάδων που εμπλέκονται στις παραγωγικές διαδικασίες

3. Η αλλαγή στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας, που οδηγεί σε μεγαλύτερη επικράτηση των δυνάμεων της αγοράς και των ιδιωτικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με την φιλελεύθερη ιδεολογία. Αυτή η αλλαγή, η οποία επηρεάζει τον ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στην οικονομία, αποσκοπεί στην αύξηση της παραγωγικής αποδοτικότητας και στην ενθάρρυνση της καινοτομίας. Δύο επιπτώσεις είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτες σε αυτή τη διαδικασία αλλαγής, οι οποίες έχουν κοινωνική συνιστώσα: μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας και μειωμένη προσφορά α) των κοινωνικών υπηρεσιών, και β) ορισμένων αγαθών που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν δημόσια ή οιονεί δημόσια, εν μέρει ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών καινοτομιών

4. Η αλλαγή στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, με τη μεγαλύτερη εξάπλωση της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αυτή η διαδικασία συμβαίνει παράλληλα με την προαναφερόμενη οικονομική διαδικασία, όπου η αγορά θεωρείται ως η πιο δημοκρατική μορφή έκφρασης των αναγκών και επιθυμιών της κοινωνίας. Οι κοινωνικές συνέπειες αυτού του γεγονότος είναι αρκετά σημαντικές και αντιφατικές: η μείωση και η αλλοίωση των μέσων κοινωνικού

ελέγχου ενθαρρύνει τη μεγαλύτερη κοινωνική συμμετοχή, αλλά αυξάνει επίσης τη δυνατότητα νέων διαιρέσεων και κοινωνικών συγκρούσεων, συχνά εθνοτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Αυτή είναι μια τάση που έχει ενθαρρυνθεί και από τη μεγαλύτερη προσβασιμότητα και το χαμηλότερο κόστος των τεχνολογιών της πληροφορίας, οι οποίες ελλείψει ελέγχου ξεφεύγουν από τη λογοκρισία που συνήθως επιβάλλονται από κατασταλτικά καθεστώτα

5. Η μεταβολή του οικονομικού χώρου, με την αυξανόμενη ενσωμάτωση των εθνικών αγορών στους παράγοντες παραγωγής, τα αγαθά και τις υπηρεσίες, καθώς και η μεγαλύτερη ομοιογένεια των πολιτιστικών προτύπων, ιδίως των καταναλωτικών, εξαιτίας α) του ρόλου που διαδραματίζουν οι επιχειρήσεις με παραγωγικά συστήματα που λειτουργούν στη διεθνή αγορά και β) των τεχνολογικών, οργανωτικών και θεσμικών καινοτομιών.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, το 2007 μπορεί να θεωρηθεί το έτος κατά το οποίο οι τάσεις της παγκοσμιοποίησης άρχισαν να αντιστρέφονται (Flew, 2018). Αυτό οφείλεται στην εξέλιξη των γεγονότων από την κατάρρευση της δευτερογενούς αγοράς στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ το δεύτερο εξάμηνο του 2007 και στην αποτυχία της Lehmann Brothers, στην επακόλουθη ευρωπαϊκή κρίση χρέους και στην παγκόσμια οικονομική ύφεση το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Αυτό περιγράφεται συχνά ως η κρίση και ενδεχομένως το τέλος της εποχής του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, αλλά αξίζει επίσης να σημειωθούν και άλλοι, μη οικονομικοί παράγοντες που οδηγούν σε υποχώρηση της παγκοσμιοποίησης, σύμφωνα με τον Flew (2018).

Το 2007 ήταν επίσης το έτος κατά το οποίο η ρωσική πολιτική ηγεσία απομακρύνθηκε αποφασιστικά από τη Δύση, με τον Vladimir Putin να καταγγέλλει έναν μονο-πολικό (unipolar) κόσμο στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη Ασφαλείας τον Φεβρουάριο, ενώ ο Πρόεδρος Andrei Medvedev χρησιμοποίησε το φόρουμ του Νταβός ένα μήνα νωρίτερα για να διακηρύξει τη Ρωσική μορφή «κυρίαρχης δημοκρατίας». Στην Κίνα, η παγκόσμια οικονομική ύφεση ανάγκασε το κράτος να επιταχύνει την οικονομική μετάβαση από την ανάπτυξη που κατευθύνεται από τις εξαγωγές στην ενίσχυση της εγχώριας κατανάλωσης, προκειμένου να αποφευχθεί η υψηλή ανεργία. Αυτό οδήγησε σε περαιτέρω επενδύσεις σε υποδομές μεγάλης κλίμακας.

2.2.4 Τέταρτη περίοδος: Η παγκοσμιοποίηση σήμερα-Η χρυσή εποχή

Τα κύρια διακριτικά χαρακτηριστικά της χρυσής εποχής της παγκοσμιοποίησης - που σύμφωνα με την Nunes (1998) ξεκινά από τη δεκαετία του 1980 - σε σύγκριση με την προηγούμενη εποχή είναι τα εξής:

1. η ταχεία και σταθερή αύξηση του μέσου βιοτικού επιπέδου,
2. η σύγχρονη οικονομική δομή που χαρακτηρίζεται από διεργασίες εκβιομηχάνισης και ανάπτυξης του τομέα των υπηρεσιών,
3. ο σχηματισμός σχετικών νέων οικονομικών χώρων: εθνικές οικονομίες και η σύγχρονη παγκόσμια οικονομία,
4. η κυριαρχία της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς ως μέσου οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας.

Επιπρόσθετα, οι εθνικές και διεθνικές εταιρείες είναι πλέον οι κύριοι κινητήριοι μοχλοί της νεοφιλελεύθερης, οικονομικής παγκοσμιοποίησης (Guttal, 2007; Narula & Dunning, 2010; May, 2017). Είναι οι κύριοι δικαιούχοι διεθνών εμπορικών, χρηματοδοτικών και επενδυτικών συμφωνιών και οι ισχυρότεροι υποστηρικτές της απελευθέρωσης, και της ιδιωτικοποίησης σε όλους τους τομείς του εμπορίου και της παραγωγής. Ενώ διατηρούν τον έλεγχο των αλυσίδων παραγωγής, διανομής και παροχής υπηρεσιών, έχουν μειώσει το λειτουργικό τους κόστος με την εξωτερική ανάθεση επιλεγμένων διαδικασιών παραγωγής και υπηρεσιών σε επιχειρήσεις σε χώρες όπου μπορούν να επιτύχουν μέγιστες αποδόσεις. Αυτό όχι μόνο οδηγεί σε αισθητές αυξήσεις των περιθωρίων κέρδους αλλά επιτρέπει επίσης στις εταιρείες να μεταφέρουν τους χώρους παραγωγής και επεξεργασίας των υπηρεσιών τους σε χώρες με χαμηλότερο κόστος και με λιγότερα εμπόδια από τους εθνικούς κανονισμούς. Έτσι, οι εταιρείες αυτές είναι εθνικές εταιρείες που κινητοποιούν την οικονομική και πολιτική εξουσία, καθώς και τη διπλωματία της χώρας τους για να λειτουργούν υπερεθνικά και να επεκτείνουν τα κέρδη τους.

Ταυτόχρονα, παρέχουν στις παγκόσμιες προσπάθειες εθνικές ρίζες. Για παράδειγμα, οι Nestle, Procter & Gamble, Walls, Monsanto, HSBC και Citibank αγόρασαν τοπικές επιχειρήσεις, συνέδεσαν την τοπική / εθνική απασχόληση με την

επιτυχία των προϊόντων και των υπηρεσιών τους και κυριαρχούσαν πλήρως σε τοπικές / εθνικές καταναλωτικές κοινωνίες. Ωστόσο, οι κυβερνήσεις είναι εξίσου καθοριστικοί παράγοντες για τη διασφάλιση των εγχώριων και των εξωτερικών αγορών μέσω επιδοτήσεων, συμβάσεων, εξαγωγικών πιστώσεων, αναπτυξιακής βοήθειας, εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών και στρατιωτικής επιθετικότητας (Guttal, 2007). Η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο ΠΟΕ και οι εξειδικευμένες υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών παρέχουν την οικονομική και χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική, ενώ διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ χρησιμεύουν ως φόρουμ για τον προσδιορισμό κανόνων της παγκοσμιοποίησης. Το πεδίο της παγκοσμιοποίησης, ωστόσο, είναι ασταθές: η καπιταλιστική επέκταση δημιουργεί προϋποθέσεις για νέους παράγοντες να εισέλθουν, να προκαλέσουν τους υπάρχοντες παράγοντες και να ανταγωνιστούν για οικονομική και στρατηγική κυριαρχία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Κίνα που απειλεί την αμερικανική κυριαρχία, η οποία πριν από τρεις δεκαετίες αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τον καπιταλισμό ως κινητήριο μοχλό ανάπτυξης. Η Κίνα χρησιμοποιεί τη παγκοσμιοποίηση για να εδραιωθεί ως μια σύγχρονη οικονομική υπερδύναμη, όπως πιθανώς δεν έχει κάνει άλλη χώρα στο παρελθόν, δεδομένου ότι έχει πολλά χαρακτηριστικά στα οποία ευδοκίμει η παγκοσμιοποίηση: μια ταχέως αναπτυσσόμενη οικονομία με την ικανότητα απορρόφησης πρώτων υλών και εμπορεύματα υψηλής τεχνολογίας και κεφαλαίου, μια ανεξάντλητη προσφορά φθηνού εργατικού δυναμικού για τη βιομηχανική παραγωγή, και μια αυξανόμενη εσωτερική αγορά νεοσύστατων καταναλωτών. Από το 2003, η Κίνα έγινε ο κύριος προορισμός των εξαγωγών της Ασίας. Τέλος, η Κίνα έχει αρχίσει να αναπτύσσει στρατηγικές εταιρικές σχέσεις με χώρες πλούσιες σε φυσικούς πόρους στην Ασία και την Αφρική, με την παροχή εξωτερικής βοήθειας, δανείων και ακύρωσης των άτοκων δανείων που οφείλονται στην Κίνα (Guttal, 2007).

Τέλος, εξετάζοντας την παγκοσμιοποίηση τη σημερινή εποχή, θα πρέπει να αναφερθούν δύο σημαντικά στοιχεία τα οποία τονίζονται από τον Flew (2018). Το ένα αφορά τις μετακινήσεις του πληθυσμού και τις πολιτισμικές επιπτώσεις τους. Ως επί το πλείστο, οι θεωρητικοί της πολιτιστικής παγκοσμιοποίησης έχουν εξαιρετικά επικριτική στάση απέναντι στα πολιτισμικά ιμπεριαλιστικά επιχειρήματα,

παρατηρώντας ότι η έκθεση σε άλλα πολιτισμικά στοιχεία δεν ισοδυναμεί με την υιοθέτηση των ιδεών, αξιών και πεποιθήσεων αυτού του πολιτισμού. Αλλά έχει επίσης υποστηριχθεί ότι τέτοιες υποθέσεις σχετικά με τον πολιτισμό αρνούνται επίσης την αυξανόμενη κινητικότητα των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο και τον αυξανόμενο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα των εθνικών κοινωνιών. Η μετακίνηση αυτή επηρεάζει την οικονομία μίας χώρας, αλλά και την οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών μεταξύ τους, στη βάση της διεθνούς διπλωματίας.

Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο που αναφέρει ο Flew (2018) αφορά στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ εθνικών κρατών και διεθνών θεσμών, συνθηκών και συμφωνιών. Οι διεθνείς νόμοι λειτουργούν πιο αποτελεσματικά όταν είναι εναρμονισμένοι με εκείνους των εθνικών κρατών και όπου οι εθνικές κυβερνήσεις θεωρούν ότι δεσμεύονται από τη δικαιοδοτική εξουσία τέτοιων οντοτήτων. Αυτό δεν αρνείται ότι η άνοδος των παγκόσμιων εταιρειών ψηφιακών πλατφόρμων, όπως η Apple, η Google, το Facebook, η Microsoft, η Amazon, η Netflix κλπ., αποτελούν πρόκληση για τα παραδοσιακά πρότυπα και τις αρχές της πολιτικής των μέσων ενημέρωσης. Για τον λόγο αυτό γίνεται έκκληση από ορισμένους θεωρητικούς (π.χ. Robert Picard και Victor Pickard) για μια πολιτική μέσων που βασίζεται σε αρχές που να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις ενός παγκόσμιου και ψηφιακά συγκλίνοντος μέσου των μέσων ενημέρωσης, παρατηρώντας ότι οι εσωτερικές πολιτικές θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις στον τομέα των ψηφιακών μέσων και επικοινωνιών. Η θέσπιση αρχών πολιτικής για την καθοδήγηση τόσο των εσωτερικών όσο και των διεθνών αποφάσεων είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη αποτελεσματικών, συντονισμένων και κοινωνικά και οικονομικά επωφελών πολιτικών.

2.3 Δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης

Αρκετοί δείκτες έχουν χρησιμοποιηθεί από διάφορους ερευνητές για τη μέτρηση της παγκοσμιοποίησης. Επί παραδείγματι, αρκετοί ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει την εισοδηματική ανισότητα (DeLong & Dornick, 2003; Lindert & Jeffrey, 2003; Choi, 2006; Birol, 2012), τις άμεσες ξένες επενδύσεις (Suzuki, 2012; Birol, 2012), τις εγχώριες πιστώσεις και αποταμιεύσεις (Suzuki, 2012; Gozgor, 2015), τη διαθεσιμότητα του συντελεστή παραγωγής 'εργασία' (Chiswick & Hatton, 2003; Obstfeld & Taylor, 2003), την τεχνολογία (Clark & Feenstra, 2003), το

χρηματοπιστωτικό σύστημα (Rousseau & Sylla, 2003), το διεθνές εμπόριο (Edwards, 1997; O' Rourke & Williamson, 2002; Andersen & Babula, 2008; Singh, 2010; Soi et al., 2013; Ulaşan, 2014). Ερευνητές έχουν επίσης χρησιμοποιήσει και σύνθετους δείκτες, όπως για παράδειγμα ένας δείκτης που καλύπτει 62 χώρες και αποτελείται από 13 υπο-δείκτες κατά την περίοδο 1995-2000, ένας δείκτης που καλύπτει 23 χώρες του ΟΟΣΑ με 9 οικονομικούς υπο-δείκτες κατά την περίοδο 1979-2000) (Martens et al., 2015).

Οι Keohane και Nye (2000), ωστόσο, αναφέρονται σε τρεις διαφορετικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης: α) οικονομική παγκοσμιοποίηση, χαρακτηριζόμενη ως ροές εμπορευμάτων, κεφαλαίων, υπηρεσιών σε μεγάλες αποστάσεις, καθώς και ροές πληροφοριών και αντιλήψεων που συνοδεύουν τις ανταλλαγές των αγορών, β) πολιτική παγκοσμιοποίηση, η οποία χαρακτηρίζεται από διάδοση κυβερνητικών πολιτικών και γ) κοινωνική παγκοσμιοποίηση, που εκφράζεται ως διάδοση ιδεών, πληροφοριών, εικόνων και ανθρώπων.

Επιπρόσθετα, έχουν δημιουργηθεί και διάφοροι σύνθετοι δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, από το 2000, πολλά projects έχουν επιδιώξει να μετρήσουν την παγκοσμιοποίηση με σύνθετο δείκτη. Η πρώτη πρωτοβουλία αυτού του είδους ξεκίνησε το 2001 με τον δείκτη παγκοσμιοποίησης AT Kearney / Foreign Policy. Το 2002, ο δείκτης παγκοσμιοποίησης KOF εμφανίστηκε. Το Κέντρο Μελέτης της Παγκοσμιοποίησης και Περιφερειοποίησης (CSGR) του Πανεπιστημίου του Warwick παρήγαγε δείκτη παγκοσμιοποίησης που καλύπτει τα έτη 2002-2004. Ένας δείκτης πολιτιστικής παγκοσμιοποίησης προτάθηκε το 2004. Ο δείκτης παγκοσμιοποίησης του Μάαστριχτ (MGI) εμφανίστηκε το 2008 και προτάθηκε ένας νέος δείκτης παγκοσμιοποίησης δύο χρόνια αργότερα. Πιο πρόσφατα, ο Caselli πρότεινε έναν Δείκτη Παγκοσμιοποίησης βάσει Ατόμων (PBGI) (Martens et al., 2015).

Οι σύνθετοι δείκτες είναι ένα ισχυρό εργαλείο για τη συλλογή και τη μέτρηση σύνθετων εννοιών που επιτρέπουν την παρακολούθηση σύνθετων συστημάτων με την πάροδο του χρόνου και την απόδοση σχετικών βαθμολογιών και συγκρίσεων (Figge & Martens, 2014). Ένας εξ αυτών είναι ο A.T. Kearney / Foreign Policy Index, που είναι ένας από τους ευρύτερα χρησιμοποιούμενους και αναφερόμενους δείκτες παγκοσμιοποίησης (Caselli, 2008). Τα στοιχεία που συνθέτουν τον δείκτη αυτόν

παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα. Ο συγκεκριμένος δείκτης περιλαμβάνει τέσσερις θεμελιώδεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης: οικονομική ολοκλήρωση, τεχνολογική συνδεσιμότητα, προσωπική επαφή, πολιτική συμμετοχή. Κάθε μεταβλητή κανονικοποιείται στην κλίμακα 0-1, όπου το 1 αντιστοιχεί στην υψηλότερη τιμή που καταγράφηκε μεταξύ όλων των χωρών για τη συγκεκριμένη μεταβλητή κατά το υπό εξέταση έτος.

Ωστόσο, αυτή η μέτρηση έχει το μειονέκτημα ότι η ανάλυση της διακύμανσης με την πάροδο του χρόνου του δείκτη για μια συγκεκριμένη χώρα έχει μικρή σημασία. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, οι κανονικοποιημένες τιμές πολλαπλασιάζονται με ένα συντελεστή κλίμακας ο οποίος ορίζεται ίσος με 100 για κάθε τιμή που αναφέρεται στο 1998 (έτος βάσης) και μεταβάλλεται αναλογικά με την αύξηση ή τη μείωση της μέγιστης τιμής κάθε μεταβλητής σε σχέση με κάθε έτος (Caselli, 2008).

Πίνακας 1. Στοιχεία δείκτη A.T. Kearney / Foreign Policy Index

Διαστάσεις	Μεταβλητές	Προσδιορισμός
Οικονομική ολοκλήρωση	Εμπόριο	Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές, διαιρούμενες με το ΑΕγχΠ της χώρας
	ΑΞΕ	Οι εισροές και εκροές άμεσων ξένων επενδύσεων, διαιρούμενες με το ΑΕγχΠ της χώρας
Προσωπική επαφή	Τηλέφωνο	Λεπτά εισερχόμενης και εξερχόμενης διεθνούς τηλεφωνικής κίνησης, διαιρούμενα με τον πληθυσμό της χώρας
	Ταξίδια	Εσωτερικοί και εξωτερικοί επισκέπτες, διαιρούμενοι με τον πληθυσμό της χώρας
	Εμβάσματα και προσωπικές μεταφορές	Τα διασυνοριακά εμβάσματα και οι προσωπικές μεταβιβάσεις (συμπεριλαμβανομένων των εμβασμάτων των εργαζομένων, των αποζημιώσεων στους μισθωτούς και των άλλων μεταβιβάσεων μεταξύ προσώπων και μη κυβερνητικών οργανισμών), διαιρούμενα με το ΑΕγχΠ της χώρας

Τεχνολογική συνδεσιμότητα	Χρήστες διαδικτύου	Αριθμός χρηστών του Διαδικτύου, διαιρούμενος με τον πληθυσμό της χώρας
	Διακομιστές διαδικτύου	Αριθμός διακομιστών Διαδικτύου, διαιρούμενος με τον πληθυσμό της χώρας
	Ασφαλείς servers	Αριθμός ασφαλών διακομιστών μέσω των οποίων πραγματοποιούνται κρυπτογραφημένες συναλλαγές, διαιρούμενος με τον πληθυσμό της χώρας
Πολιτική συμμετοχή	Μέλος διεθνών οργανισμών	Συμμετοχές σε ποικίλους αντιπροσωπευτικούς διεθνείς οργανισμούς (απόλυτος αριθμός)
	Συμμετοχή σε ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ	Ο σταθμισμένος μέσος όρος της χρηματοδοτικής συνεισφοράς διαιρούμενος με το ΑΕγχΠ της χώρας και η συνεισφορά του προσωπικού στη χώρα διαιρούμενη με τον πληθυσμό της χώρας
	Επικύρωση πολυμερών συνθηκών	Επικύρωση επιλεγμένων πολυμερών συνθηκών (απόλυτος αριθμός)
	Κυβερνητικές μεταβιβάσεις	Ποσά κρατικών πληρωμών και εισπράξεων μεταφοράς, διαιρούμενα με το ΑΕγχΠ της χώρας

Πηγή: Caselli, 2008, σελ. 389

Στη βάση του δείκτη A.T. Kearney / Foreign Policy Index, ο Dreher (2006) αναπτύσσει ένα δείκτη της παγκοσμιοποίησης που καλύπτει τις τρεις κύριες διαστάσεις της: οικονομική ολοκλήρωση, κοινωνική ένταξη και πολιτική ολοκλήρωση. Χρησιμοποιώντας δεδομένα για 123 χώρες κατά την περίοδο 1970-2000 αναλύεται εμπειρικά αν ο γενικός δείκτης της παγκοσμιοποίησης καθώς και οι υποδείκτες που κατασκευάζονται για να μετρήσουν τις μεμονωμένες διαστάσεις επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη.

Πιο αναλυτικά, για να μετρηθεί ο βαθμός οικονομικής παγκοσμιοποίησης, κατασκευάστηκαν δύο δείκτες. Ένας δείκτης μετρά τις πραγματικές ροές: το εμπόριο, τις άμεσες ξένες επενδύσεις και τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου (όλα ως ποσοστό του ΑΕΠ). Οι πληρωμές εισοδήματος στην αλλοδαπή και τα απασχολούμενα κεφάλαια (ως ποσοστό του ΑΕΠ) περιλαμβάνονται στον δείκτη για το βαθμό που μια χώρα απασχολεί ξένη εργασία και ξένα κεφάλαια στις διαδικασίες

παραγωγής της. Ο δεύτερος δείκτης μετράει περιορισμούς στο εμπόριο και το κεφάλαιο με τη χρήση κρυφών εμποδίων στις εισαγωγές, των μέσων δασμολογικών συντελεστών, των φόρων στο διεθνές εμπόριο (ως μερίδιο των τρεχόντων εσόδων) και ενός δείκτη ελέγχων κεφαλαίου. Με δεδομένο ένα ορισμένο επίπεδο εμπορίου, μια χώρα με υψηλότερα έσοδα από τους εμπορικούς φόρους είναι λιγότερο παγκοσμιοποιημένη. Βασίζεται στην Ετήσια Έκθεση του ΔΝΤ για τις Συμφωνίες Ανταλλαγής και τους Περιορισμούς Συναλλαγών (Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions) και περιλαμβάνει 13 διαφορετικούς τύπους ελέγχων κεφαλαίου.

Ως εκ τούτου, ο συγκεκριμένος δείκτης κατασκευάζεται αφαιρώντας τον αριθμό του περιορισμού από το 13 και πολλαπλασιάζοντας το αποτέλεσμα κατά 10. Αναλυτικότερα, τα στοιχεία του δείκτη παγκοσμιοποίησης του Dreher (2006) παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα. Όπως δείχνουν τα αποτελέσματα, η παγκοσμιοποίηση προωθεί πράγματι την ανάπτυξη. Οι διαστάσεις που συνδέονται στενότερα με την ανάπτυξη αναφέρονται σε πραγματικές οικονομικές ροές και περιορισμούς στις ανεπτυγμένες χώρες. Αν και λιγότερο ισχυρά, οι ροές πληροφοριών προωθούν την ανάπτυξη, ενώ η πολιτική ολοκλήρωση δεν έχει καμία επίδραση.

Πίνακας 2. Στοιχεία δείκτη παγκοσμιοποίησης¹

A. Δεδομένα οικονομικής ολοκλήρωσης	[35%]
(α) Πραγματικές ροές	(50%)
Εμπόριο (ποσοστό του ΑΕΠ)	(23%)
Άμεσες ξένες επενδύσεις (ποσοστό του ΑΕΠ)	(29%)
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου (ποσοστό του ΑΕΠ)	(27%)
Πληρωμές εισοδήματος σε αλλοδαπούς (ποσοστό του ΑΕΠ)	(22%)
(β) Περιορισμοί	(50%)

¹ Σημ: Ο αριθμός στις παρενθέσεις δείχνει το βάρος που χρησιμοποιείται για την εξαγωγή των δεικτών. Τα βάρη μπορεί να μην ανέρχονται σε 100 λόγω στρογγυλοποίησης. Όλοι οι δείκτες κυμαίνονται μεταξύ 0 (έλλειψη παγκοσμιοποίησης) και 10 (παγκοσμιοποίηση).

Κρυμμένα εμπόδια στις εισαγωγές	(20%)
Μέσος δασμολογικός συντελεστής	(30%)
Φόροι στο διεθνές εμπόριο (ποσοστό επί του τρέχοντος εισοδήματος)	(24%)
Περιορισμοί λογαριασμού κεφαλαίου	(26%)
Β. Δεδομένα πολιτικής ολοκλήρωσης	[28%]
Αριθμός πρεσβειών στη χώρα	(34%)
Μέλος διεθνών οργανισμών	(34%)
Συμμετοχή σε αποστολές του ΟΗΕ	(32%)
Γ. Δεδομένα κοινωνικής ολοκλήρωσης	[38%]
(α) Δεδομένα προσωπικής επαφής	(24%)
Κίνηση εξωτερικών κλήσεων	(31%)
Μεταφορές (ποσοστό του ΑΕΠ)	(9%)
Διεθνής τουρισμός	(1%)
Μέσος όρος κόστους τηλεφωνικών κλήσεων	(33%)
Ξένος πληθυσμός (ποσοστό του συνολικού πληθυσμού)	(26%)
(β) Δεδομένα ρών πληροφοριών	(39%)
Κύριες τηλεφωνικές γραμμές (ανά 1.000 άτομα)	(18%)
Διακομιστές φιλοξενίας διαδικτύου (κατά κεφαλήν)	(15%)
Χρήστες διαδικτύου (ποσοστό πληθυσμού)	(18%)
Καλωδιακή τηλεόραση (ανά 1.000 άτομα)	(16%)
Καθημερινές εφημερίδες (ανά 1.000 άτομα)	(16%)
Ραδιόφωνο (ανά 1.000 άτομα)	(17%)
(γ) Δεδομένα πολιτιστικής εγγύτητας	(37%)
Αριθμός εστιατορίων McDonald (κατά κεφαλήν)	(100%)

Επίσης, έχει αναπτυχθεί ο Δείκτης Μάαστριχτ (Maastricht Globalisation Index - MGI) για τη μέτρηση της παγκοσμιοποίησης. Ο αρχικός δείκτης ήταν μια προσπάθεια βελτίωσης των υφιστάμενων δεικτών, οι οποίοι είχαν μια νεοφιλελεύθερη εστίαση στην οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης. Οι Figge και Martens (2014) παρουσιάζουν μία αναθεωρημένη έκδοση αυτού του δείκτη. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η παγκοσμιοποίηση συνεχίζεται, αλλά έχει επιβραδυνθεί, λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Η νέα έκδοση 2012 του MGI ενσωματώνει δύο βασικές αλλαγές σε σχέση με την προηγούμενη έκδοση του 2008. Η πρώτη είναι ο λογαριθμικός μετασχηματισμός των δεικτών. Η δεύτερη είναι η αντικατάσταση του υποδείκτη 'τηλέφωνο' από 'κινητό τηλέφωνο' και η αντικατάσταση του υποδείκτη 'οικολογικό έλλειμμα' από το 'οικολογικό αποτύπωμα'. Στον πιο κάτω πίνακα απεικονίζονται οι τομείς του δείκτη μέτρησης της παγκοσμιοποίησης Μάαστριχτ.

Πίνακας 3. Δείκτης MGI

Τομέας	Υποδείκτης	Προσδιορισμός
Πολιτικός	Πρεσβείες	Απόλυτος αριθμός πρεσβειών στη χώρα
	Οργανισμοί	Απόλυτος αριθμός συμμετοχής ως μέλος σε διεθνείς οργανισμούς
	Στρατός	Εμπόριο συμβατικών όπλων ως μέρος των στρατιωτικών δαπανών
Οικονομικός	Εμπόριο	Εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ
	ΑΞΕ	Ακαθάριστες άμεσες ξένες επενδύσεις (% του ΑΕΠ)
	Κεφάλαιο	Απόλυτη αξία των καθαρών ροών ιδιωτικών κεφαλαίων (% του ΑΕΠ)
Κοινωνικός και πολιτιστικός	Μετανάστες	Διεθνές απόθεμα μεταναστών ως ποσοστό του πληθυσμού

Τεχνολογικός	Τουρισμός	Διεθνείς αφίξεις και αναχωρήσεις ανά 100 κατοίκους
	Κινητό τηλέφωνο	Συνδρομές κινητών τηλεφώνων ανά 100 κατοίκους
Περιβαλλοντικός	Διαδίκτυο	Χρήστες του Διαδικτύου ως ποσοστό του πληθυσμού
	Οικολογικό αποτύπωμα	Οικολογικό αποτύπωμα των εισαγωγών και εξαγωγών ως ποσοστό της βιοικανότητας (biocarapacity)

Πηγή: Figge και Martens, 2014, σελ. 878

Τέλος, υπάρχει ο δείκτης παγκοσμιοποίησης CSGR που εξετάζει τρεις θεμελιώδεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης: οικονομική παγκοσμιοποίηση, κοινωνική παγκοσμιοποίηση (χωρισμένη σε δύο υποδιαστάσεις: άνθρωποι και ιδέες) και πολιτική παγκοσμιοποίηση. Η αξία κάθε μεταβλητής κανονικοποιείται σε κλίμακα από 0 έως 1, όπου 1 είναι η μέγιστη τιμή που καταγράφεται από τη μεταβλητή σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και 0 είναι η ελάχιστη τιμή που καταγράφηκε κατά την ίδια περίοδο. Η βασική ιδέα είναι ότι το ύψος των οικονομικών ροών (των αγαθών και των χρημάτων) πέρα από τα σύνορα μιας χώρας εξαρτάται όχι μόνο από το βαθμό ανοίγματος του εμπορίου (και κατά συνέπεια από τον βαθμό της παγκοσμιοποίησης) αλλά και από ορισμένα χαρακτηριστικά της χώρας. Πολύ μικρές χώρες και / ή χώρες με μικρό πληθυσμό είναι περισσότερο υποχρεωμένες να ανταλλάσσουν εμπορεύματα.

Για το λόγο αυτό, οι τέσσερις οικονομικές μεταβλητές που εξετάζονται από τον δείκτη παγκοσμιοποίησης CSGR μετατρέπονται σε μια νέα μεταβλητή που δίνεται από τη διαφορά μεταξύ της πραγματικής τιμής που παρατηρείται και εκείνης που είναι προβλέψιμη από μια παλινδρόμηση ελαχίστων τετραγώνων, η οποία λαμβάνει υπόψη ορισμένα χαρακτηριστικά - μη οικονομικά - ανοίγματος της χώρας προς το εμπόριο. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι ο πληθυσμός (έτος αναφοράς: 1998), το εμβαδόν επιφάνειας και μια μεταβλητή που καταγράφει αν η χώρα περιβάλλεται από θάλασσα ή όχι.

Πίνακας 4. Στοιχεία δείκτη CSGR

Διαστάσεις	Υπο- διαστάσεις	Μεταβλητές	Προσδιορισμός
Οικονομική παγκοσμιοποίηση		Εμπόριο	Εξαγωγές συν εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ
		ΑΞΕ	Εισροές και εκροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ
		Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	Εισροές και εκροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ
		Εισόδημα	Αποζημίωση εργαζομένων που καταβάλλεται σε εργαζόμενους μη μόνιμους κατοίκους και έσοδα από επενδύσεις από αλλοδαπά περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν σε εγχώριους κατοίκους συν αποζημίωση των εργαζομένων που καταβάλλεται στους ημεδαπούς εργαζόμενους που εργάζονται στο εξωτερικό
Κοινωνική παγκοσμιοποίηση	Άνθρωποι	Ξένο απόθεμα	Απόθεμα ξένου πληθυσμού ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού
		Ξένες ροές	Εισροές ξένου πληθυσμού ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού
		Εμβάσματα εργαζομένων	Εμβάσματα εργαζομένων (έσοδα) ως ποσοστό του ΑΕΠ
		Τουρίστες	Αριθμός τουριστών (αφίξεις και

Πολιτική παγκοσμιοποίηση			αναχωρήσεις) ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού
	Ιδέες	Τηλεφωνικές κλήσεις	Διεθνής εξερχόμενη τηλεφωνική κίνηση (λεπτά) ανά κάτοικο
		Χρήστες διαδικτύου	Χρήστες του Διαδικτύου ως ποσοστό του πληθυσμού
		Ταινίες	Αριθμός ταινιών που εισάγονται και εξάγονται
		Βιβλία και εφημερίδες	Άθροισμα αξίας βιβλίων και εφημερίδων που εισάγονται και εξάγονται κατά κεφαλή
		Mail	Αριθμός διεθνών επιστολών που παραδόθηκαν και αποστέλλονται κατά κεφαλή
		Πρεσβείες	Αριθμός ξένων πρεσβειών στη χώρα
		Αποστολές ΟΗΕ	Αριθμός ειρηνευτικών επιχειρήσεων του ΟΗΕ στις οποίες συμμετέχει η χώρα
		Οργανισμοί	Αριθμός συμμετοχών σε διεθνείς οργανισμούς

Πηγή: Caselli, 2008, σελ. 392

2.4 Παγκοσμιοποίηση και οικονομική μεγέθυνση

2.4.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής μεγέθυνσης

Τα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης συνήθως υποθέτουν ότι η εγχώρια αποταμίευση είναι ένας παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης. Οι επενδύσεις, που επεκτείνουν δυναμικά την παραγωγική ικανότητα, αποτελούν επίσης σημαντική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, οι επενδύσεις υλοποιούνται

μόνο μετά τη σχετική χρηματοδότηση, με πολλές χώρες να βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην εγχώρια αποταμίευση ως πηγή χρηματοδότησης, σε συνδυασμό με την εισροή ξένου κεφαλαίου, όπως είναι οι άμεσες ξένες επενδύσεις και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Επίσης, ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες υπόκεινται σε ατελή χαρακτηριστικά της διεθνούς κεφαλαιαγοράς και επομένως λαμβάνουν περιορισμένα ποσά άμεσων ξένων επενδύσεων και πιστώσεων. Ως εκ τούτου, η ανεπαρκής εγχώρια αποταμίευση οδηγούν σε μειωμένη εγχώρια επένδυση και σε μειωμένη προκύπτουσα οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, το επίπεδο εγχώριων αποταμιεύσεων και το επίπεδο επενδύσεων αποτελούν παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης (Suzuki, 2012).

Η διαθεσιμότητα σε ξένο συνάλλαγμα είναι ένας άλλος παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι παρέχει τη δυνατότητα στις χώρες να αποκτήσουν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, ενώ παράλληλα ενισχύει την ανάπτυξη βελτιώνοντας την αποδοτικότητα και προωθώντας τις επενδύσεις. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες των οποίων τα επίπεδα τεχνολογίας είναι λιγότερο ώριμα και έτσι θα πρέπει να εισάγουν κεφαλαιουχικά αγαθά για να αναπτυχθούν, τα οποία ενσωματώνουν πιο προηγμένη τεχνολογία. Η αγορά αυτών των κεφαλαιουχικών αγαθών στο εξωτερικό απαιτεί ξένους πόρους που πρέπει να πραγματοποιηθούν μέσω της εξαγωγής αγαθών που παράγονται στην εγχώρια αγορά, εκτός εάν υπάρχει επαρκής καθαρή εισροή κεφαλαίων που υποκαθιστά τις εξαγωγές. Υπό την υπόθεση ότι η πρόσβαση σε ξένες πιστώσεις είναι περιορισμένη, η εισαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών, απαραίτητη για επενδύσεις και οικονομική ανάπτυξη, μπορεί να περιοριστεί από την εξαγωγική ικανότητα και τη διαθεσιμότητα συναλλάγματος σε ορισμένες χώρες (π.χ. αναπτυσσόμενες) (Suzuki, 2012).

Στη βάση των ανωτέρω, η οικονομική ανάπτυξη προσδιορίζεται από την εγχώρια αποταμίευση ή από τη διαθεσιμότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Διαφορετικές χώρες μπορεί να επηρεάζονται σε διαφορετικό βαθμό από αυτούς τους δύο παράγοντες. Επί παραδείγματι, η μελέτη του Suzuki (2012) σε αναπτυσσόμενες χώρες τη δεκαετία του 1980 και του 1990 κατέδειξε ότι ο περιορισμός της αποταμίευσης είναι πιο σημαντικός στις χώρες της Ανατολικής και της Νοτιοανατολικής Ασίας από ότι στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Επιπλέον, η αποταμίευση, σε αντίθεση με τη διαθεσιμότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών,

έχει αποκτήσει μεγάλη σημασία ως εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη με την πάροδο του χρόνου. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην πολιτική απελευθέρωσης κεφαλαίων που εφαρμόστηκε στη δεκαετία του 1980 και στη δεκαετία του 1990. Η μειωμένη σημασία της εξαγωγικής ικανότητας ως εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη μπορεί να αποτελεί παράγοντα που υπογραμμίζει την πρόσφατη επανεξέταση της αναπτυξιακής στρατηγικής προσανατολισμένης στις εξαγωγές, προκειμένου να εξισορροπηθεί η υπερβολική εξάρτηση από την εξωτερική ζήτηση σε πολλές χώρες (π.χ. της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας).

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική μεγέθυνση είναι η κινητικότητα εργασίας, ή αλλιώς η μετανάστευση, σύμφωνα με τους Chiswick και Hatton (2003). Οι συγγραφείς επισημαίνουν πως, η παγκοσμιοποίηση στην αγορά εργασίας διαφέρει ποιοτικά από την παγκοσμιοποίηση των αγορών αγαθών ή περιουσιακών στοιχείων. Ωστόσο, η διεθνής μετανάστευση ανταποκρίνεται έντονα στα σήματα της αγοράς, είτε νόμιμα, όταν το πολιτικό περιβάλλον επιτρέπει είτε παράνομα, όταν υπάρχουν εμπόδια κινητικότητας. Η διεθνής μετανάστευση μεταβάλλει την προσφορά εργασίας και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τόσο των χωρών αποστολής όσο και των χωρών υποδοχής. Επιπλέον, επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, τα εμπορικά πρότυπα, τη διανομή εισοδήματος και την κατανομή της πολιτικής εξουσίας εντός και μεταξύ των χωρών.

Αν και το κεφάλαιο, ως συντελεστής παραγωγής τόσο σε επίπεδο εργασίας, όσο και σε χρηματικούς όρους, έχει αποδειχθεί ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη, οι Clark και Feenstra (2003) τοποθετούν την τεχνολογία στο επίκεντρο. Μάλιστα, οι συγγραφείς επισημαίνουν τον ρόλο της τεχνολογίας στην απόκλιση μεταξύ των διαφόρων χωρών. Διάφοροι παράγοντες μπορούν να συνδυαστούν για να μειώσουν το επίπεδο παραγωγικότητας μιας χώρας σε σχέση με ένα άλλο: χαμηλή ένταση κεφαλαίου, έλλειψη άλλων εισροών-πόρων ή χαμηλό επίπεδο τεχνολογίας. Με βάση τη συνολική παραγωγικότητα συντελεστών, ο παράγοντας αυτός ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό στις διάφορες χώρες και εξηγεί το μεγαλύτερο μέρος της διασποράς στα επίπεδα παραγωγικότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον, σύμφωνα με τις παραδοχές μιας ανοικτής κεφαλαιαγοράς, οι τεχνολογικές διαφορές θα μπορούσαν επίσης να καθορίσουν ενδογενώς την ισορροπία εντάσεως κεφαλαίου, οι οποίες θα είναι επίσης χαμηλότερες.

Στη μελέτη τους οι Clark και Feenstra (2003) εξετάζουν τις μεταβολές του κατά κεφαλήν εισοδήματος και παραγωγικότητας από το 1800 μέχρι και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα και καταδεικνύουν τα εξής: α) Από το 1800, παρατηρείται αυξανόμενη ανισότητα των κατά κεφαλήν εισοδημάτων μεταξύ των χωρών, παρά τις σημαντικές βελτιώσεις στην κινητικότητα των αγαθών, του κεφαλαίου, και την τεχνολογία, β) Η πηγή αυτής της απόκλισης ήταν η αύξηση των διαφορών όσον αφορά την αποδοτικότητα ή τη συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών των οικονομιών, γ) Αυτές οι διαφορές στην αποτελεσματικότητα δεν οφείλονται στην αδυναμία των φτωχών χωρών να αποκτήσουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες της βιομηχανικής επανάστασης. Αντίθετα, οι διαφορές στην αποδοτικότητα της χρήσης των νέων τεχνολογιών εξηγούν τόσο τα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος στις φτωχές χώρες, όσο και τη βραδεία υιοθέτηση της δυτικής τεχνολογίας, δ) Το πρότυπο εμπορίου από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μεταξύ των φτωχών και των πλούσιων οικονομιών θα πρέπει να αποκαλύπτει εάν το πρόβλημα των φτωχών οικονομιών ήταν κατά κύριο λόγο πρόβλημα απασχόλησης.

Πιο συγκεκριμένα, ενώ σε αυτήν την περίοδο υπήρχε ανισοκατανομή του εισοδήματος, υπήρχε παράλληλα και ευκολία μετάδοσης της τεχνολογίας προς τις φτωχές χώρες, εξαιτίας των βελτιώσεων στις μεταφορές και των κυβερνητικών πολιτικών. Όμως, το πρόβλημα εστιαζόταν στο ότι υπήρχε αναποτελεσματική χρήση της νέας τεχνολογίας. Έτσι, οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει απόκλιση μεταξύ των χωρών σε μια εποχή ταχύτερης επικοινωνίας και φθηνότερων μεταφορών, κυρίως λόγω διαφορών στην αποδοτικότητα της χρήσης της τεχνολογίας μεταξύ των χωρών.

Ένας άλλος παράγοντας οικονομικής μεγέθυνσης είναι ο βαθμός ωριμότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι Rousseau και Sylla (2003) διερευνούν τη σχέση μεταξύ εσωτερικής χρηματοπιστωτικής ανάπτυξης, εγχώριας οικονομικής ανάπτυξης και διεθνούς ολοκλήρωσης των χρηματοπιστωτικών αγορών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Εξετάζοντας 17 χώρες (π.χ. Ολλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία, Η.Π.Α., Ιαπωνία) κατά την περίοδο 1850-1997, οι συγγραφείς καταδεικνύουν πως η ύπαρξη ενός καλού εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι προσδιοριστικός παράγοντας της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό οφείλεται στο ότι, χώρες με πιο εξελιγμένα χρηματοπιστωτικά συστήματα τείνουν να

ασκούν μεγαλύτερο εμπόριο και φαίνεται να είναι καλύτερα ενοποιημένες με άλλες οικονομίες.

Επιπρόσθετα, ένα ισχυρό εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα προσελκύει ξένο κεφάλαιο, αυξάνοντας έτσι τόσο τα κέρδη από τους εγχώριους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, όσο και τα κέρδη από τη συμμετοχή στις παγκόσμιες αγορές βασικών προϊόντων και παραγόντων, ευνοώντας την οικονομική μεγέθυνση. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι, ένα καλό χρηματοπιστωτικό σύστημα, βάσει των όσων αναφέρουν οι Rousseau και Sylla (2003), είναι αυτό που έχει τα εξής πέντε βασικά στοιχεία: α) υγιή δημόσια οικονομικά και διαχείριση του δημόσιου χρέους, β) σταθερές νομισματικές ρυθμίσεις, (γ) μια ποικιλία τραπεζών, με εγχώριο και / ή διεθνή προσανατολισμό, δ) μια κεντρική τράπεζα για τη σταθεροποίηση των εγχώριων οικονομικών και τη διαχείριση των διεθνών χρηματοοικονομικών σχέσεων, και ε) καλά λειτουργούσες αγορές κινητών αξιών.

2.4.2 Παγκοσμιοποίηση και οικονομική μεγέθυνση

Ο Gozgor (2015) εξετάζει τις αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης, της εγχώριας πίστωσης και της παγκοσμιοποίησης. Ο συγγραφέας βασίζεται στην υπόθεση ότι η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει τόσο την οικονομική ανάπτυξη, όσο και την εγχώρια πίστωση. Η διαθεσιμότητα πηγών πίστωσης θεωρείται θεμελιώδης μέτρο των οφελών του διεθνούς εμπορίου σε επίπεδο κοινωνικής πρόνοιας. Επιπλέον, η υγιής διαθεσιμότητα των εγχώριων πιστώσεων, αντί της εξωτερικής χρηματοδότησης, θα διευκόλυνε την πίεση του συναλλαγματικού κινδύνου στις εγχώριες επιχειρήσεις, ιδιαίτερα σε περίοδο ύφεσης. Δεν υπάρχει μόνο έμμεση επίδραση του διεθνούς εμπορίου μέσω της συναλλαγματικής ισοτιμίας στην εγχώρια πίστωση, αλλά και το άνοιγμα στο εμπόριο μπορεί να επηρεάσει άμεσα τον όγκο των εγχώριων πιστώσεων. Ομοίως, η εγχώρια πίστωση που παρέχεται από τον τραπεζικό τομέα μπορεί να αποτελέσει κινητήριο μοχλό οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η ιδέα οφείλεται στον Schumpeter, ο οποίος πρότεινε το 1912 ότι οι επενδύσεις, που χρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό από τον όγκο των πιστώσεων του τραπεζικού τομέα αποτελούν την προέλευση της οικονομικής ανάπτυξης.

Επιπλέον, η απότομη αύξηση των τραπεζικών πιστώσεων σε μια ανοικτή οικονομία θεωρείται γενικά ως ένας από τους κύριους δείκτες της χρηματοπιστωτικής αστάθειας και ως εκ τούτου, είναι ένας σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική σχέση μεταξύ πιστωτικών σοκ και οικονομικής ανάπτυξης, η ταχεία πιστωτική επέκταση θεωρείται πλέον ως ένας κύριος δείκτης έγκαιρης προειδοποίησης για χρηματοπιστωτικές κρίσεις. Μέσα από τη μελέτη του ο Gozgor (2015) τονίζει πως υπάρχει μία θετική σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης, της εγχώριας πίστωσης και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η μελέτη του Sylwester (2005) εξέτασε τη σχέση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες για την περίοδο 1970-1989. Από τα ευρήματα της έρευνας διαπιστώνεται πως οι άμεσες ξένες άμεσες επενδύσεις συνδέονται θετικά με την οικονομική μεγέθυνση. Όσον αφορά τη διανομή του εισοδήματος, δεν διαπιστώθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων και των αλλαγών στην εισοδηματική ανισότητα. Τελικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι η εξεύρεση τρόπων για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων μπορεί να προωθήσει την οικονομική μεγέθυνση χωρίς περαιτέρω διαστρέβλωση της κατανομής του εισοδήματος.

Η έρευνα των Aizenman και Jinjarak (2009) αξιολογεί τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στις φορολογικές βάσεις των χωρών σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης. Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια διαδικασία που ωθεί τις χώρες να υιοθετήσουν μεγαλύτερη εμπορική και οικονομική ολοκλήρωση. Αυτό με τη σειρά του θα πρέπει να οδηγήσει σε μεταστροφή της φορολογικής πολιτικής από τους «εύκολους στην είσπραξη» φόρους (τιμολόγια και *seigniorage*) προς τους «δύσκολους για είσπραξη» φόρους (προστιθέμενη αξία και φόρους εισοδήματος). Διαπιστώνεται ότι το εμπορικό και οικονομικό άνοιγμα έχει μια θετική σχέση με τους «δύσκολους για είσπραξη» φόρους και μια αρνητική σχέση με τους εύκολους φόρους είσπραξης. Η μελέτη διαπίστωσε ότι η παγκοσμιοποίηση έχει επιβάλει νέες δημοσιονομικές προκλήσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς ασκεί πιέσεις σε αυτές να μειώσουν την εύκολη συλλογή εσόδων μέσω της φορολογικής τους πολιτικής. Ωστόσο, οι χώρες με χαμηλό επίπεδο θεσμικής ποιότητας χαρακτηρίζονται από δυσκολία προσαρμογής σε αυτήν την πολιτική, με αποτέλεσμα τη μείωση των καθαρών φορολογικών εσόδων / ΑΕΠ.

Ωστόσο, κατά καιρούς έχει ασκηθεί κριτική απέναντι στην παγκοσμιοποίηση ως προς τη θετική της συμβολή στην οικονομική μεγέθυνση μίας χώρας. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα τα πλεονεκτήματα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής ενοποίησης αρχίζουν να αμφισβητούνται. Οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές συναλλαγές βασίζονται εγγενώς στην προσδοκία ότι οι αντισυμβαλλόμενοι θα εκπληρώσουν τις μελλοντικές συμβατικές δεσμεύσεις και επομένως, θέτουν την εμπιστοσύνη και ενδεχομένως τις ευμετάβλητες προσδοκίες στο επίκεντρο αυτής της διαδικασίας. Ωστόσο, υπάρχουν δύο σημαντικά προβλήματα: α) διαφορές στα εθνικά νομίσματα, β) οι διεθνείς κρίσεις είναι πολύ δύσκολο να περιοριστούν, εξαιτίας της έλλειψης ενός δανειστή ύστατης ανάγκης (lender of last resort). Στο πλαίσιο του εμπορίου, ακόμα και οι πιο βασικοί υπέρμαχοι του ελεύθερου εμπορίου προϊόντων υποστηρίζουν ότι οι κίνδυνοι της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης αντισταθμίζουν τα οφέλη που προσφέρει.

Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι τα καθαρά οφέλη του ελεύθερου εμπορίου αγαθών κατανέμονται άνισα, ακόμα και εντός της ίδιας της χώρας. Περαιτέρω, η εξουσία των κεφαλαιαγορών περιορίζει τις εγχώριες οικονομικές πολιτικές, κάτι το οποίο μπορεί να αποβεί εις βάρος συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού. Συνολικά, τίθενται ζητήματα που αφορούν την επίπτωση του ελεύθερου εμπορίου στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με τις ελεύθερες διεθνείς ροές κεφαλαίων να συνδέονται με την επιδείνωση της οικονομικής αποδοτικότητας, όπως αυτή μετράται από την ανάπτυξη και την ανεργία (Obstfeld & Taylor, 2003).

Συνολικά, το κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση, μέσω της απελευθέρωσης του εμπορίου, οδηγεί σε οικονομική μεγέθυνση αποτελεί ένα ζήτημα που έχει οδηγήσει σε διφορούμενα αποτελέσματα. Ο Edwards (1997) υποστηρίζει ότι, ήδη από το 1800 οικονομολόγοι και κοινωνικοί αναλυτές εξετάζουν τη σχέση μεταξύ του διεθνούς εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης. Αυτή η αντιπαράθεση συνεχίστηκε μέχρι και το τέλος του 1990, όπου και υπήρξε: α) μία άνευ προηγουμένου περίοδος ελευθέρωσης του εμπορίου και β) ένας μεγάλος αριθμός εμπειρικών μελετών που ισχυρίστηκαν ότι υπάρχει θετική επίδραση του διεθνούς εμπορίου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Δύο ζητήματα αποτέλεσαν τον πυρήνα αυτών των αντιπαραθέσεων. Το πρώτο είναι ότι μέχρι και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα θεωρητικά μοντέλα δεν μπόρεσαν να συνδέσουν

την εμπορική πολιτική με ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη. Το δεύτερο είναι ότι οι εμπειρικές έρευνες διέπονται από περιορισμούς σχετικά με τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται.

Η μελέτη του Singh (2010) εξετάζει τη σχέση μεταξύ του διεθνούς εμπορίου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής ανάπτυξης και αναθεωρεί τον ρόλο των GATT²/WTO³ στην προώθηση του ελεύθερου εμπορίου. Οι περισσότερες μελέτες υποστηρίζουν τα κέρδη του εμπορίου και αναγνωρίζουν τις ουσιαστικές εισφορές των GATT/WTO στην προώθηση του ελεύθερου εμπορίου. Ωστόσο, ο Singh (2010) τονίζει ότι τα εμπειρικά στοιχεία δεν είναι επαρκή για την επιβεβαίωση αυτού του ισχυρισμού. Τα μακροοικονομικά στοιχεία παρέχουν επαρκή στήριξη για τις θετικές και σημαντικές επιπτώσεις του εμπορίου στην παραγωγή και την οικονομική ανάπτυξη, ενώ τα μικροοικονομικά στοιχεία προσφέρουν μεγαλύτερη στήριξη στις εξωγενείς επιπτώσεις της παραγωγικότητας στο εμπόριο. Οι GATT/WTO συνεχίζουν να διέπονται από εμπόδια στο εμπόδιο, ενώ δείχνουν την προτίμησή τους σε συγκεκριμένες εμπορικές συμφωνίες. Στη βάση αυτών, ο συγγραφέας τονίζει πως κατά τη μελέτη της επίδρασης του εμπορίου στην οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να ληφθούν υπόψη μακρο- και μικρο-πολιτικές. Το διεθνές εμπόριο αποτελεί έναν καταλυτικό παράγοντα που οδηγεί σε οικονομική μεγέθυνση, αλλά η συνεισφορά του εξαρτάται από τη βαρύτητά του στην οικονομική δραστηριότητα.

Οι Soi et al. (2013) εξέτασαν τον αντίκτυπο του διεθνούς εμπορίου στην οικονομική ανάπτυξη και συγκεκριμένα στο ΑΕΠ της Κένυας κατά την περίοδο 1960-2010, στη βάση των εξής συνιστωσών του διεθνούς εμπορίου: συναλλαγματική ισοτιμία, πληθωρισμός και τελική κυβερνητική κατανάλωση. Το θεωρητικό υπόβαθρο των συγγραφέων ήταν ότι το διεθνές εμπόριο συμβάλει στην οικονομική μεγέθυνση μίας χώρας: εισαγωγές επιφέρουν πρόσθετο ανταγωνισμό και ποικιλία στις εγχώριες αγορές, ωφελώντας τους καταναλωτές, και οι εξαγωγές διευρύνουν τις αγορές για την εγχώρια παραγωγή, ωφελώντας τις επιχειρήσεις. Το διεθνές εμπόριο εκθέτει τις εγχώριες επιχειρήσεις στις βέλτιστες πρακτικές των ξένων

² General Agreement on Tariffs and Trade

³ World Trade Organization

εταιρειών και στις απαιτήσεις των απαιτητικών πελατών, οδηγώντας σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Το εμπόριο προσελκύει επενδύσεις, ενώ παράλληλα παρέχει στις επιχειρήσεις πρόσβαση σε βελτιωμένες εισροές κεφαλαιουχικού εξοπλισμού ενισχύοντας την παραγωγικότητα και παρέχοντας νέες ευκαιρίες ανάπτυξης για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Υπάρχει ωστόσο και ο αντίλογος, καθώς υποστηρίζεται από ορισμένους οικονομολόγους ότι μόνο οι ανεπτυγμένες χώρες επωφελούνται από το διεθνές εμπόριο σε βάρος των αναπτυσσόμενων οικονομιών. Από τη μελέτη διαπιστώθηκε πως η συναλλαγματική ισοτιμία δεν έχει επίδραση στον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός είχε σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο, ενώ η τελική κατανάλωση της κυβέρνησης είχε θετική επίδραση στον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Επομένως, τα οφέλη της παγκοσμιοποίησης – όπως μετράται μέσω του διεθνούς εμπορίου – στην οικονομική μεγέθυνση – όπως μετράται από το ΑΕΠ – θα πρέπει να ειδωθούν υπό το πρίσμα των επί μέρους συνιστωσών του εμπορίου.

Ένα χαρακτηριστικό της συνεχιζόμενης ολοκλήρωσης της παγκόσμιας οικονομίας είναι η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και η συνακόλουθη άνοδος του εμπορίου. Η επέκταση του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας πέραν των τελικών προϊόντων προσφέρει στις αναπτυσσόμενες χώρες ευρύτερο φάσμα επιλογών για εκβιομηχάνιση. Στη βάση αυτού του θεωρητικού υπόβαθρου, ο Arndt (1999) εξέτασε τις εφαρμογές αυτών των εξελίξεων στο πλαίσιο ενός τυπικού εμπορικού μοντέλου. Η εξειδίκευση των συστατικών στοιχείων του τομέα των εισαγωγών μιας αναπτυσσόμενης χώρας φαίνεται να είναι ανώτερη από άποψη γενικής ευημερίας σε σύγκριση με την εξειδίκευση στο ολοκληρωμένο προϊόν. Η παραγωγή και η απασχόληση είναι υψηλότερες στον κλάδο, αλλά σε σύγκριση με τα επίπεδα αυτά το επίπεδο του μισθού είναι χαμηλότερος. Οι τεχνολογικές καινοτομίες και οι φθίνοντες εμπορικοί και ρυθμιστικοί φραγμοί επιτρέπουν την παραγωγή σε γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες για διεθνή εξειδίκευση και αύξηση της ευημερίας. Τα κέρδη της ευημερίας προέρχονται από την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων που προκύπτουν από την εξειδίκευση των συστατικών στοιχείων.

Όταν ο βιομηχανικός κλάδος μιας αναπτυσσόμενης χώρας που ανταγωνίζεται τις εισαγωγές ειδικεύεται στην παραγωγή εξαρτημάτων υψηλής

έντασης εργατικού δυναμικού, ο δείκτης μισθού-ενοικίασης μειώνεται, η απασχόληση και η παραγωγή του τελικού προϊόντος της βιομηχανίας αυξάνεται και η εθνική ευημερία αυξάνεται. Όταν η εξειδίκευση των εξαρτημάτων συμβαίνει παρουσία προστασίας του τελικού προϊόντος, η επίδρασή της μπορεί να είναι μείωση της ευημερίας.

Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της εξειδίκευσης στο εσωτερικό του προϊόντος μπορεί να είναι να βοηθήσει τις βιομηχανικές χώρες να γίνουν ικανότεροι παραγωγοί πιο προηγμένων και εξελιγμένων σειρών προϊόντων. Ελλείψει εξειδίκευσης εντός του προϊόντος, μια αναπτυσσόμενη χώρα πρέπει να καταστεί ανταγωνιστική στην κατασκευή ενός ολόκληρου προϊόντος. Το συγκριτικό μειονέκτημα σε μια μόνο φάση της παραγωγής ενός προϊόντος μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη συνολική ανταγωνιστικότητα και να οδηγήσει τη χώρα εκτός της παγκόσμιας αγοράς. Η εστίαση σε εκείνα τα στοιχεία που αξιοποιούν περισσότερο τους άφθονους πόρους της χώρας αυξάνει την παραγωγή και την απασχόληση στον κλάδο, αν και με χαμηλότερες μισθολογικές απολαβές. Αυτή η προσέγγιση της εξειδίκευσης δημιουργεί ευημερία σε σχέση με την πλήρως ολοκληρωμένη παραγωγή.

Σε παλαιότερη μελέτη ο Edwards (1997) βρήκε πως το διεθνές εμπόριο διευκολύνει την οικονομική μεγέθυνση, αλλά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ζητήματα καινοτομίας και ανάπτυξης της παραγωγικότητας. Ο Ulaşan (2014) εξέτασε τη σχέση διεθνούς εμπορίου και μακροχρόνιας οικονομικής ανάπτυξης κατά την περίοδο 1960-2000. Μέσα από τη μελέτη βρέθηκε ότι το διεθνές εμπόριο συνδέεται θετικά και σημαντικά με τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, το αποτέλεσμα αυτό μηδενίζεται ότι ληφθούν υπόψη άλλοι καθοριστικοί παράγοντες ανάπτυξης, όπως τα θεσμικά όργανα, η ετερογένεια του πληθυσμού, η γεωγραφία μίας χώρας και η μακροοικονομική σταθερότητα.

Στη βιβλιογραφική τους επισκόπηση οι Andersen και Babula (2008) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει πιθανότητα θετικής σχέσης μεταξύ του διεθνούς εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά υπάρχουν δύο προβληματισμοί: α) ο τρόπος αντιμετώπισης του σφάλματος μέτρησης και της ενδογένειας σε μεγάλο μέρος της εμπειρικής βιβλιογραφίας, β) η ικανότητα των

αναπτυσσόμενων χωρών να οδηγηθούν σε αύξηση της παραγωγικότητας μέσω της ελευθέρωσης του εμπορίου. Για να επιτευχθεί αυτό είναι απαραίτητη η ύπαρξη άλλων παραγόντων που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, όπως η επένδυση μίας χώρας στην εκπαίδευση.

Ωστόσο, η μεγαλύτερη κριτική ενάντια στην παγκοσμιοποίηση έγκειται στο ότι οδήγησε σε επιδείνωση της κατανομής του εισοδήματος μεταξύ των χωρών. Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην εισοδηματική ανισότητα μεταξύ και εντός των χωρών υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα ερευνητικά ενδιαφέροντα ιδίως κατά τη διάρκεια του 1990 όσον αφορά στον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στον οικονομική μεγέθυνση. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο κατά πόσο οι άμεσες ξένες επενδύσεις έχουν επίπτωση στην εισοδηματική ανισότητα, καθώς εμπειρικές μελέτες έχουν οδηγήσει σε διφορούμενα αποτελέσματα (Choi, 2006). Εξετάζοντας τον συντελεστή Gini για την περίοδο 1993-2002 για 119 χώρες, διαπιστώθηκε στην έρευνα του Choi (2006) ότι η ανισότητα των εισοδημάτων, οριζόμενη ως ο συντελεστής Gini, αυξάνεται καθώς τα αποθέματα των άμεσων ξένων επενδύσεων αυξάνονται ως ποσοστό του ΑΕΠ. Οι αυξήσεις του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και του ρυθμού αύξησης του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώνουν την εισοδηματική ανισότητα σε μια χώρα, ενώ η αύξηση του ΑΕΠ επιδεινώνει την κατανομή του εισοδήματος.

Οι DeLong και Dowrick (2003) εξετάζουν τη σχέση μεταξύ των παγκόσμιων ανισοτήτων και της παγκοσμιοποίησης. Συγκεκριμένα, εξετάζουν την ανισότητα στην τεχνολογία, την ένταση κεφαλαίου και τα κατά κεφαλήν εισοδήματα. Οι ανισότητες αυτές επηρεάζουν κυρίως τις πιο φτωχές χώρες του ΟΟΣΑ, παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει βήματα από ορισμένες, όπως η Ινδία. Η μεγάλη απόκλιση των εισοδημάτων που ξεκίνησε με την άφιξη εξάπλωση της εκβιομηχάνισης τον 19^ο αιώνα έχει ενταθεί μόνο σε παγκόσμια κλίμακα τα τελευταία εκατό χρόνια και τα έθνη σήμερα χαρακτηρίζονται από σημαντικές ανισότητες και μάλιστα από ανισότητες που δεν έχουν παρατηρηθεί ποτέ στην ιστορία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι συγγραφείς.

Ως εκ τούτου, οι DeLong και Dowrick (2003) ασκούν κριτική στην παγκοσμιοποίηση όσον αφορά στα επίπεδα σύγκλισης⁴ των κρατών. Τονίζουν ότι υπάρχει σύγκλιση σε ορισμένες περιπτώσεις και σε ορισμένες περιοχές. Παρατηρείται για παράδειγμα ταχεία αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων και των επιπέδων παραγωγικότητας, ταχεία υιοθέτηση και προσαρμογή των βιομηχανικών βασικών τεχνολογιών και μεταβολές της οικονομικής διάρθρωσης που αποτελούν τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας σύγκλισης προς τις κυριότερες οικονομίες της Κίνας και της Ινδίας σήμερα. Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, υπήρξαν ενδείξεις ότι οικονομίες όπως η σοβιετική Ρωσία, η αποικιακή Γκάνα και η Αργεντινή έκλειναν το χάσμα με τον βιομηχανοποιημένο κόσμο. Ωστόσο, οι συγγραφείς επισημαίνουν πως αυτά τα παραδείγματα επιτυχημένης σύγκλισης αποτέλεσαν μάλλον μία εξαίρεση στον κανόνα, βάσει του οποίου η σύγκλιση που διαμορφώθηκε εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης ήταν περιορισμένη σε όρους τόσο χρονικούς, όσο και γεωγραφικούς.

Ωστόσο, το επιχείρημα αυτό, δηλαδή η αρνητική επίπτωση της παγκοσμιοποίησης στην εισοδηματική ανισότητα, διαψεύδεται από τα βήματα που έχουν σημειώσει η Κίνα και η Ινδία, όπως και η Ιρλανδία, σε αντίθεση με τις χώρες που δεν έχουν εισέλθει στην οικονομία της αγοράς και στην παγκοσμιοποίηση και το χάσμα έχει διευρυνθεί (π.χ. υποσαχάρια Αφρική). Μια δεύτερη σημαντική κριτική είναι ότι προκαλεί επιδείνωση της κατανομής του εισοδήματος και δεν οδηγεί σε μεγάλη αύξηση της απασχόλησης. Πράγματι, ο Birol (2012) αναφέρει πως, στις αρχικές φάσεις της παγκοσμιοποίησης, ενδέχεται να υπάρξει μικρότερη ροή των DPI στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, με τις ιδιωτικές εταιρείες να προτιμούν να αγοράζουν ή να συμμετέχουν με άλλο τρόπο στις ήδη υπάρχουσες ιδιωτικές εταιρείες ή δημόσιες επιχειρήσεις όταν αυτές ιδιωτικοποιούνται. Σε αυτό το στάδιο δεν θα υπάρξει αύξηση της απασχόλησης, αλλά αυτό εν τέλει εξαρτάται από το πώς θα χρησιμοποιηθεί το ξένο συνάλλαγμα και συνολικά από το μοντέλο διακυβέρνησης που θα ακολουθηθεί.

⁴ Ο Northrup (χ.χ.) επισημαίνει πως ο όρος 'σύγκλιση' περιγράφει τις υποκείμενες διαδικασίες ενσωμάτωσης που προδιαγράφουν τη σύγχρονη παγκοσμιοποίηση. Υποστηρίζει ότι για το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας οι συγκλίνουσες δυνάμεις ήταν πολύ πιο αδύναμες από τις αποκλίνουσες και ότι το σημείο στο οποίο οι συγκλίνουσες δυνάμεις ξεπέρασαν τις αποκλίσεις είναι το σημείο εκκίνησης της ιστορίας της παγκοσμιοποίησης.

Οι Lindert και Jeffrey (2003) εξετάζουν τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στην ανισότητα εντός της ίδιας της χώρας. Μακροπρόθεσμα, οι συγγραφείς δεν βρίσκουν συγκρίσιμες αποκλίσεις μεταξύ των χωρών που να οφείλονται στην παγκοσμιοποίηση. Αντίθετα, σημειώνουν ότι διεθνείς ανισότητες αναφέρονται στο μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας ιστορίας. Αναφέρουν, ωστόσο, πώς η μεταβολή της ανισότητας στο εσωτερικό μίας χώρας βραχυπρόθεσμα είχε σημαντικές πολιτικές επιρροές στο παρελθόν.

Ο 19^{ος} αιώνας είναι χαρακτηριστικός: για τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, το ελεύθερο εμπόριο εκείνη την εποχή σήμαινε φθηνότερα τρόφιμα από το εξωτερικό και αυτό λειτουργούσε ως εξισωτική εισοδηματική δύναμη αυξάνοντας τους πραγματικούς μισθούς των φτωχών εργαζομένων, μειώνοντας παράλληλα τα μισθώματα της πλούσιας αριστοκρατίας. Αντίθετα, η εμπορική άνοδος και η μεγάλη ποικιλία εμπορικών εταιρών, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, αύξησε τα μισθώματα της γης σε σχέση με τους μισθούς, ενώ η κατανομή του εισοδήματος κινήθηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Επομένως, το εμπόριο μπορεί να οδηγήσει σε εισοδηματικές ανισότητες στο εσωτερικό των χωρών. Η οικονομική ιστορία σχετικά με την ανισότητα καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή της παγκοσμιοποίησης (Lindert & Jeffrey, 2003): α) Η διεύρυνση των διαφορών εισοδήματος μεταξύ των εθνών μάλλον μειώθηκε και δεν αυξήθηκε από την παγκοσμιοποίηση των αγορών βασικών προϊόντων, τουλάχιστον για τις χώρες που ενσωματώθηκαν στην παγκόσμια οικονομία, β) Στα ανεπτυγμένα κράτη το άνοιγμα στο διεθνές εμπόριο πριν από το 1914 μείωσε την ανισότητα, αλλά αυτό παρατηρήθηκε στην περίπτωση μεγάλου μεταναστευτικού κινήματος, γ) Στο εσωτερικό των χωρών που έχουν περιορισμένο συντελεστή παραγωγής 'εργασία', το άνοιγμα στο διεθνές εμπόριο αύξησε την ανισότητα πριν από το 1914 όπου η μετανάστευση ήταν τεράστια.

Η παγκοσμιοποίηση αύξησε επίσης την ανισότητα στον ΟΟΣΑ μεταπολεμικά, αλλά δεν ήταν η κύρια πηγή ανισότητας, εν μέρει επειδή η μετανάστευση δεν ήταν μαζική, δ) Υπό την υπόθεση της πλήρους παγκόσμιας ολοκλήρωσης, θα συνεχίσει να υπάρχει παγκόσμια εισοδηματική ανισότητα. Ωστόσο, αυτή η ανισότητα θα είναι μικρότερη στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο, συγκριτικά με έναν κόσμο με κατακερματισμένες οικονομίες.

Επιπρόσθετα, οι Chiswick και Hatton (2003) υποστηρίζουν ότι η σημερινή παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας είναι λιγότερο ολοκληρωμένη από ότι πριν από το 1914. Με βάση τα 400 χρόνια της παγκόσμιας ιστορίας της αγοράς εργασίας, εστιάζουν τα αίτια και τις συνέπειες της μετανάστευσης σε πέντε διαφορετικές εποχές: (α) τις μεταναστεύσεις του κυρίως εξαναγκασμένου σκλάβου και του συμβασιούχου εργαζόμενου μεταξύ 1600 και 1790, (β) τις πρώιμες ελεύθερες μετακινήσεις μέχρι το 1850, (γ) τις μαζικές μεταναστεύσεις μεταξύ 1850 και 1913, δ) την παύση των διεθνών μεταναστεύσεων κατά τους Παγκόσμιους Πολέμους και κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και (ε) τη σύγχρονη εποχή της «περιορισμένης» μαζικής μετανάστευσης από το 1945 και εξής. Δεδομένου ότι η κινητικότητα εργασίας αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής μεγέθυνσης, τα εμπόδια που τίθενται στην μετανάστευση - πρωτίστως για εργασιακούς λόγους - στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης ενδεχομένως να έχουν και αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να σημειωθεί πως, οι σοβαρές προσπάθειες παγκοσμιοποίησης των κοινωνικών δικαιωμάτων, της παροχής δημοσίων αγαθών, της δημοκρατίας και των περιβαλλοντικών προτύπων ήταν αδύναμες την εποχή της μεγάλης επέκτασης της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή τη δεκαετία του 1970 (Went, 2004). Επιπρόσθετα, ο συγγραφέας αναφέρει πως δεν υπάρχει συμμετρία μεταξύ των μορφών, των κλιμάκων και των ρυθμών συσσώρευσης κεφαλαίου και των θεσμικών εξελίξεων. Οι σχέσεις των δυνάμεων εντός και μεταξύ των κεφαλαίων, των εργατικών και των κοινωνικών κινημάτων συν-καθορίζουν τις συγκεκριμένες μορφές και το περιεχόμενο των ρυθμίσεων και των λειτουργιών του κράτους. Η αναδιάρθρωση του παγκόσμιου καπιταλισμού από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 προχώρησε στη μείωση της εξουσίας και της επιρροής της οργανωμένης εργασίας στις μεγάλες καπιταλιστικές χώρες και στη μείωση του χώρου των εθνικών αναπτυξιακών έργων στο Νότο. Οι θεμελιώδεις αλλαγές στις συνθήκες συσσώρευσης μετέτρεψαν δραστικά τις σχέσεις δυνάμεων προς όφελος του κεφαλαίου, το οποίο εκμεταλλεύτηκε την έντονα αυξημένη ανεργία και την κρίση του χρέους.

Η εξέλιξη των κρατικών λειτουργιών και ρυθμίσεων αντικατοπτρίζει αυτές τις μετατοπίσεις και έτσι η άνευ προηγουμένου διεθνοποίηση του κεφαλαίου από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 συνοδεύτηκε από μια μάλλον μονοδιάστατη

παγκοσμιοποίηση. Συγκεκριμένα, υπήρξαν προσπάθειες και προτάσεις για την προώθηση, την καθιέρωση ή τον επαναπροσδιορισμό των καθηκόντων και των μεταρρυθμίσεων των (υφιστάμενων) διεθνών οργανισμών. Ωστόσο, υπό το πρίσμα των μεταβαλλόμενων σχέσεων των δυνάμεων και της επικράτησης πολιτικών προσανατολισμένων στην αγορά, οι πιο σοβαρές πρωτοβουλίες επικεντρώθηκαν στην ενθάρρυνση και διευκόλυνση της διεθνοποίησης των τριών κυκλωμάτων του κεφαλαίου: διεθνές εμπόριο, διεθνή χρηματοδότηση και διεθνής παραγωγή. Πιο αναλυτικά, ο Went (2004) αναφέρει τα κάτωθι:

1. Ιδρύθηκε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) για να εξασφαλίσει την επέκταση του διεθνούς εμπορίου. Οι πολιτικοί, οι οικονομολόγοι, οι διεθνείς οργανισμοί και τα εταιρικά λόμπι χρησιμοποιούν το θεώρημα συγκριτικών πλεονεκτημάτων για να παρουσιάσουν την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση του εμπορίου ως προς το συμφέρον όλων των χωρών και λαών. Ως εκ τούτου, οι διεθνείς συμφωνίες αποθαρρύνουν έντονα τους δασμολογικούς και μη δασμολογικούς περιορισμούς στο διασυνοριακό εμπόριο. Τα κοινωνικά κινήματα και οι οργανώσεις ανθρώπων, όμως, αμφισβητούν όλο και περισσότερο την εξουσία και τη δικαιοδοσία του ΠΟΕ από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, με απαιτήσεις να δοθεί προτεραιότητα στις κοινωνικές και οικολογικές ανάγκες των κοινωνιών έναντι της επέκτασης του διεθνούς εμπορίου.
2. Έγιναν αναρίθμητες προτάσεις από τότε που ξέσπασε η κρίση στην Ασία (1997) για την αναδιοργάνωση της «διεθνούς χρηματοοικονομικής αρχιτεκτονικής» και ειδικότερα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ). Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, οι οικονομολόγοι, οι διεθνείς οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και τα εταιρικά λόμπι παρουσιάζουν απεριόριστες διεθνείς χρηματοπιστωτικές ροές που ευνοούν την παγκόσμια ευημερία, διότι υποτίθεται ότι οδηγούν σε αποτελεσματική κατανομή των οικονομικών μέσων. Επομένως, προωθούν απεριόριστες χρηματοοικονομικές ροές σε όλο τον κόσμο. Τα κοινωνικά κινήματα από τον Βορρά και τον Νότο αμφισβητούν αυτή τη συλλογιστική, επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, τις κοινωνικές επιπτώσεις της ασιατικής κρίσης και τη διαρθρωτική αστάθεια των παγκοσμιοποιημένων χρηματοπιστωτικών αγορών ως αποτέλεσμα της βραχυπρόθεσμης συμπεριφοράς και της μεταδοτικότητας. Τα προβλήματα

αυτά είναι ανησυχητικά όχι μόνο για τους επικριτές της παγκοσμιοποιημένης χρηματοδότησης αλλά και για τους υποστηρικτές της, διότι καμία κεντρική τράπεζα, ούτε και η πιο σημαντική, σήμερα έχει σαφή εντολή να αναλάβει την ευθύνη για τη σταθερότητα του συνόλου του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

3. Το τελευταίο μισό του 20ου αιώνα έχει χαρακτηριστεί από πολλαπλασιασμό των πρωτοβουλιών για την τόνωση και τη διευκόλυνση της διεθνούς παραγωγής. Η επιτάχυνση της διεθνοποίησης του παραγωγικού κεφαλαίου είναι ένα πιο πρόσφατο φαινόμενο από τη διεθνοποίηση του εμπορίου και του χρηματοπιστωτικού τομέα. Αυτό αντικατοπτρίζεται σε αυτό που ονομάζεται ως απουσία διεθνών θεσμικών δομών για την αντιμετώπιση πολυεθνικών και άμεσων ξένων επενδύσεων. Και πάλι, ενώ οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής, οι οικονομολόγοι, οι διεθνείς οργανισμοί και οι εταιρικοί λόμπι υποστηρίζουν ότι η διεθνής παραγωγή πολυεθνικών είναι προς το συμφέρον όλων, οι εταιρείες αυτές δέχονται ολοένα και περισσότερο επίθεση και κριτική. Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι η αποτυχία των προσπαθειών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) να κωδικοποιήσει και να εναρμονίσει τα δικαιώματα των επενδυτικών εταιρειών σε όλο τον κόσμο σε μια πολυμερή συμφωνία για τις επενδύσεις.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Δευτερογενής έρευνα

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθεί η δευτερογενής ανάλυση δεδομένων. Η ανάλυση αυτή θα βασιστεί σε στοιχεία που έχουν συλλέξει άλλοι ερευνητές και διεθνείς οργανισμοί σχετικά με οικονομικούς δείκτες και σε στοιχεία που αφορούν τους δείκτες παγκοσμιοποίησης. Ο συγκεκριμένος τρόπος συλλογής δεδομένων βασίστηκε στο ότι χρησιμοποιώντας δεδομένα από υπάρχουσες βάσεις δεδομένων διεθνών οργανισμών (π.χ. OECD και The World Bank), ενισχύεται η αξιοπιστία των δεδομένων που αναλύονται. Επιπρόσθετα, ο ερευνητής έχει στη διάθεσή του ιστορικά στοιχεία, τα οποία δεν θα μπορούσε να συλλέξει με άλλον τρόπο.

3.2 Δεδομένα

Στην παρούσα εργασία θα διερευνηθεί η σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης. Για τον λόγο αυτό, έμφαση θα δοθεί στον δείκτη οικονομικής παγκοσμιοποίησης, καθώς και σε δείκτες που αφορούν τον τομέα της οικονομίας. Στον πιο κάτω πίνακα απεικονίζονται οι δείκτες που έχουν χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση αυτής της εργασίας.

Πίνακας 5. Δείκτες ανάλυσης της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης

Δείκτης	Περιγραφή	Πηγή
CSGR Globalisation Index	Δείκτης οικονομικής παγκοσμιοποίησης	Lockwood και Redoano (2005)
A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index	Δείκτης εμπιστοσύνης επενδύσεων	AT Kearney (2019)

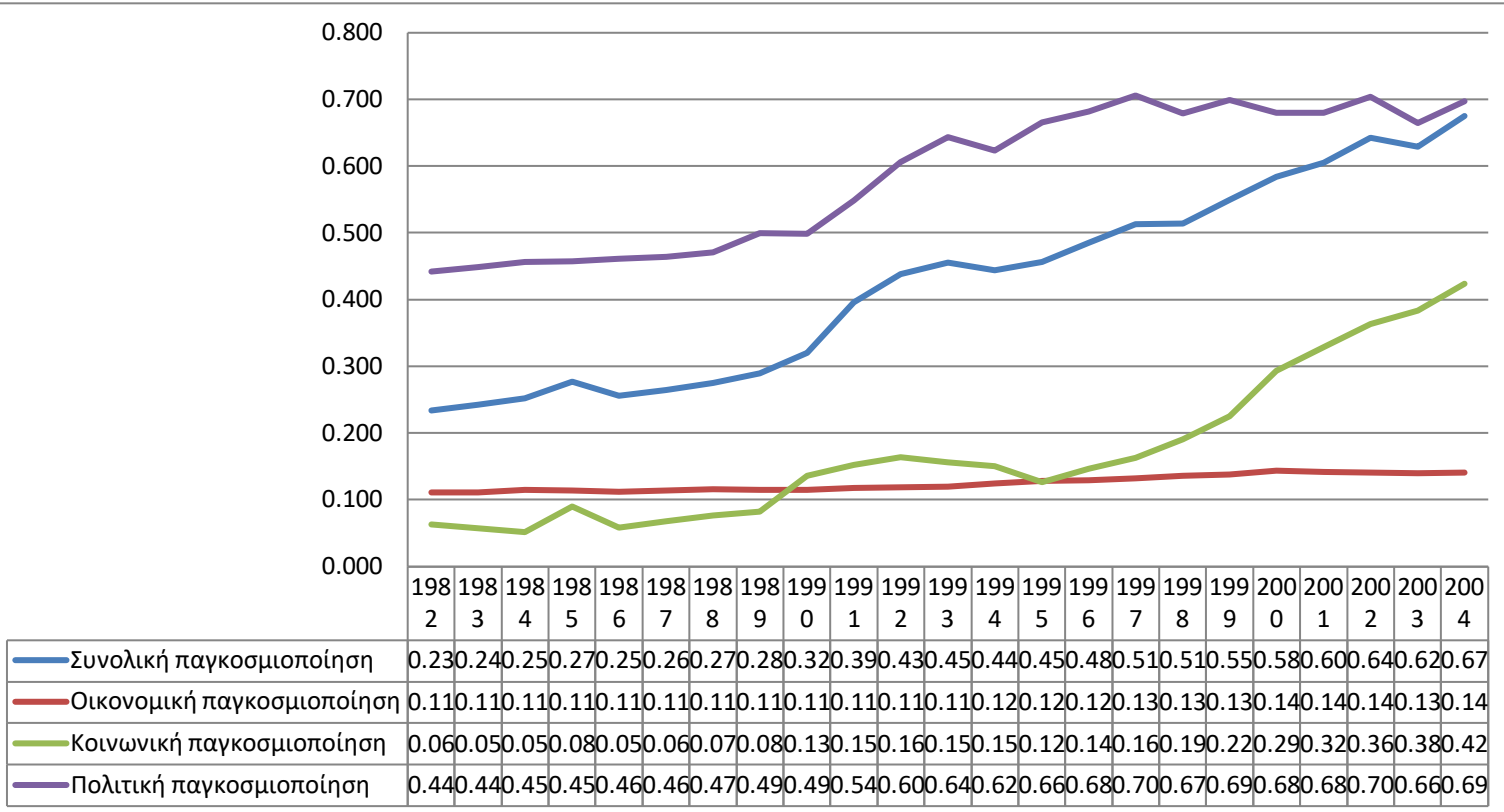
The Bloomberg Innovation Index	Κατάταξη από το Bloomberg των 50 πιο καινοτόμων χωρών	Bloomberg
KOF Globalisation Index	Δείκτης παγκοσμιοποίησης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής)	Gygli et al. (2019)
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (outward και inward)	OECD Data
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	OECD Data, The World Bank
Απασχόληση	Συνολικό εργατικό δυναμικό παγκοσμίως, Ποσοστό γυναικών εργαζομένων παγκοσμίως	The Word Bank
Εμπόριο	Συνολικό εμπόριο παγκοσμίως, Εισαγωγές και Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (ποσοστό του ΑΕΠ)	The World Bank

4. ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1 Δείκτης παγκοσμιοποίησης

Αρχικά εξετάζεται ο δείκτης παγκοσμιοποίησης CSGR Globalisation Index, τόσο ο γενικός, όσο και οι επί μέρους υποδείκτες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής παγκοσμιοποίησης. Διαθέσιμα στοιχεία για τον δείκτη αυτόν υπάρχουν για την περίοδο 1982-2004. Όπως παρατηρείται από το παρακάτω γράφημα, ο δείκτης συνολικής παγκοσμιοποίησης βαίνει αυξανόμενος καθ' όλη την περίοδο 1982-2004. Ο δείκτης πολιτικής παγκοσμιοποίησης βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα (υψηλότερο σκορ) από τους υπόλοιπους δείκτες. Επίσης, ο δείκτης κοινωνικής παγκοσμιοποίησης αυξάνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έπειτα από μία πτώση το 1995, βαίνει αυξανόμενος έως το 2014. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός πως ο δείκτης οικονομικής παγκοσμιοποίησης βρίσκεται όχι μόνο σε χαμηλά, αλλά και σε σταθερά επίπεδα καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί το εξής στοιχείο σχετικά με τον υπολογισμό του δείκτη: για πολλές χώρες δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία (π.χ. Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Λευκορωσία, Αφγανιστάν, Κούβα, Ελλάδα), ενώ για άλλες χώρες δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για αρκετά έτη.

Γράφημα 1. CSGR Globalisation Index, 1982-2004

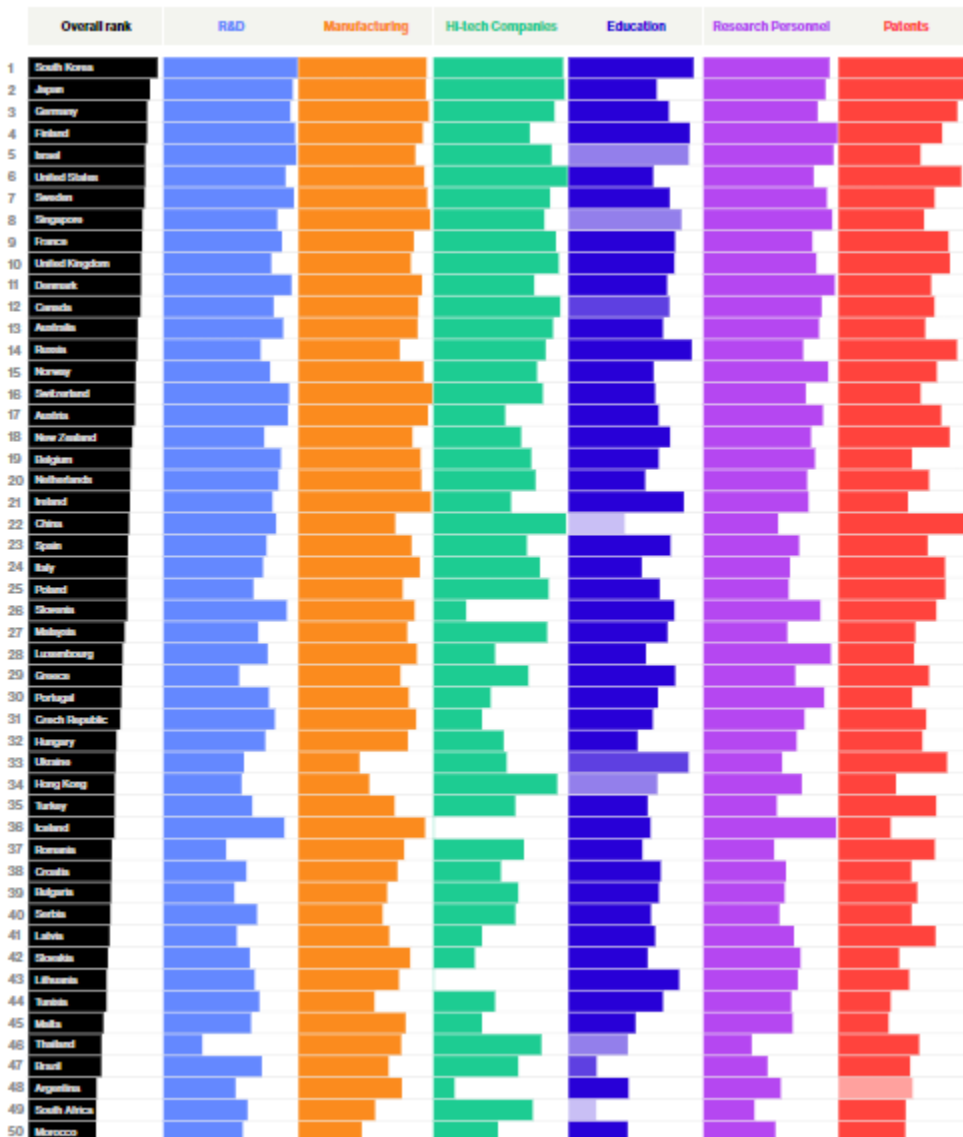

Πηγή: Lockwood και Redoano, 2005 (Ιδία επεξεργασία)

4.2 The Bloomberg Innovation Index

Ο Bloomberg Innovation Index, του οποίου τελευταία διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν για το έτος 2015, διακρίνεται σε έξι επί μέρους κατηγορίες. Στο παρακάτω γράφημα απεικονίζεται ο δείκτης συνολικά και για 50 χώρες για τις οποίες υπολογίζεται, στις έξι αυτές κατηγορίες.

Γράφημα 2. Bloomberg Innovation Index

Πηγή: Bloomberg, 2019

Πρώτη κατηγορία είναι η Έρευνα και Ανάπτυξη. Οι πέντε πρώτες χώρες είναι με φθίνουσα σειρά κατάταξης: Νότια Κορέα, Ισραήλ, Φινλανδία Σουηδία, Ιαπωνία. Ηγέτιδα εταιρεία στη Νότια Κορέα είναι η Samsung, η οποία επένδυσε σε έρευνα και ανάπτυξη από 9,1 δισ. Δολάρια ΗΠΑ το 2011, 14 δισ. Δολάρια ΗΠΑ το 2014.

Δεύτερη κατηγορία είναι η βιομηχανία. Οι πέντε πρώτες χώρες με φθίνουσα σειρά κατάταξης είναι: Ελβετία, Ιρλανδία, Σιγκαπούρη, Γερμανία, Αυστρία. Οι δύο κύριοι τομείς βιομηχανίας της Ελβετίας είναι ο φαρμακευτικός (με ακαθάριστη

συνεισφορά 27,02 δισ. δολάρια ΗΠΑ) και υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα (με ακαθάριστη συνεισφορά 26,96 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Τρίτη κατηγορία είναι οι εταιρείες υψηλής τεχνολογίας. Οι πέντε πρώτες χώρες με φθίνουσα σειρά κατάταξης είναι: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Κίνα, Ιαπωνία, Νότια Κορέα, Καναδάς. Τον Ιανουάριο του 2016 οι δέκα κυριότερες εταιρείες στη βάση κεφαλαιοποίησης της αγοράς ήταν: Apple (625 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Microsoft (377 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Google (342 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Facebook (210 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Oracle (189 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Tencent (147 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Cisco (141 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Qualcomm (118 δισ. δολάρια ΗΠΑ), Intel (175 δισ. δολάρια ΗΠΑ), IBM (154 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Τέταρτη κατηγορία είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού σε τέσσερις υπο-κατηγορίες. Οι πέντε πρώτες χώρες με φθίνουσα σειρά κατάταξης είναι: Νότια Κορέα, Ρωσία, Φινλανδία, Ισραήλ, Ουκρανία. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε αυτήν την κατηγορία του Bloomberg Innovation Index είναι το γεγονός ότι για το έτος 2015 υπήρξαν τα εξής στοιχεία: α) η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα σε μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, ως ποσοστό του πληθυσμού σε ηλικία πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, β) η Ρωσία ήταν η πρώτη χώρα ως προς το ποσοστό του εργατικού δυναμικού με πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γ) η Τυνησία ήταν η πρώτη χώρα σε αποφοίτους νέων επιστημών και μηχανικής ανά 1.000 άτομα εργατικού δυναμικού, δ) η Τυνησία ήταν η πρώτη χώρα σε αποφοίτους νέων επιστημών και μηχανικής ανά 1.000 άτομα που έχουν πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, δε βρίσκονται ανάμεσα στις πέντε πρώτες χώρες του δείκτη αυτού διότι αποτελούν δυσλειτουργικές οικονομίες, που εξαιτίας της διαφθοράς και άλλων διαρθρωτικών προβλημάτων δεν μπορούν να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας ώστε να απορροφήσουν όλους τους αποφοίτους.

Πέμπτη κατηγορία είναι το εργατικό δυναμικό που απασχολείται στην έρευνα. Οι πέντε πρώτες χώρες με φθίνουσα σειρά κατάταξης είναι: Φινλανδία, Ισλανδία, Δανία, Ισραήλ Σιγκαπούρη. Ο αριθμός εργαζομένων στον τομέα της έρευνας ανά 1.000.000 πληθυσμού στη Φινλανδία είναι 7,482, στην Αμερική είναι 3,979 και στην Ταϊλάνδη είναι 332.

Έκτη κατηγορία είναι οι πατέντες, δεδομένου ότι προστατεύουν και ενθαρρύνουν την καινοτομία. Έτσι, δίνουν τη δυνατότητα δημιουργίας νέων καινοτομιών στην υπάρχουσα γνώση. Χώρες με υψηλό αριθμό πατεντών τείνουν να είναι στο προσκήνιο της επιστήμης και της τεχνολογίας. Οι πέντε πρώτες χώρες με φθίνουσα σειρά κατάταξης είναι: Νότια Κορέα (σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της Samsung), Ιαπωνία, Κίνα, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Γερμανία. Μόνο στην Αμερική ο αριθμός των πατεντών για το 2011 ήταν 3,499, το 2013 έφτασε τις 6,030 και το 2014 μειώθηκε σε 5,002.

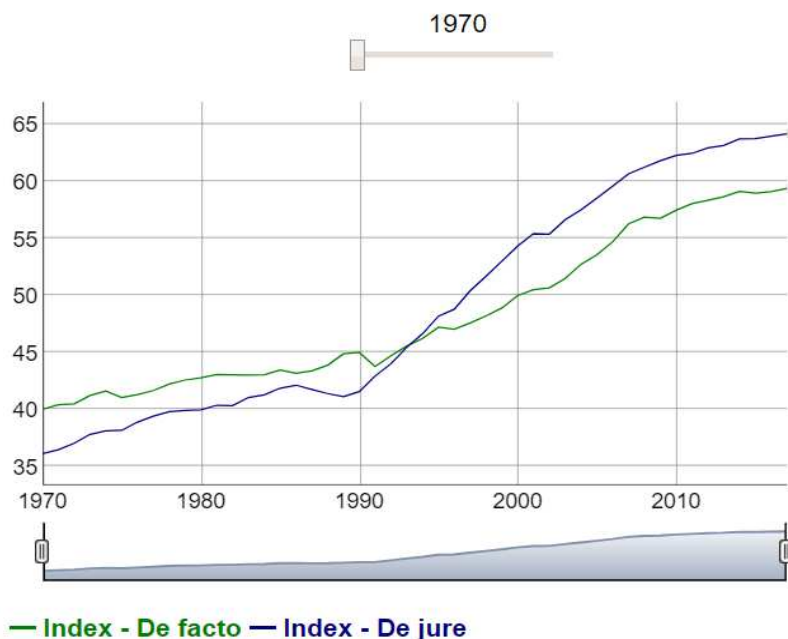
4.3 KOF Globalization Index

Στο πιο κάτω γράφημα εξετάζεται η πορεία της *de facto* και *de jure* παγκοσμιοποίησης από το 1970 και εξής, σύμφωνα με τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF. Η διάσταση "*de jure*" εστιάζει στους κανονισμούς για το εμπόριο και τις επενδύσεις, στους εμπορικούς φόρους, στα τιμολόγια, στο άνοιγμα του λογαριασμού κεφαλαίου και στις εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες. Η διάσταση "*de facto*" εστιάζει στον όγκο των συναλλαγών (άνοιγμα του εμπορίου), σε επενδύσεις χαρτοφυλακίου, σε επενδύσεις άμεσων ξένων επενδύσεων, στο διεθνές χρέος, στα διεθνή αποθέματα και στη διαφοροποίηση της αγοράς. Το "συνολικό" μέτρο οικονομικής παγκοσμιοποίησης του συγκεκριμένου δείκτη συνδυάζει μεταβλητές *de jure* και *de facto* και ως εκ τούτου παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με την οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης, όπως υποστηρίζουν οι Gözgör et al. (2019). Αυτό που παρατηρείται από το γράφημα είναι πως έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η *de facto* διάσταση της παγκοσμιοποίησης βρισκόταν σε υψηλότερα επίπεδα από την *de jure*. Αυτό αντιστράφηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και συνεχίζεται έως σήμερα.

Ο βαθμός της παγκοσμιοποίησης παγκοσμίως αυξήθηκε ταχύτατα μεταξύ του 1990 και του 2007. Ωστόσο, η χρηματοπιστωτική κρίση και η επακόλουθη μεγάλη ύφεση μείωσαν αυτή την τάση. Το 2017, το πιο πρόσφατο έτος που καλύπτεται από τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF, η έκταση της παγκοσμιοποίησης αυξήθηκε για άλλη μια φορά ελαφρώς. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας δεν έχει προχωρήσει καθόλου από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007. Ωστόσο, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης και της εμπορικής ολοκλήρωσης: οι διεθνείς

χρηματοοικονομικές ροές (de facto οικονομική παγκοσμιοποίηση) αυξάνονται τα τελευταία χρόνια, οι βασικές συνθήκες (de jure οικονομική παγκοσμιοποίηση) έχουν παραμείνει αμετάβλητες, ενώ το εμπόριο έχει γίνει αισθητά πιο αργό. Η διεθνής εμπορική ολοκλήρωση (de facto παγκοσμιοποίηση του εμπορίου) έχει μειωθεί από το 2014 και οι τελευταίες τάσεις υποδηλώνουν ότι το παγκόσμιο εμπόριο πρόκειται να αποδυναμωθεί περαιτέρω. Αν και οι βασικοί όροι συναλλαγών έχουν βελτιωθεί από το 2014, οι συνεχιζόμενες εμπορικές συγκρούσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας καθώς και εκείνες μεταξύ των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν καταγράφονται στον τελευταίο δείκτη. Στις αρχές του 2018 οι ΗΠΑ επέβαλλαν υψηλότερους εισαγωγικούς δασμούς για προϊόντα από την Κίνα καθώς και για προϊόντα χάλυβα από διάφορες χώρες στα μέσα του ίδιου έτους (Gygli et al., 2019).

Γράφημα 3. De facto και De jure δείκτης παγκοσμιοποίησης KOF

Πηγή: Gygli et al., 2019

Στη βάση της ανάλυσης χωρών, η Ελβετία παρέμεινε η πιο παγκοσμιοποιημένη χώρα στον κόσμο το 2017, ακολουθούμενη από τις Κάτω Χώρες και το Βέλγιο. Η Ελβετία έχει υψηλό δείκτη εμπορίου προς το ΑΕΠ και συνδέεται στενά με άλλες χώρες του χρηματοπιστωτικού τομέα λόγω του ρόλου της ως τραπεζικού κέντρου και της έδρας πολλών διεθνών εταιρειών χαρτοφυλακίου.

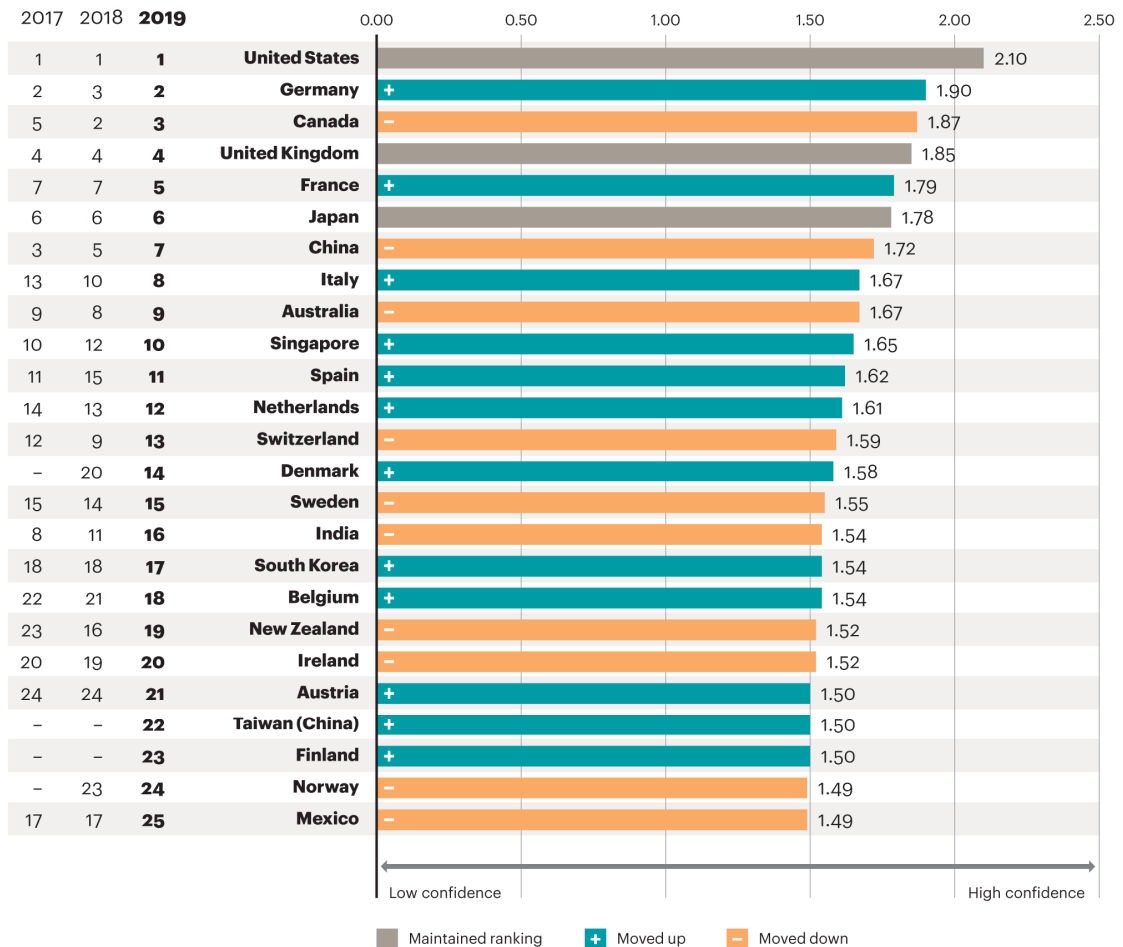
Οι χώρες που ακολουθούν είναι η Σουηδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστρία, η Γερμανία, η Δανία, η Φινλανδία και η Γαλλία.

Οι μικρές χώρες τείνουν να είναι πιο έντονα παγκοσμιοποιημένες από τις μεγάλες, επειδή συνδέονται περισσότερο με τις γειτονικές χώρες. Οι μεγάλες χώρες πραγματοποιούν ένα σημαντικό ποσοστό των συναλλαγών τους σε εγχώριο επίπεδο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατατάσσονται στην 59η θέση από την άποψη της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, η Κίνα στην 80η θέση, η Ιαπωνία στην 37η θέση. Οι κυριότερες οικονομίες της ΕΕ - όπως η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ισπανία - είναι πολύ πιο παγκοσμιοποιημένες συνολικά λόγω των υψηλών επιπέδων οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής διασύνδεσής τους εντός της ΕΕ (Gygli et al., 2019).

4.4 ΑΞΕ

Οι ΑΞΕ εξετάζονται στη βάση του Foreign Direct Investment Confidence Index. Οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται στην κορυφή του Α.Τ. Δείκτης Εμπιστοσύνης Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (FDI) Kearney για έβδομη συνεχόμενη χρονιά. Η Κίνα κατέχει το ρεκόρ όλων των εποχών, καθώς διατήρησε την πρώτη θέση από το 2002 έως το 2012. Η συνεχής έκκληση των Ηνωμένων Πολιτειών σε ξένους επενδυτές είναι πιθανότατα αποτέλεσμα του φιλικού προς τις επιχειρήσεις ρυθμιστικού περιβάλλοντος, του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, των τεχνολογικών δυνατοτήτων και της μεγάλης εγχώριας αγοράς. Ωστόσο, η πρόσφατη αστάθεια πολιτικής και η επιβράδυνση της οικονομίας φαίνεται να μειώνει τη σχετική ελκυστικότητα της αγοράς των ΗΠΑ για τις ΑΞΕ. Η μείωση αυτή είναι εμφανής στη μείωση του χάσματος μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της επόμενης υψηλότερης κατάταξης χώρας στο δείκτη για το έτος 2019, καθώς και στο μικρότερο χάσμα μεταξύ της υψηλότερης και της χαμηλότερης βαθμολογίας μεταξύ των κορυφαίων 25 αγορών.

Γράφημα 4. The 2019 A.T. Kearney FDI Confidence Index, 2017-2019

Η Γερμανία ανεβαίνει μία θέση το 2019 (στη δεύτερη θέση), παραχωρώντας τη θέση της στον Καναδά, ο οποίος παραμένει στην πρώτη πεντάδα, αν και χάνει μία θέση. Και το Ηνωμένο Βασίλειο διατηρεί σταθερή την τέταρτη θέση για τρίτη συνεχόμενη χρονιά, παρά τις αβεβαιότητες που σχετίζονται με το ζήτημα του Brexit. Η Γαλλία, μια άλλη σημαντική ευρωπαϊκή αγορά, ανεβαίνει δύο θέσεις, για να συμπληρώσει την πρώτη πεντάδα για πρώτη φορά από το 2002. Το 2019 ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία του δείκτη, όπου σε όλες οι κορυφαίες πέντε θέσεις βρίσκονται αναπτυγμένες αγορές. Οι 10 πρώτες χώρες του Δείκτη παραμένουν αμετάβλητες από το 2018 με μία εξαίρεση: η Σιγκαπούρη ανεβαίνει στην 10η θέση και μετατοπίζει την Ελβετία, η οποία μετατίθεται στη 13^η. Εντός των κορυφαίων δέκα, η Ιταλία είναι ένας από τους μεγαλύτερους κερδισμένους, ανεβαίνοντας δύο θέσεις για να καταλήξει το 2019 στην 8^η θέση. Ένα ακόμη αξιοσημείωτο σημείο είναι η πτώση της Κίνας κατά δύο θέσεις, για να καταλήξει στην 7^η. Ωστόσο, εξακολουθεί να είναι η αναδυόμενη αγορά με τον υψηλότερο δείκτη - που κατέχει σταθερά αυτή

τη θέση από το 1999. Σε γενικές γραμμές, οι αγορές Ασίας-Ειρηνικού έχουν καλή απόδοση όπως αποτυπώνεται στον Δείκτη του 2019. Το μερίδιό τους αυξάνεται από επτά το 2018 σε οκτώ το 2019, ενώ η Ταϊβάν (Κίνα) επανέρχεται στις κορυφαίες 25 μετά από δύο χρόνια απουσίας.

Οι ευρωπαϊκές αγορές συνολικά έχουν πολύ καλή απόδοση, κάτι το οποίο σημαίνει πως η Ευρώπη αποτελεί μία περιφέρεια όπου οι επενδυτές είναι πιο σίγουροι για την πιθανότητα των επενδύσεών τους τα επόμενα χρόνια. Επιπλέον, η Ευρώπη περιλαμβάνει όλες τις αγορές που αποδίδουν τα μεγαλύτερα κέρδη στην κατάταξη αυτή τη χρονιά: Δανία (+6), Ισπανία (+4), Αυστρία (+3) και Βέλγιο (+3). Και η Φινλανδία, η οποία και αυτή όπως η Ταϊβάν (Κίνα) εμφανίζεται για πρώτη φορά στον Δείκτη του 2019, είναι επίσης μια ευρωπαϊκή αγορά. Η συνεχής επικέντρωση των επενδυτών στις ευρωπαϊκές αγορές πιθανότατα αντανακλά τη συνεχιζόμενη αβεβαιότητα γύρω από το Brexit, καθώς οι εταιρείες επενδύουν σε άλλες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να διατηρήσουν την προτίμησή τους για την πρόσβασή τους σε αυτήν την αγορά.

Αντίθετα, οι χώρες με τις μεγαλύτερες πτώσεις - Μεξικό (-8), Ινδία (-5) και Ελβετία (-4) - έχουν λίγα κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους. Η έκταση των κοινών χαρακτηριστικών τους είναι ότι δύο από αυτές τις χώρες είναι αναδυόμενες αγορές (Μεξικό και Ινδία), αν και η κάθε μία εξ αυτών αντιπροσωπεύει μια διαφορετική περιοχή της παγκόσμιας οικονομίας. Ομοίως, οι δύο χώρες που εμφανίστηκαν στον δείκτη του 2018, αλλά δεν κατατάσσονται στις κορυφαίες 25 για το 2019 βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης: η Πορτογαλία και η Βραζιλία. Η έλλειψη ενός προτύπου υποδηλώνει ότι ενδέχεται να υπάρξουν εξελίξεις ανά χώρα που εξηγούν αυτές τις μετατοπίσεις του επενδυτικού κλίματος και ότι δεν υπάρχει μια ευρύτερη παγκόσμια τάση.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ωστόσο ότι - παρά τις αλλαγές στην κατάταξη - σχεδόν όλες οι χώρες χαρακτηρίζονται από αυξήσεις στο σκορ το 2019. Μεταξύ των κορυφαίων 25 αγορών στον Δείκτη του 2019, οι μόνοι δύο χώρες που βιώνουν μειώσεις στο σκορ είναι η Κίνα και η Ινδία. Και γενικότερα, σχεδόν όλες οι 70 χώρες που περιλαμβάνονται στην έρευνα - οι οποίες μαζί αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 95% των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων - εμφανίζουν αυξήσεις στα σκορ τους το 2019. Αυτές οι αυξήσεις αντιπροσωπεύουν την πιο δραματική ανοδική

τάση των αποτελεσμάτων σε ολόκληρη την ιστορία του Δείκτη, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι εταιρείες είναι πιο πιθανό να επενδύσουν ευρέως σε όλο τον κόσμο τα επόμενα χρόνια.

Δεδομένων των απόψεων αυτών σχετικά με τη στρατηγική σημασία των άμεσων ξένων επενδύσεων, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το 79% των επενδυτών θεωρούν ότι η εταιρεία τους θα αυξήσει το επίπεδο ΑΞΕ κατά τα επόμενα τρία χρόνια. Οι επενδυτές με έδρα την Ασία και τον κλάδο της βιομηχανίας είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να αυξήσουν το επίπεδο ΑΞΕ. Παρ' όλο που δεν υπάρχει καμία αλλαγή στο συνολικό ποσοστό των επενδυτών που εκφράζουν τέτοια αύξηση στις προθέσεις των άμεσων ξένων επενδύσεων από την έρευνα του περασμένου έτους (2018), οι λόγοι για τις αυξανόμενες άμεσες ξένες επενδύσεις διαφοροποιούνται το 2019.

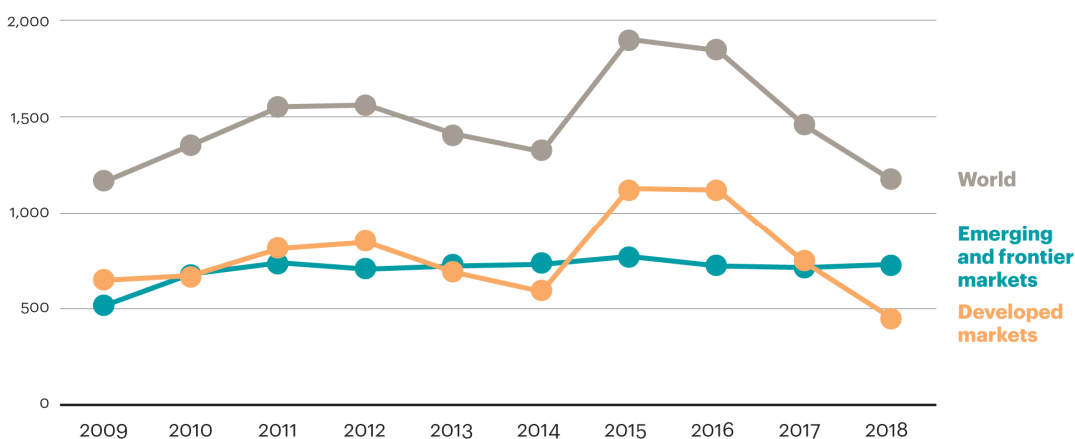
Στις πρώτες θέσεις κατατάσσονται η ύπαρξη στόχων ποιότητας και το μακροοικονομικό περιβάλλον. Αυτοί οι δύο παράγοντες μπορεί να σχετίζονται, καθώς πολλά χρόνια παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης έχουν δημιουργήσει πιθανώς ελκυστικούς επενδυτικούς στόχους σε πολλές αγορές σε όλο τον κόσμο. Αυτή η έμφαση στις άμεσες ξένες επενδύσεις φαίνεται να οδηγείται ολοένα και περισσότερο από την αναζήτηση τοποθεσιών από τους επενδυτές - την πρακτική της μετατόπισης της διαχείρισης, των επιχειρήσεων, της παραγωγής ή του μάρκετινγκ σε τοπικές αγορές. Στον δείκτη εμπιστοσύνης των ξένων επενδύσεων του 2018, σχεδόν τα τρία τέταρτα των επενδυτών ανέφεραν ότι οι εταιρείες τους αύξησαν την εξάρτησή τους από τις άμεσες ξένες επενδύσεις ως αποτέλεσμα της μετατόπισης της έδρας τους. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις δίνουν τη δυνατότητα σε μία εταιρεία να καταστεί περισσότερο τοπικός παράγοντας και να στηρίξει τις τοπικές σχέσεις της, περιορίζοντας τις επιπτώσεις του λαϊκισμού και του προστατευτισμού της παγκόσμιας οικονομίας.

Τα αποτελέσματα της έρευνας για το 2019, στα οποία οι επενδυτές αναφέρουν ότι εξακολουθούν να θεωρούν τις ξένες άμεσες επενδύσεις ως σημαντική επιχειρηματική στρατηγική και σχεδιάζουν να αυξήσουν ανάλογα τα επίπεδα ΑΞΕ, συνάδουν με τα πορίσματα του περασμένου έτους. Ο τρόπος με τον οποίο οι εταιρείες συμμετέχουν σε ΑΞΕ επίσης συμφωνούν με τα αποτελέσματα της έρευνας του περασμένου έτους. Οι επενδυτές συνεχίζουν να ακολουθούν έναν

συνδυασμό μεθόδων άμεσων ξένων επενδύσεων. Η συνεχιζόμενη έλλειψη επικέντρωσης σε έναν συγκεκριμένο τρόπο άμεσων ξένων επενδύσεων πιθανώς αντανακλά το γεγονός ότι μια στρατηγική άμεσων ξένων επενδύσεων δεν λειτουργεί σε ένα περιβάλλον στο οποίο οι στρατηγικές τοπικής προσαρμογής χρησιμοποιούνται για την προσαρμογή σε διαφορετικές αγορές που χαρακτηρίζονται από ιδιοσυγκρασιακούς πολιτικούς κινδύνους, περιβαλλοντικά πλαίσια, διαφορετικές οικονομικές συνθήκες και άλλα τοπικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, καθώς οι εταιρείες επιδιώκουν ΑΞΕ σε μια ευρύτερη ποικιλία αγορών - όπως δείχνει η ευρεία αύξηση των βαθμολογιών των χωρών στον Δείκτη του τρέχοντος έτους - αυξάνεται παράλληλα η ανάγκη τους να προσαρμόζονται οι στρατηγικές που ακολουθούνται σε κάθε αγορά.

Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως, παρά τις συνεχείς απαντήσεις των επενδυτών κατά τα πρόσφατα έτη ότι σκοπεύουν να αυξήσουν τα επίπεδα των άμεσων ξένων επενδύσεων, οι καταγεγραμμένες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων μειώνονται από το 2015. Οι πιο πρόσφατες εκτιμήσεις της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) αναφέρονται σε μία μείωση των παγκόσμιων ροών άμεσων ξένων επενδύσεων το 2018 κατά 19%. Όπως και τα προηγούμενα έτη, η πτώση αυτή οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου σε μειωμένες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων στις ανεπτυγμένες αγορές.

Γράφημα 5. Παγκόσμιες εισροές ΑΞΕ σε δισ. δολάρια ΗΠΑ

Πηγή: AT Kearney, 2019

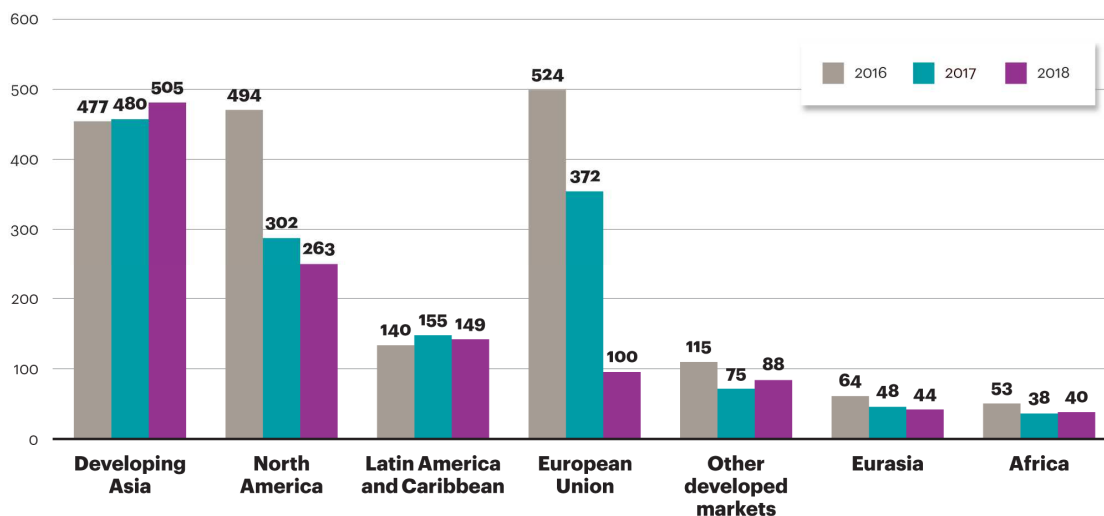
Υπήρξαν σημαντικές εξελίξεις που μπορούν να εξηγήσουν τη δραματική πτώση των άμεσων ξένων επενδύσεων τόσο το 2017 όσο και το 2018. Η μείωση

των ροών προς τις ανεπτυγμένες αγορές το 2017 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη μεγάλων συμφωνιών (megadeals) που είχε ως αποτέλεσμα ασυνήθιστα υψηλές εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων το 2016 για το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η πτώση το 2018 προκλήθηκε από μια βασική αλλαγή πολιτικής στη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, που είναι η φορολογική πολιτική των ΗΠΑ στα τέλη του 2017. Η UNCTAD επισημαίνει ότι η μείωση των ξένων άμεσων επενδύσεων στις ανεπτυγμένες αγορές το 2018 ήταν το αποτέλεσμα επαναπατρισμού συσσωρευμένων ξένων εσόδων από μέρους εταιρειών με έδρα τις ΗΠΑ (αντί να τις επενδύσουν εκ νέου στο εξωτερικό με τη μορφή άμεσων ξένων επενδύσεων).

Ο επαναπατρισμός μεγάλης κλίμακας εσόδων που προκαλεί την παγκόσμια μείωση των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι εμφανής στην περιφερειακή κατανομή των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων το 2018 σε σύγκριση με τα τελευταία έτη. Ενώ οι εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων στη Βόρεια Αμερική μειώθηκαν ως ένα βαθμό, οι εισροές στην ΕΕ - όπου πολλές εταιρείες με έδρα τις ΗΠΑ έχουν σημαντική παρουσία - μειώθηκαν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Και σε άλλες αναπτυγμένες αγορές - συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων αγορών στην Ασία και τον Ειρηνικό, όπως η Ιαπωνία και η Αυστραλία - σημειώθηκε αύξηση των εισροών ΑΞΕ, όπως αντικατοπτρίζεται στις επιδόσεις αυτών των χωρών στον Δείκτη Εμπιστοσύνης Ξένων Επενδύσεων τα τελευταία χρόνια.

Σύμφωνα με τις πρόσφατες τάσεις στις ροές άμεσων ξένων επενδύσεων, οι χώρες της Αφρικής εξακολουθούν να προσελκύουν λιγότερες άμεσες ξένες επενδύσεις από ότι σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή, ενώ η ανάπτυξη της Ασίας προσελκύει περισσότερο. Η τελευταία τάση φαίνεται να οφείλεται εν μέρει στη δραματική αύξηση των ΑΞΕ από μέρους της Κίνας προς την υπόλοιπη αναπτυσσόμενη Ασία. Η Ασιατική Τράπεζα Ανάπτυξης αναφέρει ότι το 40% των ΑΞΕ της Κίνας το 2018 μεταφέρθηκαν σε άλλες αναδυόμενες και μεθοριακές αγορές στην Ασία, σημειώνοντας δραματική αύξηση 198% σε σχέση με το προηγούμενο έτος (2017).

Γράφημα 6. Εισροές ΑΞΕ ανά περιφέρεια

Πηγή: AT Kearney, 2019

Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί πως, οι επενδυτές είναι πιο απαισιόδοξοι το 2019 όσον αφορά τις οικονομικές προοπτικές τόσο στη Μέση Ανατολή όσο και στην Αφρική και ειδικότερα στην υποσαχάρια Αφρική. Οι προοπτικές αυτές μπορούν να εξηγήσουν γιατί η συγκεκριμένη περιοχή δεν αντιπροσωπεύεται μεταξύ των κορυφαίων 25 αγορών για τις άμεσες ξένες επενδύσεις στον δείκτη του έτους 2019. Στην περίπτωση της υποσαχάριας Αφρικής, όμως, τα αποτελέσματα της φετινής έρευνας αντιπροσωπεύουν μια βελτίωση του επενδυτικού κλίματος από το προηγούμενο έτος, όταν υπήρχε διαφορά 12 ποσοστιαίων μονάδων στους επενδυτές που ήταν πιο απαισιόδοξοι από τους αισιόδοξους για τις οικονομικές προοπτικές της περιοχής. Αντίθετα, οι επενδυτές είναι λιγότερο αισιόδοξοι όσον αφορά τις οικονομικές προοπτικές σε πολλές μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές.

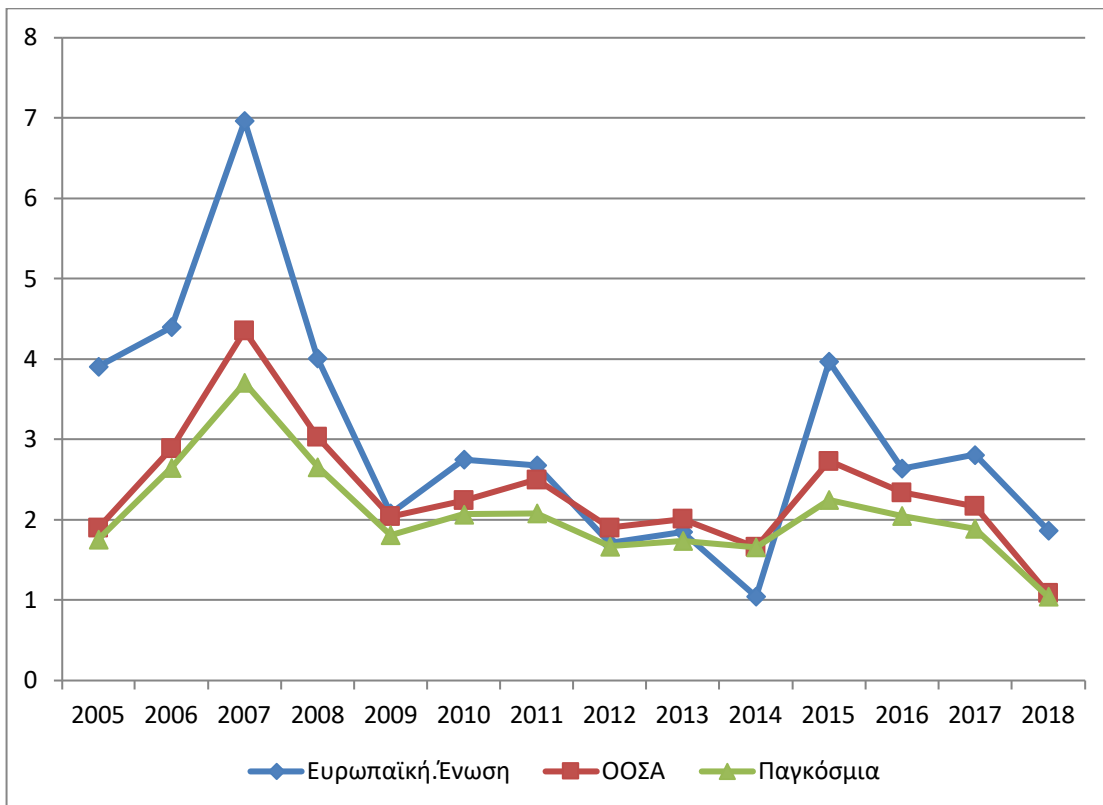
Επί παραδείγματι, το Ηνωμένο Βασίλειο κατέχει την προτελευταία θέση όσον αφορά την καθαρή αισιοδοξία των επενδυτών σχετικά με τις οικονομικές του προοπτικές, δεδομένου του συνεχιζόμενου υψηλού επιπέδου αβεβαιότητας σχετικά με το Brexit. Δέκα άλλες ευρωπαϊκές αγορές κατατάσσονται επίσης στο κατώτατο ήμισυ της καθαρής οικονομικής αισιοδοξίας, συμπεριλαμβανομένων κυρίως της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας. Στην πραγματικότητα, η μόνη μεγάλη αγορά της ΕΕ που κατατάσσεται στην κορυφή της λίστας της οικονομικής αισιοδοξίας είναι

η Γερμανία, κάτι που επίσης αιτιολογεί και το γεγονός ότι βρίσκεται στη συγκεκριμένη θέση του Δείκτη για το 2019.

Εκτός του συγκεκριμένου δείκτη, χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία του ΟΟΣΑ προκειμένου να εξεταστεί η πορεία των ΑΞΕ. Ο περιορισμός στη χρήση αυτών των στοιχείων αφορά στο ότι υπάρχει διαθεσιμότητα κατά την περίοδο 2005-2018. Στα πιο κάτω γραφήματα απεικονίζονται οι outward και inward ροές των ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, για τα έτη 2005-2018 για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΟΟΣΑ, αλλά και παγκοσμίως.

Αναφορικά με τις Outward ροές, παρατηρείται πως η παγκόσμια οικονομική κρίση μείωσε κατακόρυφα αυτές τις ροές, ιδίως στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, την περίοδο 2013-2014 οι ροές σε αυτές τις χώρες κυμάνθηκαν σε επίπεδα μικρότερα από ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, σημειώνεται μία σημαντική ανάκαμψη τη διετία 2014-2015, για να ακολουθήσει και πάλι μία μείωση από το 2015 και εξής. Ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση, όμως, οι ροές είναι μεγαλύτερες από ότι παγκοσμίως και στις χώρες του ΟΟΣΑ. Ένα ακόμα ενδιαφέρον στοιχείο που παρατηρείται αφορά στο ότι καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο, οι outward ροές ΑΞΕ στις χώρες του ΟΟΣΑ κυμαίνονται σε επίπεδα υψηλότερα από ότι παγκοσμίως. Από το 2015 και έπειτα παρατηρείται μία συνεχής μείωση των outward ΑΞΕ.

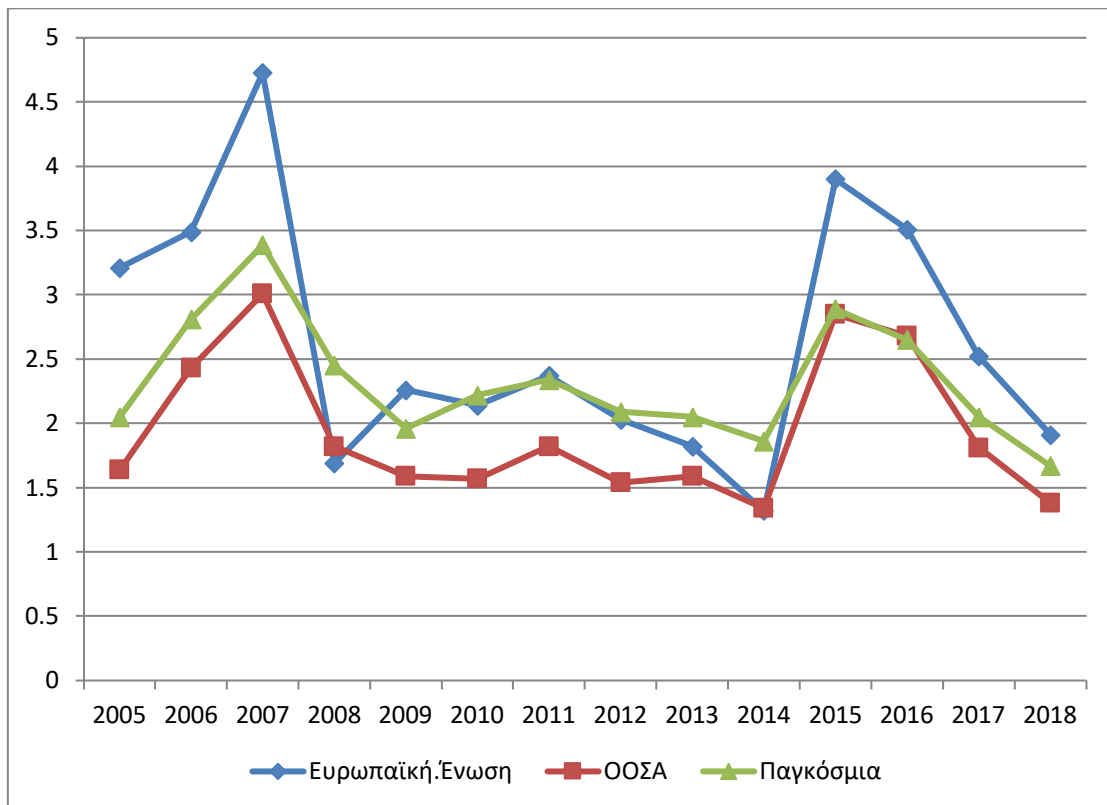
Γράφημα 7. Outward ροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2018

Πηγή: OECD, 2019 (Επεξεργασία του συγγραφέως)

Σε αντίθεση με τις Outward ροές ΑΞΕ, η εξέλιξη που παρατηρείται στις inward ροές παρουσιάζει περισσότερες διακυμάνσεις κατά την περίοδο 2005-2018. Το 2007 παρατηρείται και πάλι σημαντική πτώση, κυρίως στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την ανάκαμψη να εμφανίζεται το 2014, για να ακολουθήσει και πάλι μία πτωτική πορεία από το 2015 και έπειτα. Το 2008 οι ροές ΑΞΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκονται κάτω από τα επίπεδα του ΟΟΣΑ και τα παγκόσμια, ενώ σχετικά παρόμοια τάση παρατηρείται και το 2014. Κατά την περίοδο 2010-2010 οι ροές ΑΞΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκονται σε επίπεδα υψηλότερα από ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ, αλλά χαμηλότερα σε σύγκριση με τα παγκόσμια (με μικρή εξαίρεση το 2011). Πάντως και στην περίπτωση των inward ΑΞΕ παρατηρείται μία συνεχής πτώση από το 2015 και έπειτα, όπως και στην περίπτωση των outward ΑΞΕ, αν και σε μεγαλύτερο βαθμό.

Γράφημα 8. Inward ροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2018

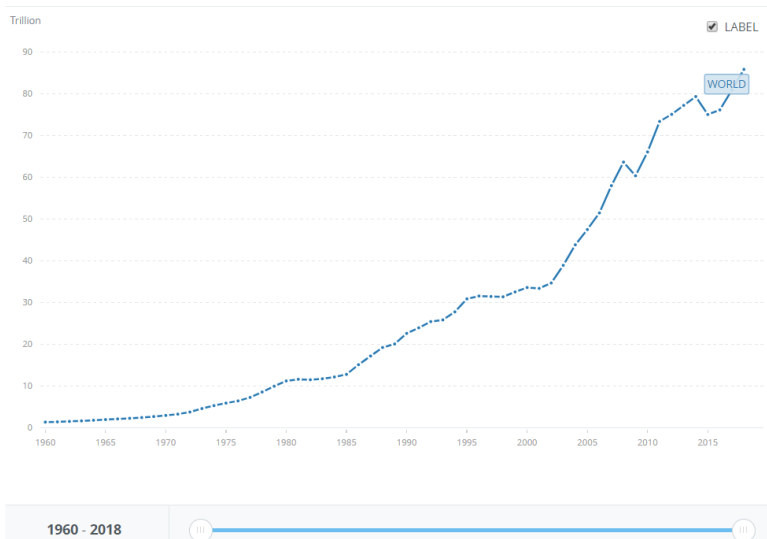
Πηγή: OECD, 2019 (Επεξεργασία του συγγραφέως)

4.5 ΑΕΠ

Με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 1 που παρατίθεται στο Παράρτημα, παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις στο ΑΕΠ των χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο. Επί παραδείγματι, το 1960 στο Βέλγιο το ΑΕΠ ανερχόταν σε 11658722590.99 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ) και το 2018 σε 531766935070.73 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), οι αντίστοιχες τιμές ΑΕΠ στην Ιαπωνία ήταν 44307342950.40 και 4970915556638.88 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), στις ΗΠΑ ήταν 543300000000.00 και 20494100000000.00 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), στη Μπουρκίνα Φάσο ήταν 330442817.17 και 14441763758.69 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), στη Ρουάντα ήταν 119000024.00 και 9509003196.74 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ). Συνολικά στις χώρες του ΟΟΣΑ παρατηρείται σημαντική αύξηση του ΑΕΠ την περίοδο 1960-2018, από 1069427880752.02 το 1960 σε 52610141097058.80 (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ) το 2018.

Σε παγκόσμιο επίπεδο επίσης παρατηρείται αύξηση του ΑΕΠ από το 1960 και έπειτα, με εξαιρέσεις τα έτη στο τέλος της δεκαετίας του 2000, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και ύφεσης το 2007-2008, αλλά και το έτος 2014.

Γράφημα 9. Εξέλιξη ΑΕΠ παγκοσμίως (σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ), 1960-2018

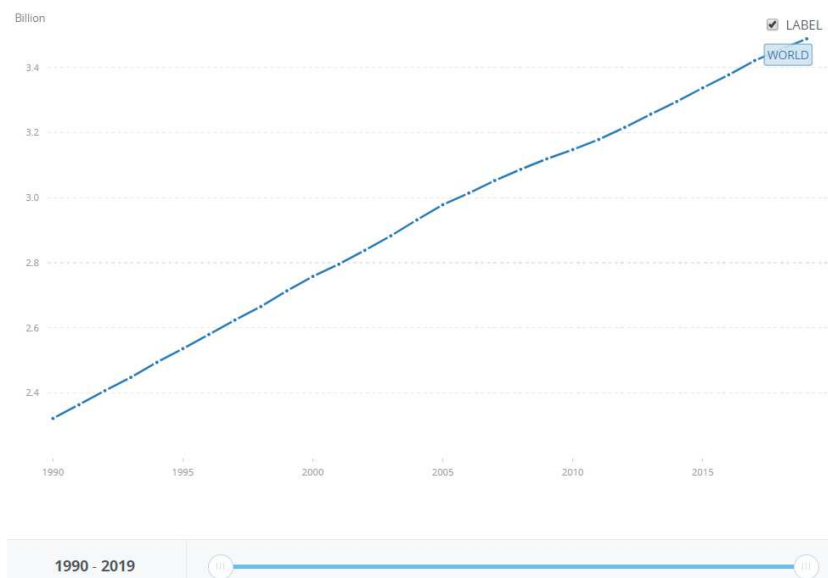

Πηγή: The World Bank, 2019

4.6 Απασχόληση

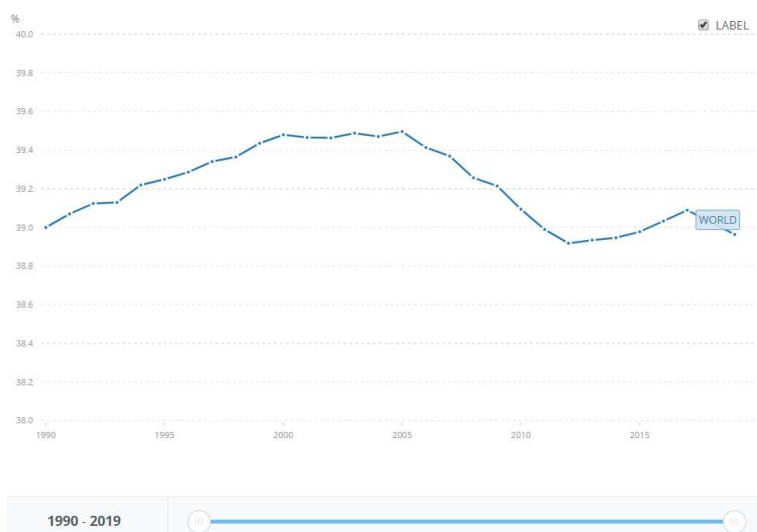
Συνολικά η απασχόληση έχει αυξηθεί από το 1990 έως και το 2019, έτη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία από την Παγκόσμια Τράπεζα. Ωστόσο, παρατηρείται μία αυξομείωση όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό. Πιο συγκεκριμένα, αύξηση στο ποσοστό των γυναικών στο σύνολο του εργατικού δυναμικού παρατηρείται κατά την περίοδο 1990-2005, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, και ειδικότερα από την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης του 2007, το ποσοστό των γυναικών απασχολουμένων στο σύνολο του εργατικού δυναμικού βαίνει μειούμενο. Η τάση αυτή άρχισε να αντιστρέφεται μετά το 2010 και ειδικότερα από το 2016 και έπειτα.

Γράφημα 10. Εξέλιξη απασχόλησης, 1990-2019

Πηγή: The World Bank, 2019

Γράφημα 11. Ποσοστό γυναικών στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, 1990-2019

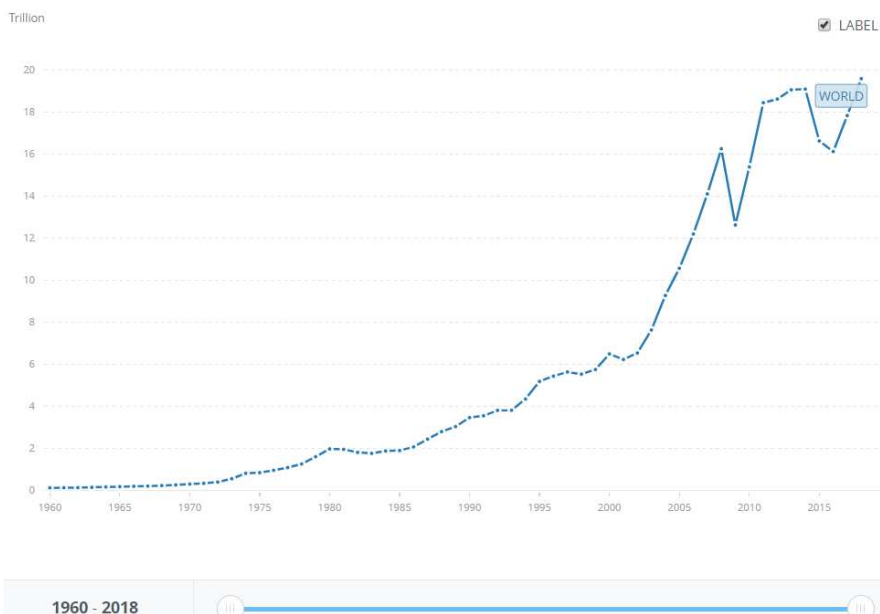

Πηγή: The World Bank, 2019

4.7 Εμπόριο

Το εμπόριο κατά την περίοδο 1960-2018 σε παγκόσμιο επίπεδο παρουσιάζει μία αυξανόμενη τάση, όπως απεικονίζεται στο παρακάτω γράφημα. Ωστόσο, σε αυτήν την περίοδο παρατηρούνται αυξομειώσεις. Πιο συγκεκριμένα, από 122,993 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1960, αγγίζει τα 16.265 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2008, για να μειωθεί σε 12.636 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2009 και να αυξηθεί σε 18.455 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2011, αλλά να μειωθεί εκ νέου σε 16.133 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2016.

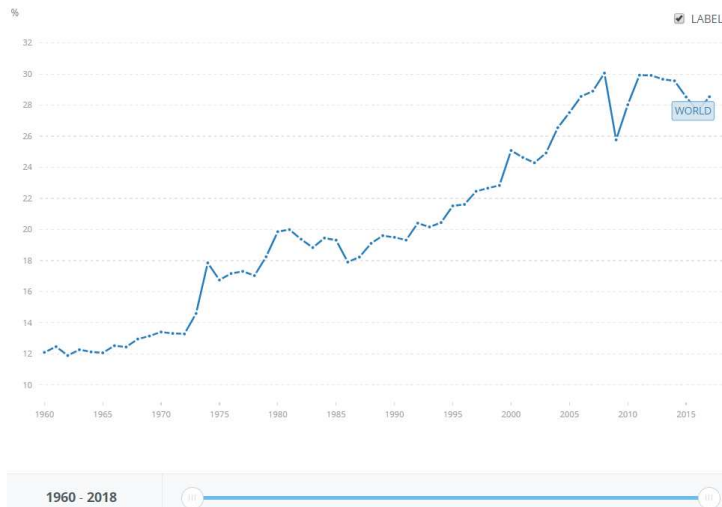
Γράφημα 12. Εξέλιξη παγκόσμιου εμπορίου, 1960-2018

Πηγή: The World Bank

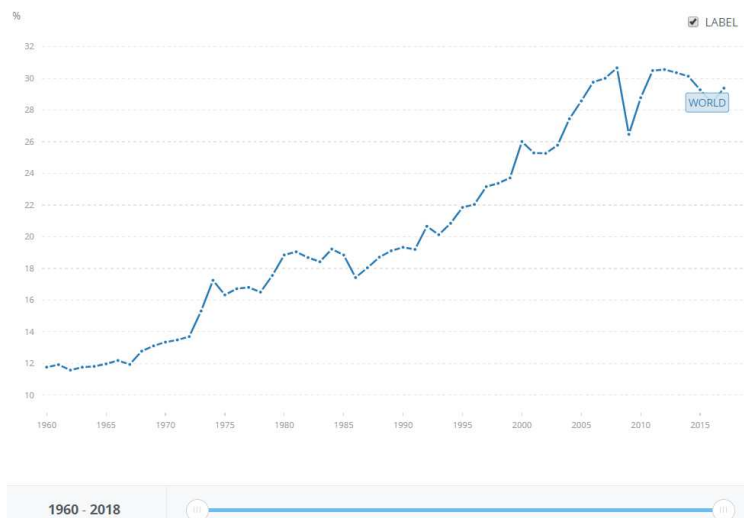
Σημαντικές αυξομειώσεις καθ' όλη την περίοδο 1960-2018 παρατηρούνται στις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Από 12.092 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1960, έφτασαν τα 17,85 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1974, τα 17.904 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1986, τα 25,083 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2000, τα 30.061 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2008, τα 25.767 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2009 και τα 28,54 το 2017. Αυξομειώσεις παρατηρούνται και στην περίπτωση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών. Από 11.765 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1960, έφτασαν τα 17,246 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 1974, τα 26.013 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2000, τα 30.669 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2008, τα 26.469 τρισ. δολ. ΗΠΑ το 2009 και τα 29.384 το 2017.

Γράφημα 13. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1960-2018

Πηγή: The World Bank, 2019

Γράφημα 14. Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1960-2018

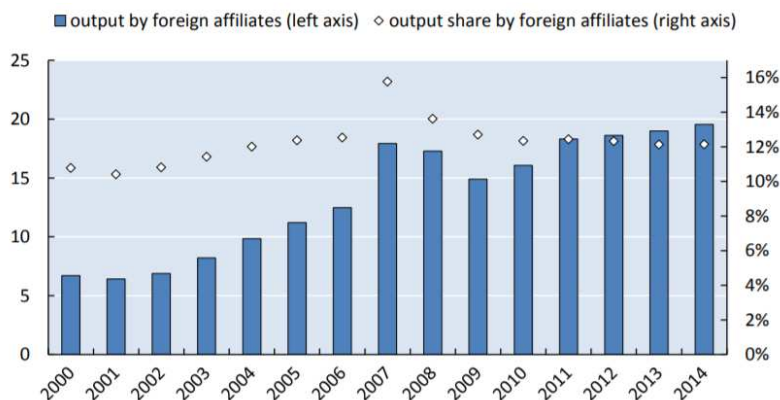
Πηγή: The World Bank, 2019

4.8 Δραστηριότητα πολυεθνικών εταιρειών

Ένα βασικό στοιχείο της δραστηριότητας των πολυεθνικών εταιρειών είναι η δραστηριότητα των θυγατρικών εταιρειών. Η παραγωγή των θυγατρικών το 2014 ανερχόταν σε 12% του παγκόσμιου προϊόντος, κάτι το οποίο είναι χαμηλότερο από

ότι αναμενόταν. Κατά την περίοδο 2000-2014 το παγκόσμιο ακαθάριστο προϊόν των θυγατρικών ανήλθε από 7 σε 20 τρις. Δολάρια ΗΠΑ. Το 2009 αυτή η τάση αντιστράφηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι την περίοδο 2010-2014 η μέση αύξηση του παραγόμενου προϊόντος των πολυεθνικών εταιρειών ήταν 5%, μικρότερο από το αντίστοιχο της περιόδου 2000-2008 που ήταν 13%.

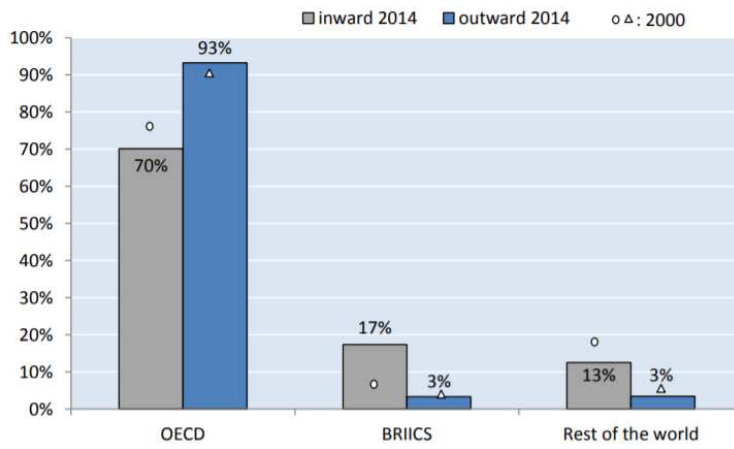
Γράφημα 15. Ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν θυγατρικών εταιρειών και μερίδιο αυτών, 2000-2014

Πηγή: OECD, 2018

Αυτό που θα πρέπει να τονιστεί είναι πως υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιφερειών. Περίπου το 70% του παραγόμενου προϊόντος παράγεται στις χώρες του ΟΟΣΑ, ποσοστό που αντιστοιχούσε σε 14 τρις. δολ. ΗΠΑ το 2014. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιστοιχεί στο 1/5 της συνολικής ευρωπαϊκής παραγωγής, ενώ αποτελεί και σημαντική περιοχή-δέκτη των θυγατρικών δραστηριοτήτων (7,5 τρις. δολ. ΗΠΑ το 2014). Το 93% της παραγωγής των θυγατρικών παγκοσμίως ελέγχεται από τις χώρες του ΟΟΣΑ.

Γράφημα 16. Μερίδιο περιφερειών στο συνολικό παραγόμενο προϊόν θυγατρικών 2000 και 2014

Πηγή: OECD, 2018

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων της έρευνας

Ο καπιταλισμός ήταν πάντα παγκόσμιος, ενώ οι εθνικές οικονομίες βρίσκονται στην παγκόσμια διαδικασία συσσώρευσης. Όμως, από τα τέλη της δεκαετίας του '60, ο καπιταλισμός έχει αναδιάρθρωθεί σε σημείο όπου σήμερα έχει γίνει πιο παγκοσμιοποιημένος από ποτέ. Η αναδιάρθρωση αυτή μπορεί να γίνει κατανοητή σε οικονομικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο. Το οικονομικό επίπεδο χαρακτηρίζεται από επιτάχυνση των παγκόσμιων διαδικασιών παραγωγής, από έναν νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας που βασίζεται σε χαμηλά αμειβόμενες, ευέλικτες εργασιακές σχέσεις και από νέες διεθνείς στρατηγικές μάρκετινγκ. Αυτές οι αλλαγές έχουν οδηγήσει στην επιτάχυνση της συγκέντρωσης κεφαλαίων, με αποτέλεσμα την εισοδηματική ανισότητα παγκοσμίως.

Η παγκόσμια αναδιάρθρωση επιταχύνθηκε με τις νέες τεχνολογίες ηλεκτρονικών υπολογιστών και δορυφορικών τηλεπικοινωνιών που εμφανίστηκαν από τη δεκαετία του 1970. Σε πολιτικό επίπεδο, οι κυβερνήσεις έχουν καταργήσει τις κεντρικές πολιτικές, εντείνουν την κατάργηση του δημόσιου τομέα, τις απελευθερωμένες οικονομίες και έχουν λάβει μέτρα για την αποδυνάμωση της οργανωμένης εργασίας. Αυτό το πολιτικό σχέδιο του νεοφιλελευθερισμού έχει οδηγήσει στην υποταγή της εθνικής κυριαρχίας στις επιταγές των διεθνών οργανισμών και συνθηκών, όπως το Bretton Woods (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα), το Μάαστριχτ και το Βορειοαμερικανικό Free Trade Agreement. Αυτό σημαίνει ότι οι διακρατικές εταιρείες και τράπεζες έχουν όλο και περισσότερες εξουσίες έναντι των εθνικών οικονομιών από ότι τα έθνη-κράτη. Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία έχει επίσης δημιουργήσει ένα ιδεολογικό κλίμα «ελεύθερης αγοράς» που κυριαρχεί στη δημόσια ζωή και τον πολιτικό λόγο σε ολόκληρο τον κόσμο (Wright, 1999).

Η παγκοσμιοποίηση συνδέθηκε με τη 'χρηματοποίηση' (financialization) του συστήματος, η οποία αποτελεί μια διαδικασία με την οποία το κεφάλαιο επιβεβαιώνει την κυριαρχία του πάνω στο παραγωγικό κεφάλαιο. Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, δε λαμβάνει χώρα ισότιμα για όλες τις χώρες. Αντίθετα, το νέο παγκοσμιοποιημένο σύστημα έχει οδηγήσει σε μία πόλωση ανάμεσα στις

βιομηχανοποιημένες και μη βιομηχανοποιημένες περιφέρειες (Amin, 1996). Οι Martens et al. (2015) επίσης αναφέρουν πως βάσει εμπειρικών στοιχείων η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση έχει επιδράσει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανισότητα μεταξύ των χωρών. Ωστόσο, σημειώνει πως αυτό ενδεχομένως να ισχύει στη βάση του δείκτη που χρησιμοποιείται. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία στόχο έχει να διερευνήσει κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει σε οικονομική μεγέθυνση, καθώς εστίασε μόνο στην οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης. Προκειμένου να αποφευχθούν οι περιορισμοί που θα τίθεντο από τη χρήση ενός συγκεκριμένου δείκτη, η παρούσα εργασία χρησιμοποίησε αρκετούς δείκτες για τη μέτρηση της επίπτωσης της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση.

Από την ανάλυση των δευτερογενών στοιχείων προέκυψε πως μετά το 1960 υπήρξε σημαντική αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ, του παγκόσμιου εμπορίου και της παγκόσμιας απασχόλησης. Ωστόσο, παρατηρούνται ορισμένες ανισότητες ως προς αυτούς τους δείκτες και πιο συγκεκριμένα το ΑΕΠ και την απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση του ΑΕΠ δεν ήταν ίδια για όλες τις χώρες παγκοσμίως, με επωφελούμενες περισσότερο όσες ανήκουν στις βιομηχανοποιημένες, δυτικές οικονομίες. Επιπρόσθετα, η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008 είχε ως συνέπεια τη μείωση του ΑΕΠ σε παγκόσμιο, αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Επίσης, παρατηρείται πως οι γυναίκες επλήγησαν περισσότερο από την τελευταία οικονομική κρίση, καθώς μειώθηκε το ποσοστό τους στο σύνολο του εργατικού δυναμικού. Αναφορικά με τις ΑΞΕ θα πρέπει να αναφερθεί πως υπάρχει ανισοκατανομή μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ, αλλά και παγκοσμίως (από το 2005 και έπειτα όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία), με ωφελημένες χώρες που ανήκουν στις βιομηχανοποιημένες οικονομίες (π.χ. Γερμανία, ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Γαλλία, Καναδάς), αλλά και χώρες που συγκεντρώνουν υψηλό επίπεδο τεχνολογίας, έρευνας και ανάπτυξης (π.χ. Νότια Κορέα, Ισραήλ, Ιαπωνία).

Ακόμη, διαπιστώθηκε πως στη βάση του δείκτη CSGR Globalisation Index η οικονομική ολοκλήρωση βρίσκεται σε επίπεδα χαμηλότερα της πολιτικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης. Αυτό θα πρέπει να συνδυαστεί με το γεγονός πως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η de facto παγκοσμιοποίηση βρίσκεται σε

χαμηλότερα επίπεδα από τη de jure παγκοσμιοποίηση, κάτι που σημαίνει πως υπάρχουν αρκετοί πλέον κανονισμοί που διέπουν το εμπόριο και τις επενδύσεις. Στη βάση του δείκτη ΚΟΦ παρατηρείται πως χώρες που βασίζονται σε γειτονικές χώρες (μικρές οικονομίες), αλλά και χώρες με υψηλό επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης τείνουν να παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα οικονομικής ολοκλήρωσης.

Από τις εξελίξεις αυτές εξάγονται τα εξής συμπεράσματα: α) η οικονομική ολοκλήρωση στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης συνδέεται με την κοινωνική και πολιτική ολοκλήρωση, β) η εμφάνιση οικονομικών κρίσεων μπορεί να οδηγήσει σε υποχώρηση της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, γ) παρατηρούνται σημαντικές ανισότητες σε επίπεδο ΑΞΕ (συμπεριλαμβανομένης της δραστηριότητας των πολυεθνικών εταιρειών όπως αυτή διαπιστώθηκε από το παραγόμενο προϊόν τους), ΑΕΠ, απασχόλησης (μεταξύ των φύλων).

Ως εκ τούτου, η παγκοσμιοποίηση όντως έχει οδηγήσει σε οικονομική μεγέθυνση, κάτι το οποίο έχει υποστηριχθεί και από άλλους ερευνητές (π.χ. Edwards, 1997; Sylwester, 2005; Singh, 2010; Soi et al., 2013; Gozgor, 2015). Ταυτόχρονα, ωστόσο, η συγκεκριμένη μεγέθυνση χαρακτηρίζεται από εισοδηματικές ανισότητες, καθώς τόσο η απασχόληση, όσο και οι άλλοι δείκτες συνδέονται με την κατανομή του εισοδήματος. Παρομοίως, αρκετοί ερευνητές (π.χ. Arndt, 1999; Obstfeld & Taylor, 2003; DeLong & Dowrick, 2003; Choi, 2006; Soi et al., 2013) έχουν αναφερθεί στην αρνητική σχέση που υπάρχει μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης στη βάση της οικονομικής ανισότητας εντός και μεταξύ των χωρών.

Επίσης, μελετώντας τις ΑΞΕ διαπιστώθηκε πως χώρες που επωφελούνται είναι κυρίως όσες παρουσιάζουν συγκεκριμένη εξειδίκευση, κάτι που δεν έρχεται σε αντίθεση με τα όσα ισχυρίζεται ο Arndt (1999), αν και σε μία αρκετά παλαιή έρευνα. Έτσι, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι κατά την εξέταση της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το ζήτημα της καινοτομίας, όπως υποστηρίζει ο Edwards (1997), καθώς και ζητήματα γεωγραφίας, όπως υποστηρίζει ο Ulaşan (2014), αλλά και ζητήματα εργατικού δυναμικού και μετανάστευσης, όπως τονίζουν οι Chiswick και Hatton (2003).

5.2 Συμπερασματικές προτάσεις

Για να διερευνηθούν οι εναλλακτικές λύσεις σχετικά με το μέλλον της παγκοσμιοποίησης, ο Amin (1996) αναφέρει πως θα πρέπει να μελετηθεί το κεντρικό ερώτημα σχετικά με τον νόμο της αξίας και τη σχέση που υφίσταται μεταξύ του οικονομικού δικαίου του καπιταλιστικού συστήματος και της λειτουργία της πολιτικής του. Ο νόμος της αξίας λειτουργεί στο πλαίσιο της αγοράς και επί της ουσίας ορίζει την κυριαρχία της οικονομικής σφαίρας πάνω από την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική σφαίρα, χωρίς να διαχωρίζει το ένα από τα άλλα. Ο νόμος της αξίας υπαγορεύει όχι μόνο την οικονομική ζωή του καπιταλιστικού κόσμου, αλλά και όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής του.

Ωστόσο, η κυριαρχία ενός επιπέδου εξουσίας δεν συνεπάγεται καταστολή των άλλων. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να σημειωθεί πως, το σύστημα των τιμών, το οποίο καθορίζει την κατανομή του πλούτου, είναι διαφορετικό από το σύστημα αξιών και θα πρέπει επομένως να ιδωθεί υπό αυτό το πρίσμα. Στη βάση του ισχυρισμού του Amin (1996) επομένως, στη συζήτηση σχετικά με την παγκοσμιοποίηση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη όχι μόνο η χρηματοοικονομική οπτική και το σύστημα των τιμών, αλλά και η έννοια του νόμου της αξίας.

Επιπρόσθετα, ένα ακόμη σημείο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στη συζήτηση περί της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης αφορά τη σχέση μεταξύ πολυεθνικών εταιρειών και εθνικών κυβερνήσεων, καθώς η σχέση αυτή συνδέεται με τον οικονομικό αντίκτυπο της δραστηριοποίησης των πολυεθνικών εταιρειών. Η συζήτηση σχετικά με το αν οι πολυεθνικές εταιρείες είναι πλέον ισχυρότερες από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και σημαντική, δεδομένου ότι οι εταιρείες αυτές ελέγχουν τους οικονομικούς πόρους και την ευελιξία γύρω από τις επενδυτικές αποφάσεις, στις σχέσεις τους με τις εθνικές κυβερνήσεις.

Παράλληλα, έχει σημειωθεί η άνοδος του κρατικού καπιταλισμού ως εναλλακτική λύση στα δυτικά νεοφιλελεύθερα κράτη, με την Κίνα να αποτελεί την emblematicή περίπτωση μιας οικονομίας της αγοράς με επικεφαλής το κράτος, η οποία έχει ξεπεράσει σημαντικά τα δυτικά έθνη στη δεκαετία του 2000 και του 2010. Το 2010 σημειώθηκε επίσης αυξανόμενη εμπιστοσύνη εκ μέρους ορισμένων

εθνικών κυβερνήσεων προς τις Δυτικές πολυεθνικές εταιρείες, ιδίως όσον αφορά τα ΜΜΕ και το Διαδίκτυο. Η απαγόρευση της Google από την Κίνα το 2010 ήταν η πιο γνωστή υπόθεση στους τομείς των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των επικοινωνιών, αλλά υπήρξαν επίσης ενέργειες όπως το μπλοκάρισμα της LinkedIn από τη Ρωσία το 2016 και το μπλοκάρισμα της Wikipedia στην Τουρκία το 2017 (Flew, 2018).

Επίσης, ένα σημείο που θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι οι καταμελητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης πρέπει να εξεταστούν παράλληλα με τα συνολικά οικονομικά αποτελέσματα. Έχει παρατηρηθεί συχνά, για παράδειγμα, ότι η εξωστρέφεια της μεταποίησης είναι ιδιαίτερα πιθανό να επηρεάσει τους άνδρες εργαζόμενους με χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης στις οικονομίες του πρώτου κόσμου, οι οποίοι δεν μπορούν εύκολα να μετακινηθούν σε θέσεις εργασίας στον τομέα των υπηρεσιών, σε αντίθεση με τις γυναίκες. Στο βαθμό που η μεταποιητική βιομηχανία συγκεντρώθηκε συχνά σε συγκεκριμένα περιφερειακά κέντρα, ενώ οι νέες θέσεις εργασίας που συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση είναι συνήθως στις μεγάλες πόλεις, υπάρχει επίσης άνιση περιφερειακή επίπτωση της παγκοσμιοποίησης που επηρεάζει έμμεσα την οικονομική μεγέθυνση.

Η σημασία αυτών των τάσεων έχει γίνει ιδιαίτερα εμφανής με την άνοδο του λαϊκισμού κατά τη δεκαετία του 2010, καθώς οι ηλικιωμένοι άντρες, οι άνθρωποι με χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης και οι μη μητροπολιτικοί πληθυσμοί τάσσονται ιδιαίτερα υπέρ των λαϊκίστικων προκλήσεων στο πολιτικοοικονομικό status quo (Flew, 2018). Κατά συνέπεια, η συζήτηση σχετικά με την παγκοσμιοποίηση και την επίδρασή της στην οικονομική μεγέθυνση θα πρέπει να λάβει υπόψη της και αυτό το ζήτημα.

Αυτό, ωστόσο, δεν είναι το μοναδικό στοιχείο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση της παγκοσμιοποίησης. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι διαδικασίες που αποκαλούνται ως παγκοσμιοποίηση έχουν αναδιαρθρώσει τον τρόπο ζωής, εργασίας και αλληλοεπίδρασης και αλληλεξάρτησης των ατόμων και των κοινωνιών. Η παγκοσμιοποίηση αποσταθεροποιεί υφιστάμενα κέντρα εξουσίας και ασφάλειας, δημιουργώντας νέα κέντρα που εμφανίζονται σε κάθε σφαίρα της κοινωνικής ζωής, από τα παγκόσμια μέχρι τα πιο τοπικά επίπεδα. Οι αλλαγές έχουν επίσης επέλθει στην οργάνωση και την εμβέλεια των αγορών και στην παραγωγή

και διάδοση πολιτιστικών μορφών και πρακτικών. Οι αλλαγές είναι δυνητικά τόσο βαθιές ώστε απαιτούν την επανεξέταση των θεμελιωδών βάσεων πολλών πτυχών της ανθρώπινης κατάστασης (Coleman & Brydon, 2009). Σε αυτό θα πρέπει να προστεθούν και τα τρέχοντα προβλήματα που προκαλούν ανησυχίες σε πολλούς κλάδους, μεταξύ των οποίων και της οικονομίας, όπως η αλλαγή του κλίματος, η προώθηση της έννοιας της βιωσιμότητας στις λειτουργίες των επιχειρήσεων που οδηγούν στην αναγκαιότητα υιοθέτησης πρακτικών με σεβασμό στο περιβάλλον, οι βιώσιμες αστικές μεταφορές, η επιταγή για ειρήνη, η μείωση της φτώχειας. Οι ανωτέρω προκλήσεις επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση και τα οικονομικά αποτελέσματα, αλλά δεν μπορούν να επιλυθούν σε ένα μονοδιάστατο πλαίσιο. Όπως αναφέρει ο κοινωνιολόγος John Tomlinson, η πολυπλοκότητα των δεσμών που δημιουργούνται από την παγκοσμιοποίηση εκτείνεται σε φαινόμενα που αφορούν την οικονομική, την πολιτική, την κοινωνική, τη διαπροσωπική, την τεχνολογική, την περιβαλλοντική, την πολιτιστική σφαίρα (Coleman & Brydon, 2009).

Επιπλέον, η πολυπλοκότητα του φαινομένου επηρεάζει και τις ερευνητικές στρατηγικές και μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της επίπτωσης της παγκοσμιοποίησης. Εξαιτίας αυτού του περιορισμού, οι περισσότεροι μελετητές τείνουν να εστιάζουν μόνο σε μία διάσταση της παγκοσμιοποίησης (Coleman & Brydon, 2009), όπως συνέβη και στην περίπτωση της παρούσας εργασίας. Οι δείκτες παγκοσμιοποίησης μπορεί επίσης να έχουν επιπτώσεις αξιολόγησης και πολιτικής. Η υψηλή κατάταξη σε ένα μέτρο της παγκοσμιοποίησης μπορεί να θεωρηθεί ως υψηλή ποιότητα, υποθέτοντας ότι η παγκοσμιοποίηση έχει θετικές επιπτώσεις. Οι κυβερνήσεις, οι εταιρείες και άλλοι παράγοντες ενδέχεται να προβάλουν μια κατάταξη υψηλής παγκοσμιοποίησης στις προσπάθειες να προσελκύσουν επενδύσεις, να αποκτήσουν έγκριση πολιτικής, να διακηρύξουν κύρος και ούτω καθεξής (Martens et al., 2018).

Ωστόσο, η υιοθέτηση συγκεκριμένων δεικτών ενέχει έναν σημαντικό περιορισμό: ότι δε λαμβάνονται υπόψη άλλες παράμετροι της παγκοσμιοποίησης και οι επιπτώσεις αυτής της διαδικασίας σε άλλες διαστάσεις της οικονομικής και μη ζωής. Αυτό υποστηρίζεται και από τους Rao et al. (2011), οι οποίοι σημειώνουν ότι αρκετές μελέτες που διερευνούν τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στη

μεγέθυνση έκαναν χρήση οικονομικών δεικτών, αγνοώντας τις κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης.

5.3 Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα εργασία εξέτασε κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση συνδέεται με την οικονομική μεγέθυνση. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η παγκοσμιοποίηση ενέχει και άλλες διαστάσεις πέραν της οικονομικής, και πιο συγκεκριμένα την κοινωνική και την πολιτική. Οι διαστάσεις αυτές, ωστόσο, δεν αποτέλεσαν το επίκεντρο αυτής της εργασίας. Κατά συνέπεια, υπάρχει εξαιρετικά μεγάλο ενδιαφέρον για τη διεξαγωγή μίας περαιτέρω έρευνας που να εξετάζει και αυτές τις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης. Με αυτόν τον τρόπο θα είναι δυνατή μία πιο συνολική αποτίμηση για τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης.

Περαιτέρω, θα πρέπει να τονιστεί πως η έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι δυναμική και εξελισσόμενη, καθώς υφίστανται εξελίξεις σε όλα τα πεδία αυτής. Ο όρος παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στη δημιουργία μιας παγκόσμιας αγοράς αγαθών και κεφαλαίων, στον παγκόσμιο χαρακτήρα των ανταγωνιστικών τεχνολογιών, στην εξέλιξη προς ένα παγκόσμιο σύστημα παραγωγής, στον ανταγωνισμό για παγκόσμιες ή περιφερειακές ηγεμονίες, στη δημιουργία σχέσεων και στην αλληλεπίδραση των κρατών και των επί μέρους κοινωνιών (Amin, 1996).

Στη βάση αυτή, επομένως, μπορεί κανείς να υποστηρίξει πως η φύση της παγκοσμιοποίησης, η σταθερότητα ή η αστάθειά της, η μελλοντική της πορεία, χρίζουν συνεχόμενης διερεύνησης. Επιπρόσθετα, αν και η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε αμοιβαία πλεονεκτήματα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και είναι αναπόφευκτη, μπορεί επίσης να δημιουργήσει κάποια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά θα πρέπει να εξαλειφθούν ή να βελτιωθούν με τη βοήθεια της «χρηστής διακυβέρνησης», δηλαδή της καλής οικονομικής διαχείρισης από τις κυβερνήσεις (Biroi, 2012). Ως εκ τούτου, χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση ως προς το πώς μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση, όπως η ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των παγκόσμιων περιφερειών.

Εκτός των παραπάνω, αναγκαία είναι και η εξέταση της μεγέθυνσης και ανάπτυξης των επί μέρους τομέων της οικονομίας. Το ποσοστό των περιουσιακών

στοιχείων που διακρατούν οι μεγαλύτερες πολυεθνικές εταιρείες αυξήθηκε από 51,6% το 1993 σε 67,8% το 2012. Ενώ αυτό δείχνει σημαντικό βαθμό διεθνούς επέκτασης, δείχνει επίσης ότι μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων των μεγαλύτερων εταιρειών του κόσμου παραμένουν στις χώρες καταγωγής τους. Οι εταιρείες με το μεγαλύτερο μερίδιο των περιουσιακών στοιχείων που κατέχουν στο εξωτερικό είναι συνήθως στην εξορυκτική βιομηχανία ή / και σε σχετικά μικρές χώρες: οι εταιρείες με έδρα τις Κάτω Χώρες και την Ελβετία έχουν περισσότερα περιουσιακά στοιχεία που παρακρατούνται offshore σε σύγκριση με τις Ηνωμένες Πολιτείες ή την Ιαπωνία. Στο βαθμό που υπήρξε "offshoring" της παγκόσμιας παραγωγής, ο αντίκτυπός της πρέπει να εξεταστεί παράλληλα με την άνοδο των βιομηχανικών υπηρεσιών, οι οποίες κατά κανόνα είναι λιγότερο πιθανό να διαλυθούν σε παγκόσμια δίκτυα παραγωγής (Flew, 2018). Υπό αυτό το πρίσμα, σε μία μελλοντική έρευνα θα έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί αυτή η σχέση μεταξύ των διαφορετικών τομέων παραγωγής ανάμεσα στις παγκόσμιες περιφέρειες.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aizenman, Joshua, and Yothin Jinjark. «Globalisation and Developing Countries – a Shrinking Tax Base?». *The Journal of Development Studies*, 45(5), 653-671, 2009.

Amin, Samin. «The challenge of globalization». *Review of International Political Economy*, 3(2), 216-259, 1996.

Andersen, Lill, and Babula, Ronald. «The Link Between Openness and Long-Run Economic Growth». *Journal of International Commerce and Economics*, https://www.usitc.gov/publications/332/journals/openness_growth_link.pdf, 2008.

AT Kearney. The 2019 Foreign Direct Investment Confidence Index. <https://www.atkearney.com/foreign-direct-investment-confidence-index/2019-full-report>, 2019.

Arndt, Sven. «Globalization and economic development». *Journal of International Trade & Economic Development*, 8(3), 309-318, 1999.

Biol, Özlen Hiç. «Globalization in Historical Perspective». *International Journal of Business and Social Science*, 3(8), 92-98, 2012.

Bloomberg. The Bloomberg Innovation Index. <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>, 2019

Bordo, Michael, Alan M. Taylor, and Jeffrey G. Williamson. «Introduction». Στο: Bordo, Michael, Alan M. Taylor, and Jeffrey G. Williamson (Eds.), *Globalization in Historical Perspective*. University of Chicago Press, 2003, 1-10.

Caselli, Marco. «Measuring... What? Notes on Some Globalization Indices». *Globalizations*, 5(3), 383-404, 2008.

Chiswick, Barry, and Hatton, Timothy. «International Migration and the Integration of Labor Markets». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 65-120). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Choi, Changkyu. «Does foreign direct investment affect domestic income inequality?». *Applied Economics Letters*, 13(12), 811-814, 2006.

Clark, Gregory, and Feenstra, Robert (2003). « Technology in the Great Divergence». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 277-321). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Coleman, William and Diana Brydon. «Globalization and Autonomy: An Overview». *Globalizations*, 6(3), 323-338, 2009.

DeLong, Bradford, and Dowrick, Steve. «Globalization and Convergence». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 191-226). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Dreher, Alex. «Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization». *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110, 2006.

Edwards, Sebastian. Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know?. <https://www.nber.org/papers/w5978>, 1997.

Figge, Lukas, and Pim Martens. «Globalisation Continues: The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated». *Globalizations*, 11(6), 875-893, 2014.

Findlay, Ronald and O'Rourke, Kevin. «Commodity Market Integration, 1500–2000». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 13-64). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Flew, Terry. «Post-Globalisation». *Javnost - The Public*, 25(1-2), 102-109, 2018.

Gozgor, Giray. «Causal relation between economic growth and domestic credit in the economic globalization: Evidence from the Hatemi-J's test». *The Journal of International Trade & Economic Development*, 24(3), 395-408, 2015.

Gözgör, Giray, Bilgin, Mehmet Huseyin and Zimmermann Klaus. Public Employment Decline in Developing Countries in the 21st Century: The Role of

Globalization, GLO Discussion Paper, No. 326, Global Labor Organization (GLO), Maastricht, 2019.

Guttal, Shalmali. «Globalisation». *Development in Practice*, 17(4-5), 523-531, 2007.

Gygli, Savina, Haelg, Florian, Potrafke, Niklas and Sturm, Jan-Egbert «The KOF Globalisation Index – Revisited». *Review of International Organizations*, 14(3), 543-574, 2019.

Haller, Alina-Petronela. Concepts of Economic Growth and Development. Challenges of Crisis and of Knowledge. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 15(1), 66-71.

James, Paul and Manfred B. Steger. «A Genealogy of ‘Globalization’: The Career of a Concept». *Globalizations*, 11(4), 417-434, 2014.

Ivic, Mladen. Economic growth and development. *Journal of Process Management – New Technologies, International*, 3(1), 55-62.

Keohane, Robert, and Nye, Joseph. Introduction. Στο Keohane, Robert, and Nye, Joseph (Eds.), *Governance in a Globalizing World* (σελ. 1-44). Washington: Brookings Institution Press, 2000.

Lindert, Peter, and Williamson, Jeffrey. « Does Globalization Make the World More Unequal?». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 227-275). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Lockwood, Ben and Redoano, Michaela. «The CSGR Globalisation Index: an Introductory Guide», Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation Working Paper 155/04. <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/index/download>, 2005.

Martens, Pim, Marco Caselli, Philippe De Lombaerde, Lukas Figge, and Jan Aart Scholte. «New Directions in Globalization Indices». *Globalizations*, 12(2), 217-228, 2015.

May, Christopher. «Multinational Corporations in World Development: 40 years on». *Third World Quarterly*, 38(10), 2223-2241, 2017.

Narula, Rajneesh, and John H. Dunning. «Multinational Enterprises, Development and Globalization: Some Clarifications and a Research Agenda». *Oxford Development Studies*, 38(3), 263-287, 2010.

Nayyar, Deepak. «Globalisation, history and development: a tale of two centuries». *Cambridge Journal of Economics*, 30, 137-159, 2006.

Northrup, David. Globalisation in historical perspective. <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C04/E6-94-16.pdf>, χ.χ.

Nunes, Ana Bela. «Globalisation in historical perspective - what is new about the globalisation process?». *Paper submitted to the 1st Portuguese Conference on Economic Sociology*, Lisbon, 1998.

Obstfeld, Maurice and Taylor, Alan. «Globalization and Capital Markets». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 121-187). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

OECD. «Multinational enterprises in the global economy». Paris: OECD, 2018.

O' Rourke, Kevin, and Jeffrey G. Williamson. «When did globalisation begin?». *European Review of Economic History*, 6, 23-50, 2002.

Rao, Bhaskara, Artur Tamazian, and Krishna Chaitanya Vadlamannati. «Growth effects of a comprehensive measure of globalization with country-specific time series data». *Applied Economics*, 43(5), 551-568, 2011.

Rousseau, Peter, and Sylla, Richard (2003). «Financial Systems, Economic Growth, and Globalization». Στο D. Bordo, Michael, Taylor, Alan, and Williamson, Jeffrey (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σσ. 373-415). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Singh, T. «Does International Trade Cause Economic Growth? A Survey». *The World Economy*, 33(11), 1517-1564, 2010.

Soi, Neddy, Koskei Irene, Buigut, Kibet, and Kibet, John. «Effect of International Trade on Economic Growth In Kenya». *European Journal of Business and Management*, 5(10), 131-137.

Suzuki, Yui. «Binding constraint on economic growth under exportoriented industrialization and globalization». *Applied Economics*, 44(20), 2569-2576, 2012.

Sylwester, Kevin. «Foreign direct investment, growth and income inequality in less developed countries». *International Review of Applied Economics*, 19(3), 289-300, 2005.

Ulaşan, Bulent. «Openness to International Trade and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Investigation». <https://pdfs.semanticscholar.org/a4f7/b27129115306d74c262ff75569e2fa7d5f7d.pdf>, 2014.

Went, Robert. «Economic globalization plus cosmopolitanism?». *Review of International Political Economy*, 11(2), 337-355, 2004.

Woods, Ngaire. «Editorial introduction. Globalization: Definitions, debates and implications». *Oxford Development Studies*, 26(1), 5-13, 1998.

Wright, George. «The Impact of Globalisation». *New Political Economy*, 4(2), 268-273, 1999.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1. ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές δολ. ΗΠΑ, 1960-2018

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Aruba				764887117.19	1873452513.97	2390502793.30	
Afghanistan	537777811.11	1748886595.56	3641723322.00			15856574731.44	19362969582.36
Angola			5930503400.83	11228764963.16	9129594818.61	83799496611.20	105750987618.63
Albania				2028553750.00	3480355188.60	11926953213.70	15058879128.65
Andorra		78619206.09	446416105.83	1029048481.88	1434429703.34	3355695364.24	3236543909.35
Arab World		31922432897.06	337194058933.76	446901684420.88	735188056517.17	2110062113014.68	2781589257561.09
United Arab Emirates			43598748449.05	50701443748.30	104337372362.15	289787338325.39	414178897208.99
Argentina		31584210365.54	76961923741.95	141352368714.69	284203750000.00	423627422092.49	518475134084.36
Armenia				2256838858.43	1911563665.39	9260284937.80	12433089919.05
American Samoa						576000000.00	
Antigua and Barbuda			131431026.67	459469058.89	830158777.78	1152469074.07	1623804016.30
Australia	18577668271.92	41271138985.33	149776044568.25	310774913428.24	415222633925.77	1146138465603.81	1432195178668.32
Austria	6592693841.18	15373005768.72	82058912465.43	166463386663.44	196799778883.36	391892746544.69	455736580716.19
Azerbaijan				8858006035.92	5272617196.05	52902703376.11	46939529411.76
Burundi	195999990.00	242732571.43	919726666.67	1132101252.52	870486065.88	2032135246.50	3078029929.10
Belgium	11658722590.99	26849148285.60	127508202372.74	206430841501.69	237904919845.22	483548031197.11	531766935070.73
Benin	226195579.36	333627758.15	1405251547.24	1959965243.76	2569186642.87	6970240895.50	10358985583.24
Burkina Faso	330442817.17	458404330.13	1928720390.29	3101301780.95	2628920056.10	8979966766.07	14441763758.69
Bangladesh	4274893913.50	8992721809.39	18138049095.61	31598341233.56	53369787318.62	115279077465.23	274024958965.89
Bulgaria			19839230769.23	20632090909.09	13153016530.87	50610058210.37	65132951116.48
Bahrain			3072698328.47	4229787234.04	9062906914.89	25713271276.60	37746196808.51
Bahamas, The	169803921.57	538423153.69	1335300000.00	3166000000.00	8076470000.00	10095760000.00	
Bosnia and Herzegovina					5505887894.49	17176781336.76	19781776101.39
Belarus				2165000000.00	12736856827.98	58665088956.03	59662495092.27
Belize	28071888.56	53233532.93	197938222.43	412086445.49	832072450.00	1396731700.00	1925000000.00
Bermuda	84466654.08	186300000.00	613299968.00	1592400000.00	3480219000.00	5744414000.00	
Bolivia	373879363.60	1017003367.00	4526916802.61	4867582620.21	8397912509.10	19649631450.68	40287647756.87
Brazil	15165569912.52	42327600098.24	235024598983.26	461951782000.00	655420645476.91	2208871646202.82	1868626087908.48
Barbados			860388803.26	2023318251.88	3121500000.00	4529900000.00	
Brunei Darussalam		179080099.31	4928824957.97	3520551724.14	6001153306.26	13707370737.07	13567099497.83
Bhutan			135653295.17	299787275.84	439158233.20	1585472534.11	2534965162.78
Botswana	30412308.99	96245114.46	1060923829.13	3790567051.87	5788329609.16	12786654365.87	18616018903.44
Central African Republic	112155598.95	189106554.52	797048028.77	1440711395.67	914500299.10	2140503193.16	2379716827.50
Canada		87896095224.42	273853826377.01	593929550908.47	742295468318.63	1613542812589.39	1712510030034.05
Central Europe and the Baltics				261332975035.18	427646547096.42	1312306614706.01	1631295964301.68
Switzerland	9522746719.22		119008334606.43	258066552980.13	272055499940.79	583782977866.41	705501304688.70

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Channel Islands					6439703434.71		
Chile	4110000000.00	9126309734.51	29036709871.79	33113887817.97	77860932151.85	218537551220.07	298231139609.45
China	59716467625.31	92602973434.07	191149211575.00	360857912565.97	1211346869605.24	6087164527421.24	13608151864637.90
Cote d'Ivoire	546203561.57	1455482990.24	10175615441.81	10795850106.95	10717022462.69	24884503950.68	43007045466.34
Cameroon	618740988.01	1160002260.95	6740756568.92	11151578050.74	10083937740.06	26143818509.64	38502059858.44
Congo, Dem. Rep.	3359404117.65	4877684910.18	14394927494.86	9349764580.37	19088046305.80	21565720044.45	47227535290.94
Congo, Rep.	131731862.57	274960699.86	1705796849.55	2798746050.58	3219910550.39	12007880438.62	11263682694.04
Colombia	4031152976.64	7198360460.20	33400735644.05	47844090709.99	99886577330.73	286103648654.55	330227866233.32
Comoros			212218226.43	429622147.74	350264287.69	907093130.31	1203080508.00
Cabo Verde			142246875.54	306891107.26	539227277.63	1664310769.55	1986928611.74
Costa Rica	507513829.99	984830158.49	4831447001.17	5711687786.76	14949514493.42	37268616183.97	60126014828.60
Caribbean small states	1875461583.00	3685736912.85	13327466848.19	17961665075.07	34177854579.97	63286770718.63	72930271172.96
Cuba		5693005200.00	19912889861.11	28645436569.15	30565400000.00	64328000000.00	
Curacao							
Cayman Islands							
Cyprus			2154311276.95	5591130217.67	9985843543.83	25562264900.66	24469841831.92
Czech Republic				40477403219.52	61649492816.52	207477857918.92	245225882903.37
Germany		215021806498.16	946695355820.96	1764967948916.60	1949953934033.54	3417094562648.95	3996759291057.81
Djibouti				452328087.28	551230861.86	1128611700.36	1965982321.63
Dominica			72804653.33	201428730.00	333468888.89	493824413.33	503646211.11
Denmark	6248946880.28	17075457600.00	71127528699.94	138247285815.86	164158739097.62	321995279401.50	352058410508.35
Dominican Republic	672399700.00	1485500000.00	6761300000.00	7073675544.81	24305116729.19	53982886258.22	81298585403.30
Algeria	2723648551.75	4863487492.66	42345277342.02	62045099642.78	54790245600.58	161207268655.39	180689115940.69
East Asia & Pacific (excluding high income)	80254556954.61	126761109961.52	374789793360.85	663000642568.43	1735179356319.94	7868968060604.66	16279999801740.60
Early-demographic dividend	152732235417.91	278984485547.84	1297145240700.85	1819109019352.03	3295337877814.25	8547106475975.99	11638828132484.60
East Asia & Pacific	153259252512.44	407459534509.48	1812588096947.17	4732335225532.58	8281309000052.60	16935062447071.50	25918289434655.40
Europe & Central Asia (excluding high income)				932750911538.01	697944442001.16	3099809011020.19	3394924024495.23
Europe & Central Asia	436615582363.39	1016691642235.57	4589659512528.64	8838541190191.71	10022982086295.80	20947234339481.30	23041491391744.60
Ecuador	2069465326.42	2862504170.00	17881514682.88	15239278100.35	18327764882.44	69555367000.00	108398058000.00
Egypt, Arab Rep.		8042200452.15	21669908177.07	42978914311.35	99838543960.08	218888324504.75	250895469644.50
Euro area	245447359429.40	641661352571.28	2957969373274.26	5871571762095.75	6484573532448.50	12651387614510.30	13675599697568.10
Eritrea					706370815.58	2117039512.20	
Spain	12072126075.40	40881655098.65	232134606637.27	535101248775.71	595402616546.90	1431616749640.29	1426189137596.58
Estonia					5685774808.81	19490936349.18	30284890757.06
Ethiopia				12175166763.29	8242392103.68	29933790334.34	84355462494.08

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
European Union	359004271011.13	855493375347.39	386240309962.48	7578747012397.74	8910186718989.27	17009614810443.30	18756100690153.40
Fragile and conflict affected situations					219801672716.78	649697459092.75	832471154639.99
Finland	5224102195.53	11365953567.38	53685049410.26	141517648888.20	125539893126.96	247799815768.48	273960969999.22
Fiji	112328422.11	219878482.17	1202567359.41	1337024782.23	1684109743.49	3140508835.95	5479504926.19
France	62651474946.60	148456359985.83	701288419745.42	1269179616913.62	1362248940482.77	2642609548930.36	2777535239277.98
Faroe Islands					1058702725.44	2320424601.27	
Micronesia, Fed. Sts.				147200000.00	233226300.00	296525300.00	344501760.00
Gabon	141468977.57	323802475.48	4279637933.85	5952293765.84	5067865320.80	14358584300.30	17017401831.92
United Kingdom	72328047042.16	130671946244.30	564947710899.37	1093169389204.55	1648269027084.28	2452899665124.47	2825207947502.90
Georgia				7753501867.76	3057424694.30	11638500813.56	16209818081.37
Ghana	1217230038.27	2215029450.38	4445228215.77	5889174825.49	4983024408.15	32174772955.97	65556464056.43
Gibraltar							
Guinea				2666616176.92	2995360969.16	6853467857.62	10989790256.35
Gambia, The		52296836.75	241080708.89	317083373.52	782915402.42	951806368.70	1624464137.00
Guinea-Bissau		78733594.84	110653830.72	243961995.51	370173838.65	849050127.50	1458156026.13
Equatorial Guinea		66331428.57	50642880.77	112119406.55	1045998496.44	16298542028.00	13317453070.39
Greece	4446528164.68	13139862500.00	56829663469.22	97891090928.63	130133845771.14	299361576558.22	218031844583.99
Grenada			110900457.04	278098762.96	520044370.37	771013259.26	1207454555.56
Greenland		69520026.67	476055288.42	1018970364.86	1068030829.76	2503156060.53	
Guatemala	1043599900.00	1904000000.00	7878700000.00	7650125217.35	19288827158.90	41338521637.69	78460447919.99
Guam						4895000000.00	
Guyana	170215248.21	267800000.00	603200000.00	396582263.29	712667896.73	2273225041.96	3610435298.87
High income	1059339515224.82	2382067815783.14	8915308194970.33	18902871222962.20	27585557703232.40	45351965462669.60	54118794268746.90
Hong Kong SAR, China	1320796651.69	3800766535.62	28861759209.02	76928290841.87	171668164082.56	228637697575.04	362992536837.41
Honduras	335650000.00	723000000.00	3968160045.99	4923009551.52	7103507989.05	15729644901.13	23803230472.64
Heavily indebted poor countries (HIPC)	17459222700.89	32281043668.50	108056691967.39	134341873486.33	162444931770.66	474041146088.38	727255209281.29
Croatia					21774273832.10	59865977191.71	60805659436.22
Haiti	273187200.00	331200000.00	1383800000.00	3096289800.00	3953846310.66	6622541528.57	9658084644.23
Hungary					47310623887.23	130922638689.07	155703069815.64
IBRD only	304069678864.59	544955977327.59	2208646490836.65	3454048564730.25	5804802149772.70	19990767161541.10	30466767138226.60
IDA & IBRD total	341047910403.42	626734771709.28	2487468601677.43	3793767836131.71	6262974260039.75	21452222019430.80	32672447529304.40
IDA total	38231560320.80	81945635495.63	282167406822.93	343560392598.44	460281920234.11	1465180099197.68	2214471555511.12
IDA blend	12276346524.97	32099046142.84	129045178994.38	149358224393.51	200554559148.27	710857170637.88	991212192923.73
Indonesia		9150684931.51	72482337370.35	106140727357.04	165021012077.81	755094160363.07	1042173300625.55
IDA only	26907782086.02	50765328674.70	152545951095.51	192951045489.89	258189772177.92	748786082530.15	1222271018650.91
Isle of Man					1563667799.62	5920177688.50	
India	37029884761.64	62422484548.38	186325349548.79	320979034101.13	468394948471.62	1675615312693.42	2726322616821.31

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Not classified							
Ireland	1939329775.44	4401259497.26	21773901116.69	49364679953.11	99852958356.37	222148757313.01	382487490532.48
Iran, Islamic Rep.	4199134390.13	10976245154.45	94362275579.83	124813263926.25	109591707802.23	487069570463.77	
Iraq	1684121534.58	3281713805.66	53405689129.70	179885815374.72		138516722649.57	225914183047.98
Iceland	248434096.97	527496590.91	3386501917.63	6478459746.96	9003639475.42	13683689802.28	25882218777.41
Israel	2598500000.00	7038333333.33	24129333333.33	58925354726.71	132243719324.06	233732926323.39	369690436162.43
Italy	40385288344.19	113021271995.04	475682506443.59	1177326294440.85	1141759996314.72	2125058244242.92	2073901988878.23
Jamaica	699050678.99	1404776071.04	2679409453.24	4592224067.37	8985352831.94	13200286270.47	15717858486.94
Jordan		639596751.61	3910036925.14	4160003917.43	8460424400.56	26551480959.10	42290832157.97
Japan	44307342950.40	212609187920.83	1105385973763.87	3132817652848.04	4887519660744.86	5700098114744.41	4970915556638.88
Kazakhstan				26932728898.81	18291990619.14	148047348240.64	170538870248.19
Kenya	791265458.82	1603447357.25	7265315331.62	8572359162.86	12705357103.01	40000088346.80	87908262520.21
Kyrgyz Republic				2675000000.00	1369692689.43	4794357795.07	8092836608.79
Cambodia	637142865.71	718401157.72			3677897739.08	11242275198.98	24571753583.49
Kiribati		14295279.54	38715554.54	39809538.68	67254174.40	156120895.25	188284518.83
St. Kitts and Nevis	12366563.61	16300000.00	68459214.07	217258907.78	433520494.94	766785071.24	1039875050.37
Korea, Rep.	3957240260.56	8999227202.47	64980820835.32	279349355713.80	561633125839.99	1094499338702.72	1619423701169.63
Kuwait		2873984878.19	28638550499.45	1842777777.78	37711864406.78	115419050942.08	141677814569.54
Latin America & Caribbean (excluding high income)	73151522198.09	155221663095.51	709829063567.05	1083284342722.61	2082504909038.60	4904606932154.93	5193396903833.44
Lao PDR				865559856.16	1731198022.45	7127792629.58	18130724396.34
Lebanon				2838485353.96	17260364842.45	38419626534.00	56639155555.56
Liberia					874000000.00	1998000000.00	3249000000.00
Libya				28901836158.19	38270206950.41	74773444900.54	48319620013.08
St. Lucia			154461345.19	518433324.81	834327296.30	1399203481.48	1876189777.78
Latin America & Caribbean	81565903441.85	175071035102.95	779588642794.66	1178166874370.62	2286930519732.80	5347162175796.48	5787292630122.98
Least developed countries: UN classification			116205227874.89	161029304757.45	212740581387.26	672657292013.90	1053134397080.74
Low income				102220650299.74	137976985614.59	368434174244.40	573349332215.69
Liechtenstein		90098330.67	534701915.62	1421466239.56	2483953102.79	5082366478.09	
Sri Lanka	1409873949.58	2296470588.24	4024621899.58	8032551173.24	16330814179.98	56725749221.90	88900770857.64
Lower middle income		167311602994.17	611365115904.88	908974611246.31	1292546803055.69	4462020711439.79	6707523521117.74
Low & middle income	330861763917.01	605341531971.92	2403224429427.52	3692019428716.97	5985797608183.47	20688552311327.80	31716818519203.70
Lesotho	34579308.41	68738625.23	431561376.48	596415104.55	887295267.88	2361613519.64	2791762880.26
Late-demographic dividend	183061047521.47	343783661608.34	1290913123096.68	2033422680523.20	3402210697548.39	13503834443038.70	22170288242255.80
Lithuania					11539211480.36	37120517693.86	53251369047.38
Luxembourg	703925705.94	1509155062.53	6232005655.95	13229247947.85	21263514833.24	53212476812.30	69487922619.34
Latvia					7937758980.30	23757368290.10	34849078085.67

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Macao SAR, China				3220920084.78	6720492405.84	28123640998.73	54545184267.58
St. Martin (French part)							
Morocco	2037150716.33	3956328426.04	21728770055.38	30180108561.93	38857251336.34	93216746661.60	118495328198.08
Monaco		293073868.02	1378130995.66	2481316053.85	2647883815.58	5362649006.62	
Moldova					1288429391.80	6974960345.37	11309082555.16
Madagascar	673081724.08	1111859569.77	4042139901.37	3081479800.29	3877673539.09	8729936135.74	12100459087.25
Maldives			42463576.16	215089005.24	624337145.28	2588176054.69	5272288442.85
Middle East & North Africa		41515837165.58	401373052870.68	550672700031.73	966940531199.36	2768122882414.01	3616868655711.47
Mexico	13040000000.00	35520000000.00	205139086956.52	261253582805.95	707906744574.64	1057801295584.05	1223808885585.61
Marshall Islands				78476000.00	110937700.00	164969100.00	211523642.40
Middle income	317434679694.27	581160723922.04	2320625683862.77	3593688255495.20	5850969824571.16	20318662085996.70	31143015141249.80
North Macedonia				4699646643.11	3772851420.25	9407168702.43	12672131053.16
Mali		359772363.26	1759690811.61	2681912030.49	2954129565.83	10678749467.47	17196688919.99
Malta		250721821.55	1250242107.88	2547163582.33	4306192435.82	8741059602.65	14542039605.23
Myanmar					8905066163.59	49540813342.48	71214803377.82
Middle East & North Africa (excluding high income)					451673606823.49	1383648960546.26	
Montenegro					984297589.36	4139192052.98	5452173040.60
Mongolia				2560785660.00	1136896123.61	7189481824.07	13009574620.60
Northern Mariana Islands						799000000.00	
Mozambique			3526287037.04	2512079324.08	5016469068.51	10154238250.18	14457964380.85
Mauritania	92609243.69	209348256.00	709041462.21	1019600785.27	1293654175.21	4337794151.38	5365868725.27
Mauritius			1131788191.51	2653480001.35	4663313618.19	10003670690.35	14220348672.73
Malawi	162956740.87	290531621.26	1237655461.15	1880771556.30	1743506531.33	6959655570.89	7064971176.34
Malaysia	1916241996.60	3864170913.37	24488033442.05	44024178343.01	93789736842.11	255016609232.87	354348422831.19
North America	583464887370.09	1161385395224.42	3131774126345.01	6558665950908.47	10998121151318.60	16611339953589.40	22213254904898.50
Namibia			2422096074.58	2785764518.02	3833993702.99	11282192605.04	14521711630.17
New Caledonia		358815681.90	1182457142.61	2529310103.84	2682347064.36		
Niger	449526872.57	649916708.24	2508524186.43	2480673194.99	1798374468.36	5718664504.91	9239513529.66
Nigeria	4196092258.15	12545849083.02	64201788122.61	54035795388.09	69448756932.58	363359886203.41	397269616080.91
Nicaragua	223854666.67	776585681.07	2189347367.53	1009455483.87	5107329007.09	8758622328.67	13117859221.66
Netherlands	12276734172.08	38164716868.57	195152092662.38	318330511920.61	416442786069.65	846554894931.08	913658465709.13
Norway	5163271598.16	12814123115.26	64439382896.02	119791683307.51	171315639982.73	429130952709.22	434750937596.07
Nepal	508334413.97	865975308.64	1945916583.33	3627562402.66	5494252207.91	16002656434.47	28812491891.58
Nauru						49234059.72	114718022.80
New Zealand	5485854791.97	6623527494.68	23244547384.67	45495129385.05	52623281956.70	146583831538.33	205024937871.55
OECD members	1069427880752.02	2390274988213.95	8782840736968.87	18705580968279.90	27378719334198.80	44700096722941.70	52610141097058.80
Oman		256299496.04	5981760277.94	11685045513.65	19507412223.67	58642392717.82	79294928478.54
Other small states			37449391535.84	54481432295.16	91704697250.02	324670072425.16	451603892664.32
Pakistan	3707055900.88	10027088849.22	23689696767.68	40010424928.72	73952374969.80	177406854514.89	312570060548.45

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Panama	537147100.00	1351006400.00	4614086400.00	6433967000.00	12304115000.00	29440300000.00	65055100000.00
Peru	2571908062.08	7432223176.77	18134029179.64	26410386669.36	51744749133.21	147528937028.78	222237570741.80
Philippines	6684568805.07	6687204834.37	32450541843.07	44311593755.78	81026300310.01	199590775190.26	330910343610.96
Palau					144759500.00	182863000.00	310111145.00
Papua New Guinea	230496032.98	645537126.22	2545983007.90	3219730365.00	3521339699.07	14250726289.85	23431596214.01
Poland				65977749036.98	171886058765.33	479321460551.19	585782872331.59
Pre-demographic dividend	11173934484.62	23391001278.32	118000124667.36	194379195183.57	240539542701.50	1014764538526.14	1312964898976.30
Puerto Rico	1691900000.00	5034700000.00	14436100000.00	30603919000.00	61701800000.00	98381300000.00	101130900000.00
Korea, Dem. People's Rep.							
Portugal	3193200404.37	8109032775.45	32899759311.17	78721607509.49	118358489957.62	238303443425.21	237978938135.34
Paraguay		594611111.11	4448087301.59	5812114523.03	8855705139.56	27215968615.55	40842341774.25
West Bank and Gaza					4313600000.00	8913100000.00	14615900000.00
Pacific island small states			1924780551.97	2421496794.49	3444110964.99	6416533300.58	10302802236.08
Post-demographic dividend	1042356214326.26	2339206037238.47	8531192106143.53	18351022929793.20	26261965429915.20	42467873172178.40	50027698383141.00
French Polynesia		254035999.22	1362151523.69	3181206304.82	3447543137.94		
Qatar		301791301.79	7829094613.07	7360439423.08	17759890109.89	125122306346.15	192009340659.34
Romania				38995454545.45	37253259017.00	166225180150.41	239552516744.47
Russian Federation				516814274021.96	259710142196.94	1524917468442.60	1657553765580.67
Rwanda	119000024.00	219900006.00	1254765349.93	2550185618.15	1813938652.72	5783152633.48	9509003196.74
South Asia	47133391309.98	85745232475.97	236090206890.48	407227367445.57	622372326850.74	2061059873650.14	3457801122272.87
Saudi Arabia		5377333333.33	164541738058.74	117630271802.40	189514926213.33	528207200000.00	782483466666.67
Sudan	1307333333.33	2437666666.67	7459833333.33	12408647540.98	12257418326.07	65634109236.77	40851536133.76
Senegal	1003692374.56	1297407828.61	4435050396.67	7237100724.34	5924239700.82	16215069255.55	24129599551.83
Singapore	704756304.72	1920586698.03	11896256782.86	36144336768.70	96074477958.24	239809387605.43	364156657769.87
Solomon Islands			168715353.10	302515026.89	435103853.49	681151189.96	1411904531.45
Sierra Leone	322009471.57	434410373.76	1100685844.92	649644826.80	635874002.20	2578026297.16	3999945202.44
El Salvador		1132920000.00	3573959900.00	4817542204.03	11784927700.00	18447920000.00	26056950000.00
San Marino					1101897917.82	2139072847.68	
Somalia	180459936.78	322600009.14	603592656.82	917044228.01			4721000393.40
Serbia					6540245607.20	41819468691.83	50508366849.65
Sub-Saharan Africa (excluding high income)	29962472381.34	64553267809.27	271971867833.01	336576880891.98	396191520679.69	1368765589172.04	1697871240842.69
South Sudan						15727363443.10	
Sub-Saharan Africa	29973666709.22	64569009491.33	272115993019.12	336946365795.33	396810544343.94	1369735391918.67	1699461795349.79
Small states		7878647286.54	52739749952.18	74799369910.00	129322333641.78	394373376444.37	535696447679.29
Sao Tome and Principe						197454052.15	422296762.32

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Suriname	99650000.00	274900000.00	795000000.00	388400000.00	947671969.70	4368398047.64	3427269681.74
Slovak Republic				12694544692.74	29114875621.89	89501012915.73	106472189680.75
Slovenia				18130730932.20	20342201356.01	48013606745.48	54235484383.07
Sweden	14842870293.42	37597376846.05	140245343956.88	258443064928.70	260158695509.81	488909078695.42	551031682226.34
Eswatini	35076158.48	112137757.24	542000513.61	1114703088.16	1738100853.05	4438778424.30	4703787506.89
Sint Maarten (Dutch part)							
Seychelles	12012025.25	18432031.36	147357222.78	368584758.94	614879764.78	969936525.30	1590180446.19
Syrian Arab Republic	857704431.69	2140383695.95	13062421024.93	12308624283.98	19325894913.13		
Turks and Caicos Islands						686787810.00	1022312010.00
Chad	313582727.64	469266736.61	1033002401.83	1738605558.05	1385058161.77	10657705536.50	11302544204.99
East Asia & Pacific (IDA & IBRD countries)	80089044322.91	126499684745.27	374016847282.92	661633306116.34	1731600816824.68	7853669415319.31	16248767389147.80
Europe & Central Asia (IDA & IBRD countries)				1020484876850.67	891604774598.60	3638996448763.09	4041512556263.03
Togo	121128073.11	253976626.17	1136408814.20	1628427515.42	1488185772.48	3426022205.76	5300214337.18
Thailand	2760747471.89	7086538437.50	32353440726.89	85343063965.92	126392308497.75	341105009515.33	504992757705.00
Tajikistan				2629395066.27	860521119.30	5642178579.58	7522947810.12
Turkmenistan				3189539641.32	2904662604.82	22583157894.74	40761142857.14
Latin America & the Caribbean (IDA & IBRD countries)	76702300593.04	163011231364.13	740165713667.54	1109230328593.33	2174345829497.97	5152618467568.42	5555732855564.57
Timor-Leste					439646121.58	3998961313.74	2581000000.00
Middle East & North Africa (IDA & IBRD countries)					447311432447.74	1374752649658.54	
Tonga			53260077.43	113563821.58	202363492.16	369485198.82	450353313.88
South Asia (IDA & IBRD)	47133391309.98	85745232475.97	236090206890.48	407227367445.57	622372326850.74	2061059873650.14	3457801122272.87
Sub-Saharan Africa (IDA & IBRD countries)	29973666709.22	64569009491.33	272115993019.12	336946365795.33	396810544343.94	1369735391918.67	1699461795349.79
Trinidad and Tobago	535670127.75	821850000.00	6235833333.33	5068000000.00	8154338232.96	22157948396.20	23410353434.65
Tunisia		1439238095.24	8744134354.16	12290568181.82	21473188881.59	44050929160.26	39860715814.42
Turkey	13995067817.51	17086956521.74	68789289565.74	150676291094.21	272979390333.74	771901768870.08	766509088837.58
Tuvalu				8824447.74	13742057.05	31824701.28	42587778.47
Tanzania				4258743262.83	13375976353.70	32014249841.42	57437073927.18
Uganda	423008385.74	1260084033.61	1244610000.00	4304398865.88	6193246837.10	20186496527.13	27476945526.01
Ukraine				81456918678.50	31261527363.14	136013155905.04	130832374404.88
Upper middle income	229239307657.77	413216051448.78	1714084748061.09	2683127192348.99	4558738275614.86	15856641374556.90	24435128586598.20
Uruguay	1242289239.20	2137096774.19	10163020115.73	9298839655.23	22823255801.84	40284481651.90	59596885024.35
United States	543300000000.00	1073303000000.00	2857307000000.00	5963144000000.00	10252345464000.00	14992052727000.00	20494100000000.00

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Uzbekistan				13360607917.88	13760513969.31	39332770928.94	50499920318.29
St. Vincent and the Grenadines	13066557.78	18450000.00	82340339.63	240365262.59	396261370.37	681225962.96	813093984.07
Venezuela, RB	7779090909.09	11561111111.11	59116511627.91	48598315565.03	117140723529.41	393192354510.65	
British Virgin Islands							
Virgin Islands (U.S.)						4339000000.00	
Vietnam				6471740805.57	31172518403.32	115931749697.24	244948445308.88
Vanuatu			113423181.34	158397403.04	272014693.05	700804286.22	887817896.30
World	1370773175299.13	2967134190513.09	11219651208332.40	22603206098495.30	33581571601703.80	66036932045341.40	85804390603622.00
Samoa				125766269.76	269019710.33	643046733.39	861494700.75
Kosovo					1849196082.06	5830463576.16	7900268735.56
Yemen, Rep.				5647119229.01	9652436179.65	30906749533.22	26914402223.78
South Africa	7575396972.87	18418392640.01	82980483390.51	115552349035.44	136361298082.06	375348316917.75	368288203086.63
Zambia	713000000.00	1825285714.29	3829500000.00	3285217391.30	3600683039.73	20265556273.58	26720073435.90
Zimbabwe	1052990400.00	1884206300.00	6678868200.00	8783816700.00	6689957600.00	12041655200.00	31000519447.18

Πηγή: The World Bank, 2019